

TÜRKİYE'DE GÖÇ BAĞLAMINDA REFAKATSİZ VE AİLESİNDEN AYRI DÜŞMÜŞ ÇOCUKLARA YÖNELİK ALTERNATİF BAKIM DÜZENLEMELERİ DEĞERLENDİRME RAPORU

Avrupa Birliği ile birlikte ortak
finanse edilmektedir

AVRUPA BİRLİĞİ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Avrupa Konseyi ile birlikte
ortak finanse edilmekte ve
uygulanmaktadır

TÜRKİYE'DE GÖÇ BAĞLAMINDA
REFAKATSİZ VE AİLESİNDEN
AYRI DÜŞMÜŞ ÇOCUKLARA YÖNELİK
ALTERNATİF BAKIM DÜZENLEMELERİ
DEĞERLENDİRME RAPORU

Bu kılavuz, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin mali desteğiyle hazırlanmıştır. Bu içeriğin sorumluluğu yazar(lar)a aittir. Burada ifade edilen görüşler, hiçbir şekilde, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin resm görüşünü yansıtmamaktadır.

Metnin bütünlüğünün korunması, yapılan alıntının bağlam dışı kullanılmaması, eksik bilgi verilmemesi veya metnin niteliği, kapsamı veya bağlamı açısından okuyucunun yanlış yönlendirilmemesi kaydıyla ve ticari amaca yönelik olarak kullanılmaması şartıyla (500 kelimeye kadar) alıntı yapılabilir. Kaynak metin “ Avrupa Konseyi, 2025” ibaresi ile birlikte mutlaka belirtilmelidir. Belgenin tamamının ya da belirli kısımlarının çoğaltılması/çevirisi ile ilgili diğer her türlü talep için Avrupa Konseyi İletişim Müdürlüğü ile irtibata geçilmelidir (F-67075 Strasbourg Cedex veya publishing@coe.int).

Bu belge ile ilgili diğer yazışmalar için Avenue de l'Europe F-67075 Strasbourg Cedex, France, Tel. +33 (0)3 88 41 20 00, E-mail: Horizontal.Facility@coe.int ile irtibata geçilmelidir.

Kapak tasarımı ve düzeni: Kurtuluş Karaşın

Kapak fotoğrafı:  Council of Europe

 Avrupa Konseyi, Haziran 2025. Tüm hakları saklıdır. Lisans sahibi, çeşitli koşullar altında Avrupa Birliği'dir.

İçindekiler

Kısaltmalar	5
Giriş	6
1 Alternatif Bakım	8
1.1 Alternatif Bakım Tanımı ve Türleri	8
1.1.1 Kuruluş Bakımı	9
1.1.2 Koruyucu Aile	10
1.1.3 Evlat Edinme	11
1.1.4 Denetimli Bağımsız Yaşam.....	12
1.2 Temel İlkeler	13
1.2.1 Çocuğun Korunma Hakkına İlişkin Temel İlkeler	13
1.2.2 Alternatif Bakım Uygulamasının Temel İlkeleri.....	27
1.2.3 Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Sunulacak Alternatif Bakıma Özgü İlkeler.....	30
2 Türk Hukukunda Göç Eden Çocuklara Yönelik Alternatif Bakıma İlişkin Düzenlemeler	33
2.1 Alternatif Bakıma Dair Mevzuat Çerçevesi	33
2.2 Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocukların Korunması ve Alternatif Bakım Sürecine Hakim Olan İlkelerin Türk Hukukunda Düzenlenişi	34
2.2.1 Devletin Her Çocuğa İhtiyacına Uygun Özel Koruma ve Yardım Sağlaması İlkesi	35
2.2.2 Anne-Babanın Yanında Korunma / Yararı Gerektirmedikçe Onlardan Ayrılmama Hakkına Saygı Gösterme İlkesi	36
2.2.3 Geri Göndermeme İlkesi	38
2.2.4 Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocukların Öncelikle ve İvedilikle Tespiti İlkesi	38
2.2.5 Her Çocuğun Yasal Bir Temsilcisinin Olması İlkesi	39
2.2.6 Kurum Bakımının Son Çare Olması, Aile Odaklı Bakıma Öncelik Verilmesi İlkesi.....	40
2.2.7 Özgürlüğü Kısıtlayıcı Yöntemler ve Kurumların Kullanılmaması İlkesi	42
2.2.8 Bakım Sonrasında da Destekleme İlkesi	42
2.2.9 Çocuğun Yararına Önceliğin Verilmesi İlkesi	43
2.2.10 Ayrım Gözetmeme İlkesi	43
2.2.11 Katılım Hakkının Sağlanması İlkesi	44
2.2.12 Gizlilik ve Mahremiyet Hakkının Korunması İlkesi	45
2.2.13 Disiplinler Arası ve Kurumlararası İşbirliği İlkesi	45
2.3 Çocuğun Durumuna Göre Kuruluş Türleri	46
2.3.1 Refakatsiz Çocuklar	47
2.3.2 Ülkeye Yasal Olmayan Refakatçi ile Gelen Çocuklar	48
2.3.3 Ülkeye Geldikten Sonra Refakatçisini Kaybeden Çocuklar	48

2.3.4	Refakatçisi Tarafından İstismar Edilen Çocuklar	48
2.3.5	Refakatçisi Olan Çocuklar	48
2.4	Alternatif Bakım Altına Alma Süreçleri ve Bu Süreçte Çocuklara Tanınan Haklar	49
2.4.1	Riskin / İhtiyacın Tespiti.....	49
2.4.2	Karar Verme.....	51
2.4.3	Alternatif Bakım Uygulamaları	51
3	Türkiye’de Göç Eden Çocuklara Yönelik Alternatif Bakım Düzenlemelerine İlişkin Değerlendirme	53
3.1	Mevcut Düzenleme ve Uygulamalardaki Boşluklara Dair Değerlendirme ve Öneriler	54
3.1.1	Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuğun Tespiti.....	54
3.1.2	Alternatif Tedbir Kararlarının Alınması	55
3.1.3	Alternatif Bakım Uygulamaları	55
3.2	Önerilerin Hayata Geçmesi için Gereklilikler	57
	Kaynakça	59
	İncelenen Kaynaklar	59
	İncelenen Mevzuat	61
	Uluslararası Mevzuat	61
	Ulusal Mevzuat	61
EK	Göç Mevzuatı ve Çocuk Koruma Kapsamında Temel Kavramlar	64

Kısaltmalar

ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ADMHY	Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇHS	BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇKHPY	Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
KAY	Koruyucu Aile Yönetmeliği
KBGMY	Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik
MÖHUK	Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
RÇY	Refakatsiz Çocuklar Yönergesi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
YUKKUY	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik

Giriş

Bu rapor, 2023-2025 yılları arasında, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından ortaklaşa yürütülen ve göç bağlamında idari gözetim koşullarının iyileştirilmesi ve Avrupa standartları ve uluslararası standartlar doğrultusunda uygun usuli güvencelerin sağlanması konusunda Türkiye'deki yetkilileri desteklemeyi ve çocuklar başta olmak üzere savunmasız/hassas durumdaki kişilerin tespiti, korunması ve sevkine ilişkin güvencelerin güçlendirilmesini amaçlayan "Türkiye'de Göç Bağlamında İnsan Haklarının Korunmasının Güçlendirilmesi" projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Bu raporun amacı, Türkiye'de bulunan ve göç sürecinde ailesinden ayrı düşmüş olan çocuklara yönelik alternatif bakım hizmetlerine dair ulusal ve uluslararası düzenlemeleri tespit etmek ve yeterliliğine ilişkin bir değerlendirme yapmaktır.

Bu değerlendirmeyi yaparken çocukluk statüsü ve göçmen statüsünün birlikte ele alınması ve bu statülere ilişkin düzenlemelerin ayrıştığı ve kesiştiği alanların tespit edilmesi gerekir.

Çocukluk hukuken temel olarak bir kısıtlılık halidir ve bu nedenle her çocuğun anne ve babasının, onların yokluğu halinde de bir yasal temsilcinin gözetimi ve koruması altında olması gerekir [ÇHS md.18]. Bu genel varsayım nedeniyle seyahat eden çocuğun da bir yasal temsilcinin gözetimi ve koruması altında olması beklenir.

Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek¹ olarak tarif edilen **göç**, riski yüksek özel bir seyahat halidir. Göç, düzenli veya düzensiz olabilir.

Düzenli göç, menşe ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun olarak insanların olağan ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleridir.²

Düzensiz göç ise, gönderen, alıcı ve transit ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketlerdir³; bir ülkeye yasa dışı yollardan giriş yapmak veya yasal yollarla girilmiş olsa dahi o ülkede kalmak için gerekli yasal koşulları yitirmek suretiyle yasa dışı hale gelmek biçiminde olabilir.

Göç sürecinde düzenli veya düzensiz göçmen statüsü kadar, göçmenin bulunduğu ülkedeki kalış durumunun da dikkate alınması gerekir. Bulunduğu ülke, göçmenin bundan sonraki yaşamını sürdürmek istediği yer olabileceği gibi, geçiş devleti de olabilir.

Bütün bu süreçte çocukların statüleri, yasal temsilcilerine bağlı olarak belirlenmektedir. Çocuk, anne-babası ile birlikte Türkiye'ye yerleşmek üzere gelmiş ise düzenli göçmen veya düzensiz göçmen statüsüne göre muamele görecektir ve uluslararası koruma, geçici koruma, oturma izni gibi başvurular yasal temsilci sıfatıyla anne veya babası tarafından yapılacaktır [YUKK md.65]. Ancak, çocuklar bu süreçte bazen geçici veya sürekli olarak anne-baba gözetim ve korumasından yoksun kalabilmektedir. Göç süreci anne ve/veya baba ya da bir başka yasal temsilci olmaksızın başlamış olabileceği gibi, bu kişilerin gözetim ve koruması göç sürecinde yitirilmiş de olabilir. Ölüm, kaybolma gibi sebepler yanında, geçiş sırasında ayrı düşmek gibi durumlar da çocukların yasal temsilcilerinin gözetimini yitirmelerine sebep olabilmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de göç nedeniyle bulunan çocukların alternatif bakıma ihtiyaç duyacakları hallere ilişkin olası durumlar şunlar olabilir:

¹ Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü

² Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü

³ Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü

[1] Çocuğun herhangi bir yetişkin refakati olmadan seyahat etmesi.

[2] Çocuğa refakat eden yetişkinin çocuğun velisi ya da vasisi olduğunu veya velisi tarafından yetkilendirilmiş refakatçisi olduğunu yasal bir belge ile ispatlayamaması. Bu durumda refakatçi için iki seçenek bulunabilir:

- a** Bu kişinin veli veya vasi veya bunlar tarafından yetkilendirilmiş bir kişi olmaması.
- b** Bu kişinin veli veya vasi veya bunlar tarafından yetkilendirilmiş bir kişi olmakla birlikte bu iddiasını destekleyecek geçerli bir belge sunamaması.

[3] Çocuğun, velisi veya refakatçisi ile seyahat etmekte iken veya Türkiye’de yaşarken bu kişiden ölüm, kayıp gibi sebeplerle ayrı düşmesi. Bu durumda seçenekler şunlar olabilir:

- a** Çocuğun tamamen refakatçisiz kalması.
- b** Refakatçinin uygun bir kişi olmaması.
- c** Refakatçinin yetkilendirilmiş bir kişi olmaması.

[4] Çocuğun velisinin veya aile birleşimi hakkından yararlanabilecek bir akrabasının bir başka ülkede olması ve çocuğun aile birleşimini bekleme sürecinde olması. Bu durumda seçenekler şunlar olabilir:

- a** Çocuğun tamamen refakatçisiz kalması.
- b** Refakatçinin uygun bir kişi olmaması.
- c** Refakatçinin yetkilendirilmiş bir kişi olmaması.

Çocuğun yasal temsilcilerinin gözetiminden uzak kaldığı haller, Türk Medeni Kanunu [md.346-348], Çocuk Koruma Kanunu [md.3] ve Sosyal Hizmetler Kanunu [md.3] gereğince korunma ihtiyacı içerisinde olduğuna işaret eder. Bu durumda çocuğun bir yandan güvenli bir yaşam olanağına, öte yandan haklarını kullanabilmek için bazı resmi işlemleri [örneğin eğitim, ikamet izni, güvenli geri dönüş, üçüncü ülkeye gidiş, sağlık, aile birleşimi gibi] yürütmek üzere bir yasal temsilciye ihtiyacı bulunmaktadır.

Çocuğun yararını önceliklendirebilmek için, yukarıda sayılan ihtimallerin birbirinden farklı koşul ve sonuçları olduğunu dikkate alan bir yaklaşım ile çocuğa anne ve babasının bakımına alternatif bir bakım hizmeti sunmak gerekecektir. Örneğin, herhangi bir refakatçisi ve yasal temsilcisi olmayan çocuk için kalıcı ve istikrar sağlayıcı alternatif bakım modeli tercih edilmesi gerekirken, aile birleşmesi hakkını kullanmak üzere beklemekte olan çocuk için geçici ama bu süre zarfında hiçbir hakkının kaybolmamasını sağlayacak nitelikte bir alternatif bakım hizmetine ihtiyaç olacaktır.

Raporda bu ihtiyaç çeşitliliği de dikkate alınarak, alternatif bakım ilkeleri ve modellerine ilişkin uluslararası ve ulusal mevzuata ilişkin bir değerlendirme ve bu alana özgü ihtiyaçlara dair bir tespit yapılması hedeflenmiştir.

1 | Alternatif Bakım

1.1 | Alternatif Bakım Tanımı ve Türleri

Alternatif bakım, anne-babasının bakım ve koruması altında olmayan çocuğa, çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimi için yeterli bir yaşam standardını güvence altına alacak şekilde özel bir koruma sağlamakla yükümlü olan devletin (ÇHS md.27; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi md.11), bu yükümlülüğünü yerine getirmek üzere sunması gereken bakım hizmetlerini ifade eder.

Devletlerin alternatif bakım politikalarının amacı, ebeveyn bakımından yoksun olan bütün çocukların herhangi bir sebeple ayrımcılığa maruz kalmaksızın yararlarına en uygun ve gelişimlerini destekleyen bakım hizmetlerinden yararlanmasını sağlamak olmalıdır.⁴ Bu nedenle her çocuğun ihtiyacına ve özelliklerine göre farklı hizmetlerin organize edilmesi gerekir.

Bu hizmetlerin planlanmasında iki ana unsura dikkat etmek gerekir. Bunlardan ilki ailenin toplumun temel unsuru ve büyüme dönemindeki çocuk için de doğal ortam olduğuna ilişkin bütün sözleşmeler ile kabul edilen temel yaklaşımdır. İkincisi ise, her çocuğun potansiyelini arttıran, onun gelişimini destekleyen, koruyucu, sevgi dolu ve besleyici ortama ihtiyacı olduğu ve bu sağlanmadığında çocuk için özel risklerin söz konusu olacağı ön kabulüdür.⁵ Dolayısıyla, alternatif bakım ancak ebeveynlerinin olmaması veya çocuğun yararını koruyacak durumda olmamaları halinde söz konusu olmalıdır ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için aile tipi bakıma en yakın biçimde olmalıdır.⁶

Alternatif bakım uygulamaları, çocuk ile bakım veren arasındaki ilişkinin kurulma biçimine göre ikiye ayrılmaktadır⁷:

[a] Enformel (gayri resmi) bakım: Bu bakım türü akrabalar, arkadaşlar veya üçüncü kişilerin uzun süreli veya sürekli olarak çocuğun bakım ve korumasını üstlendikleri bakım türüdür.

[b] Resmi temelli bakım: Mahkeme veya yetkili kurumlar aracılığı ile sağlanan her türlü ailevi ortamın sunulduğu bakım şekli ve kurumsal veya adli tedbirler aracılığı ile olsun veya olmasın, tüm çocuk yurtlarındaki / bakım evlerindeki veya özel çocuk yurtlarındaki bakım türüdür.

Alternatif bakım süre bakımından da ikiye ayrılır⁸:

[a] Geçici bakım: On iki haftaya kadar olan yerleştirmeler geçici bakım olarak kabul edilir. İlk on iki haftalık bakımın denetlenmesinin ardından, çocuk bulunduğu bakım hizmetinde kalmaya devam ederse uzun süreli bakıma geçilmiş olur. Koruyucu aile, prensip olarak geçici bakım modeline örnektir.

⁴ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010)

⁵ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), I.A.2

⁶ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 101

⁷ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 9 / Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yürütme Komitesi'nin Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Yönelik Aile Temelli Bakım Kılavuzu (2021)R 95, 12 / <https://alternatifbakim.org/tanimlar>

⁸ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yürütme Komitesi'nin Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Yönelik Aile Temelli Bakım Kılavuzu (2021)R 95, 12 / Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar Kurumlar Arası Çalışma Grubu (2013) Alternative Care in Emergencies Toolkit, s.57

[b] Uzun süreli bakım: On iki haftadan uzun süren ve çocuğun yetişkinlik sürecine kadar devam etmesi beklenen bakım düzenlemeleri uzun süreli bakım kabul edilir. Evlat edinme, kafala⁹ vb. bakım modelleri uzun süreli bakım modelleridir.

Alternatif bakım için şimdiye kadar uygulanan modeller de çeşitlilik gösterir. Bu kapsamda kuruluş bakımı, koruyucu aile, evlat edindirme ve denetimli bağımsız yaşam planları gibi farklı modellerden yararlanılmaktadır.

1.1.1 | Kuruluş Bakımı

Kuruluş bakımı, aile dışında, çocukların gruplar halinde yaşadığı, mahkeme veya yetkili kuruluşlar tarafından verilen kararlar ile çocuk yurtları veya bakım evleri gibi kuruluşlarda sağlanan bakım modelidir. Acil durumlar için oluşturulan koruma yerleri, geçici bakım yerleri, yurtlar ve yuvalar bu modelin örneklerini oluştururlar.¹⁰ Bu kuruluşların amacı, çocuğa geçici bakım sunmak ve sonrasında çocuğun kendi ailesinin yanına dönmesini veya bu mümkün değilse evlat edinme yolu ile bir başka aile yanına yerleşmesini sağlamak olmalıdır.¹¹ Ancak, dünya üzerindeki uygulamalarda kuruluş bakım modellerinde, çocuğun ihtiyacı olan gelişimsel bakım ve desteğin nadiren karşılanabildiği ve kabul edilebilir standartta bir korumanın bile çocuklukla sağlanamadığı ve bazı örneklerde kalıcı bakım modeli olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle bütün uluslararası bakım ilke ve kılavuzlarında acil durumlarda bile kuruluş bakımının, ancak çocuğa gerçekten bakım verecek hiç kimse olmadığında son çare olarak görülmesi ısrarla vurgulanmaktadır.¹²

Kurum bakımı istisnai bir önlem olmalı ve bu gibi durumlarda da çocuklara bakım hizmeti verecek kuruluşlar küçük, aileye benzer yapılar ve bireyselleştirilmiş programların uygulanmasına elverişli kurumlar olmalıdır.¹³

Kuruluş bakımının istisnai bir önlem olarak kullanılmasını güvence altına almak için aşağıdaki tedbirler alınmalıdır:¹⁴

- Çocukların sadece gerekmesi halinde kuruluşa yerleştirilmesi ilkesinin uygulamasını güvence altına almak için katı kontrol süreçleri olmalıdır.¹⁵
- Kuruluşlarda çocuklarla bireysel olarak ilgilenilmesini ve güvene dayalı ilişki kurmayı sağlayacak yeterli sayıda ve uzmanlıkta personel istihdam edilmelidir.¹⁶
- Çocuğun bir kuruma yerleştirilmesi kararı birden çok bilim disiplini içeren bir değerlendirmeye dayalı olarak verilmelidir.
- Yerleştirme süreci, gereğinden uzun sürmemeli ve esas amacı, çocuğun üstün yararını gözetmek ve onun sosyal entegrasyonunu sağlamak olmalıdır.
- Kurum, çocukla anne-babası arasında düzenli teması kolaylaştırmak amacıyla, mümkün olduğunca çocuğun evine yakın olmalıdır.

⁹ “Kafala” İslam toplumlarında kullanılan, akrabalık statüsünde bir değişiklik olmasını gerektirmeyen fakat akraba olmayan bir çocuğun veya ebeveyni bilinmeyen bir çocuğun bakım ve yasal koruma altına alınmasına izin veren aile temelli bir bakım biçimidir [Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar Kurumları Arası Çalışma Grubu (2013) Alternative Care in Emergencies Toolkit, s.12]

¹⁰ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 29

¹¹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 123

¹² Uluslararası Kızılhaç Komitesi (2004) Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler, 4(d)

¹³ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 23 / Uluslararası Kızılhaç Komitesi (2004) Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 4(d)

¹⁴ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı (2005)5 Kurum Bakımında Yaşayan Çocukların Hakları

¹⁵ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 125

¹⁶ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 126

- Kuruluş bakımı sırasında çocuğun aileye ve topluma uyumlu bir şekilde yeniden dönebilmesi için gerekli destek verilmelidir.
- Kuruluşlardaki koşullar, çocuğun en iyi şekilde zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimini sağlayacak biçimde düzenlenmelidir.
- Kuruluşlarda uygulanan disiplin veya denetim tedbirleri, resmi yönetmeliklere ve onaylanmış standartlara dayandırılmalıdır.
- Kurulustan ayrılan çocuğa, aileye ve topluma yeniden kazandırılmak üzere ihtiyaçlarının değerlendirilmeye tabi tutulması hakkı ve gerekli bakım sonrası destek verilmeli ve ileride, kurum dışındaki yaşama hazırlamak üzere çocuğun yetenekleri, kapasitesi ve özerkliğine bağlı olarak özel bir bakım planı oluşturulmalıdır.

1.1.2 | Koruyucu Aile

Aile ortamında bakım biçiminin çocuğun anne-babası dışındaki bir kişi veya aile tarafından yerine getirilmesi, bakıcı aile veya **koruyucu aile** olarak adlandırılmaktadır.

Bu bakım biçiminde koruyucu aile olan kişiler ile çocuk arasında bir nüfus bağı oluşmaz ve bakımı üstlenen kişiler yasal yolla anne-babalık sıfatı üstlenmezler; sadece bakım ve gözetim yükümlülüğü üstlenirler.

Koruyucu aile bakımı, çocukla koruyucu aile arasındaki bağı kuruluş biçimine göre iki kategoride sınıflandırılmaktadır:

[a] Resmi koruyucu aile bakımı: Çocuğun, yetkili bir kurum aracılığı ile seçilmiş ve uygun görülmüş, izni olan ve gözetim altında bulunan bir aile tarafından bakım ve yetiştirilmesinin üstlenilmesidir. Bu kişiler çocukla akrabalık bağı olan kişiler olabilecekleri gibi hiçbir bağı olmayan kimseler de olabilirler.

[b] Gayri resmi koruyucu aile bakımı: Bu form genellikle gönüllülük esasına bağlı olarak gerçekleşen bir bakım biçimidir. Bakım verenin çocukla olan ilişkisine ve bakım verme sorumluluğunun üstlenilme biçimine göre birden fazla biçimde gerçekleşebilir. Bakım veren çocuğun akrabalarından biri veya çocuğun güvendiği ailesinin yakını bir arkadaş olabileceği gibi çocuk ve/veya anne-babası tarafından tanınmayan bir kimse de olabilir. Çocuk ile bu kişi arasındaki bakım verme ilişkisi, anne ve/veya babanın isteği ve onayı ile veya yetkili bir merci kararı ile ya da kendiliğinden gerçekleşme şeklinde olabilir. Özellikle acil durumlarda herhangi bir ön değerlendirme ve düzenleme olmadan ve anne ve/veya babanın onayı aranmadan çocuğun bakımı üçüncü kişilerce üstlenilmektedir. Gayri resmi yolla üstlenilen bakım sorumluluğunda devletin müdahalesi, anne-babanın gözetim yükümlülüğünü sürdürebilecek durumda olup olmamasına göre değişiklik gösterecektir. Eğer bu bakım ilişkisi anne ve babanın açık rıza ve onayı ile kurulmuşsa ve aynı zamanda bütün süreçte çocuğun yararını koruma konusunda anne ve babasının bilgisi ve gözetimi devam ediyorsa ayrıca bir karar alınmasına gerek olmayabilir. Ancak bu durumda da devletin, çocuğun anne-babasının yanında olduğunda güvende olmasını sağlamak üzere tanınmış olan izleme ve destekleme yükümlülüğü bulunur. Bu kapsamda çocuğa bir vasi tayini gerekip gerekmediği, bakımı üstlenen ailenin bir desteğe ihtiyacı olup olmadığına bakılmalıdır. Eğer bakım ilişkisi kendiliğinden, anne-babanın izin ve onayı olmadan gerçekleşmiş ise değerlendirmeye alınması ve bu ilişki devam edecekse resmi koruyucu aile bakımına çevrilmesi, devam etmeyecekse çocuk için güvenli olan bir bakım türüne karar verilmesi gerekecektir.

Koruyucu aile bakımı ile ilgili izlenmesi gereken bazı önemli kriterler arasında aşağıdakiler yer almaktadır:

- Koruyucu aileler denetlenmeli ve çocukların durumu izlenmelidir.¹⁷ Bu durum enformel bakım ve-

¹⁷ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [87]6 Koruyucu Aileler / Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 4[c]

ren kişiler için de geçerli olmalıdır.¹⁸ Özellikle de doğup büyüdüğü yerden uzakta veya hiç tanımadığı kişiler tarafından bakılan çocuklara özel bir önem gösterilmelidir.¹⁹

- Her bölgede çocuğun yararına en uygunu belirlemek üzere koruyucu aile seçimi yapabilecek düzenlemeler olmalıdır.²⁰
- Bakıcı/koruyucu aileleri desteklemek için özel hizmet birimleri olmalıdır.²¹
- Çocuk kendi ailesiyle kişisel ilişkisini sürdürebilmelidir.²²
- Koruyucu aileye günlük konularda veya aciliyet gerektiren hususlarda çocuğun bakımı için gerekli olan kararları verme yetkisi ve uygun olduğunda vasilik için başvurma olanağı tanınmalıdır.²³
- Çocukla ilgili önemli bir karar alınmadan önce koruyucu aileye görüşlerini ifade etme olanağı tanınmalıdır.²⁴
- Koruyucu aileliğin devamı konusunda idare ile koruyucu aile arasında bir anlaşmazlık olduğunda, bu konuda karar verme yetkisi adli makam veya tarafsız bir başka idari makamda olmalıdır.²⁵
- Bakım hizmetlerinin finansman biçimleri hiçbir zaman çocuğun yararının gerektirdiğinden ve planlanandan uzun süre koruyucu ailede kalmasını teşvik edecek nitelikte olmamalıdır.²⁶

1.1.3 | Evlat Edinme

Evlat edinme, çocuğun biyolojik anne-babası dışındaki kişilerin bir yetkili merci kararı ile anne-baba rollerini üstlendikleri alternatif bakım biçimidir. Ülkelerin yasal düzenlemeleri arasında farklılıklar bulunsa da genel olarak koruyucu ailelik ile temel farkı bakımı üstlenen kişilerin, yasal yollarla anne-babalık sıfatı elde etmeleri ve çocukla aralarında bir nüfus bağı oluşmasıdır.

Evlat edinmenin aşağıdaki asgari kriterlere uygun biçimde düzenlenmiş olması gerekir [ÇHS md.21]:

- Yetkili makamca karar verilmelidir.
- Çocuğun anne-babası veya vasisinin görüş ve onayı alınmalıdır.
- Ülkeler arası evlat edinme, çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılmasının mümkün olmadığı hallerde başvurulacak bir çözüm olarak kabul edilmelidir.
- Başka bir ülkede evlat edinilmesi düşünülen çocuğun, kendi ülkesinde mevcut evlat edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanması sağlanmalıdır.
- Evlat edinme işleminin yasa dışı para kazanma yöntemi olmaması için gereken tedbirler alınmış olmalıdır.

¹⁸ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [87]6 Koruyucu Aileler, İlke 1

¹⁹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 79

²⁰ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 119

²¹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler, 77, 120 / Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yürütme Komitesi'nin Refakatsiz Ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Yönelik Aile Temelli Bakım Kılavuzu [2021]R 95, 74 - 79

²² Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [87]6 Koruyucu Aileler, İlke 2

²³ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [87]6 Koruyucu Aileler, İlke 3, 5

²⁴ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [87]6 Koruyucu Aileler, İlke 4

²⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [87]6 Koruyucu Aileler, İlke 6

²⁶ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 108

1.1.4 | Denetimli Bağımsız Yaşam

Denetimli bağımsız yaşam düzenlemesi, “15 yaşında veya daha büyük bir çocuğun (küçük bir kardeşin 15 yaşından büyük bir çocukla yaşadığı durumlar hariç) tek başına veya en fazla dört çocuktan (küçük kardeşler veya akranlar) oluşan bir küçük grubun parçası olarak yaşadığı, bir yetişkinin aile ortamında olduğu gibi çocuğun kararları ve eylemlerine doğrudan müdahil olmadığı bir alternatif bakım türüdür. Bu yaşam düzenlemesi, çocukların kendileri veya aileleri tarafından kendiliğinden ya da dışarıdan bir aktör (çocuğun mensup olduğu topluluk veya bir çocuk koruma kurumu) tarafından tesis edilmiş olabilir.”²⁷

Bu modelde, çocuklar, bir kurum veya devlet desteğiyle bir evde birlikte yaşayarak bağımsız yaşam becerileri kazanırlar. Ergenler için küçük grup evlerine izin veren düzenlemeler, onların kendilerine yeter hale gelmelerini destekleyici uygulamalar olarak önerilmektedir.²⁸ Ancak bağımsız yaşam modelinin uygulamasına karar verilmesi bu koşullar çocuğun yararına uygun is ve gerekli ve yapıcı ise söz konusu olmalıdır.²⁹ Denetimli bağımsız yaşam düzenlemesi ancak, çocuğun aile temelli bir bakım düzenlemesine alınmasını sağlayacak bütün seçenekler tükendikten sonra veya bu yolların çocuğun yararına olmadığı anlaşıldığında başvurulması gereken bir yol olmalıdır.³⁰

Denetimli bağımsız yaşam planı, çocuğun güvendiği veya resmi bir kurum tarafından tayin edilmiş bir yetişkinin düzenli gözetimi, rehberliği ve mentorluğu için üzerinde uzlaşmış bir mekanizma içermelidir.

Bu bakım modellerinde kardeşlerle birlikte yaşama, akranlarla birlikte yaşama ve çocuğun tek başına yaşaması gibi farklı seçenekler olabilir.³¹

Anne-babasını kaybetmiş olan çocukların en büyüğü kardeşlerinin sorumluluğu alabilecek durumda ve buna istekliyse, aynı evde yaşamaya istekli çocukların birlikte yaşamalarını desteklemek bu tür alternatif bakım modelinin bir örneğidir. Bu durumda bulundukları ortamda ihmal ve istismara maruz kalmalarının engellenmesi çocuklara bir kamu vasisi atanması gibi önlemlerin alınması gerekir.³²

Akranlarla birlikte yaşama modelinde ise, akraba (ancak kardeş olmayan) veya akraba olmayan, benzer veya farklı yaşlarda ve genellikle aynı cinsiyetten bir grup çocuk tek bir hanede yaşarlar. Ev işleri çocukların bir kısmı veya tamamı tarafından paylaşılabılır. Öte yandan küçük çocukların ayrımcılığa uğraması ve ev işlerinin çoğunun veya tamamının onların üstüne yıkılması, akran zorbalığı gibi riskleri vardır. Bu nedenle bu uygulamada ev denetimi ve danışmanlığı çok önem taşır.

Çocuğun tek başına yaşaması ise çok daha seyrek olarak rastlanan bir modeldir. Bu modelde çocuk tamamen yalnız değildir; bir aile evinde kiralanmış bir alan veya odada yaşayabilir ancak kendisine ev sahibi tarafından bakılmamaktadır. Bu düzenleme tipine genellikle, çocukların iş veya eğitim için bulunmaları gereken kentsel alanlarda rastlanmaktadır.

Denetimli bağımsız yaşam modeli seçilecekse aşağıdaki koşullar gerçekleşmiş olmalıdır:³³

- Çocuk 15 yaşını doldurmuş olmalı.

²⁷ BMMYK [2021] Refakatsiz Çocuklar İçin Denetimli Bağımsız Yaşam ile İlgili Kılavuz İlkeler, sf.6

²⁸ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 5(a)

²⁹ BM Çocuklar İçin Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 21

³⁰ Avrupa Konseyi [2019] Göç Bağlamında Çocuk Dostu Yaklaşımların Geliştirilmesi, sf.75

³¹ BMMYK [2021] Refakatsiz Çocuklar İçin Denetimli Bağımsız Yaşam ile İlgili Kılavuz İlkeler, sf.10-11 / BMMYK [2014] Child Protection Issue Brief: Alternative Care, s.2

³² BM Çocuklar İçin Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 37

³³ BMMYK [2021] Refakatsiz Çocuklar İçin Denetimli Bağımsız Yaşam ile İlgili Kılavuz İlkeler, sf.38

- Diğer tüm aile temelli bakım seçenekleri araştırılmış ve tüketilmiş olmalı.
- Çocuk, yaşına göre yüksek derecede olgunluk sergilemeli.
- Hiçbir risk söz konusu olmamalı veya bunları hafifletici önlemler alınmış olmalı.
- Çocuk bağımsız yaşamayı tercih ediyor olmalı.
- Çocuk, bağımsız yaşadığı için mensubu olduğu toplumdan veya komşularından önemli bir tepki görmeyecek olmalı.
- Çocuk kendisine bir mentor-gözetmen atanmasına razı olmalı.

1.2 | Temel İlkeler

Bir ülkede alternatif bakıma ilişkin düzenlemelerin temel standartları karşılayıp karşılamadığını anlamak için hem bu yola başvurulması sırasında izlenen usuller hem de sunulan hizmetlere ilişkin bir dizi kriterle bakmak gerekir. Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş olan çocukların korunması ve bu kapsamda alternatif bakım hizmetlerinden yararlandırılmaları esnasında onlara uygulanacak hukuku belirlerken sadece onlara özgü hazırlanmış hukuki metinler değil, aynı zamanda çocuğun korunma hakkını ve alternatif bakımı ilgilendiren bütün düzenlemeleri dikkate almak gerekir. O nedenle bu bölümde öncelikle çocuğun korunma hakkını ilgilendiren ilkeler, ardından alternatif bakıma ve son olarak da doğrudan refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş olan çocuklara özgü ilkeler incelenmiştir.

1.2.1 | Çocuğun Korunma Hakkına İlişkin Temel İlkeler

Çocuğun korunma hakkına ilişkin temel ilkeler alternatif bakım için de yol gösterici niteliktedir. Bunlar, refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş olan çocuklar için korunma ve alternatif bakımdan yararlanma haklarına ilişkin temel taşları oluşturur.

[a] Anne-babasının yanında korunma / yararı gerektirmedikçe onlardan ayrılmama hakkına saygı gösterme ilkesi

Çocuğun korunma hakkının en önemli ilkesi çocuğun anne-babasının yanında korunmasıdır. Yetkili bir makam tarafından ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar verilmedikçe, devlet çocuğun anne-babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına almakla yükümlüdür [ÇHS md.9]. Devletin çocuk ile anne-babasının ayrılmasına neden olduğu tutuklama, sınır dışı etme gibi durumlarda da çocuğa da anne-babasına da birbirlerinin bulundukları yer hakkında bilgi verme yükümlülüğü vardır. Bu ilke 1959 tarihli Çocuk Hakları Bildirgesi'nde [md.6] yer alan şu tespiti dayanır: "Kişiliğinin tam ve ahenkli bir tarzda gelişebilmesi için çocuğun sevgi ve anlayışa ihtiyacı vardır. Çocuk mümkün olduğu kadar ana-babasının ihtimam ve sorumluluğu altında ve herhalde hissî bir bağlılık ve ahlâkî ve maddî bir güvenlik ortamı içinde büyümek imkânına sahip olmalıdır..."³⁴

Çocuğun anne ve babasının bakım desteğini kaybetmemesi için, anne-babanın bakım kapasitesini destekleyici hizmetler sunulması da çocuğun korunma hakkının bir gereğidir [ÇHS md.18]. Bu temel ilkenin en önemli sonuçlarından biri, destekle giderilebilecek eksiklikler, örneğin yoksulluğun çocuğu anne-babasından alma gereğesi olamayacağıdır.³⁵ Böyle durumlarda devlet çocuk ailesinin yanında kalırken bu

³⁴ UNICEF [2007] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, sf.135

³⁵ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 15

durumu düzeltecek kaynakları harekete geçirmelidir.³⁶

Ancak, aile birlikteliğini korumak tek başına amaç olmamalıdır. Çocuğun yüksek menfaati ve korunması için çocuğun bazen ev dışında barındırılması gerekebileceği de dikkate alınmalıdır.³⁷

Anne ve babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun yararı aksini gerektirmedikçe anne ve babası ile düzenli ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterilmelidir [ÇHS md.9].

Çocuk korumanın bu genel ilkesi, güçle gelen refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş çocuklara uygulanması bakımından üç önemli kural oluşturur:

1 Çocuğun bulunduğu yerde alternatif bakıma alınması gerekiyorsa, ailesi ile yeniden bir araya gelme olanağı ortadan kaldırılmamalıdır.

Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar açısından ailesi ile yeniden bir araya gelmesini sağlama ilk öncelikli tercih olmalı, kalıcı alternatif bakım tedbirlerinin uygulanmasına ancak aile birleşmesi sağlanamıyorsa başvurulmalıdır [ÇHS md.10]. Burada söz konusu olan, çocuğun refakatsiz kalma veya ailesinden ayrı düşme sebebinin mümkün olduğunca doğru bir biçimde anlaşılması; çocuğun ailesine geri dönüş olanağı var ise geçici bakım altına alınarak geçiş sürecinde hak kaybına uğramasının ve zarar görmesinin engellenmesi, bu bekleme süresinde gelişimini sürdürmesinin güvence altına alınmasıdır. Çocuğun ailesine geri dönüş olasılığının olmadığı durumda ise bunun mümkün olan en kısa sürede anlaşılmasını sağlamak ve çocuğun geçici kurumlarda zaman kaybetmesini engelleyerek kalıcı bir bakım ortamına alınmasını temin etmek hedeflenmelidir.

Aşağıdaki haller söz konusu ise aile birleşimi yerine kalıcı alternatif bakımın çocuğun yararına olduğu kabul edilir:

- Çocuğun ciddi zarara maruz kaldığı veya maruz kalma olasılığının bulunduğu haller.
- Çocuğun veya ebeveynlerinin birleşmeye karşı çıktığı haller.

Alternatif bakım altına alınan çocuğun aile birleşimi hakkına saygı gösterildiğinin göstergesi olabilecek uygulamalar şunlardır:

- Refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş çocuğa atanacak kanuni temsilci³⁸ çocuğun yararı aksini gerektirmedikçe derhal ailesini bulmak ve çocuğun ailesi ile iletişim kurmasını sağlamak için gerekli girişimleri başlatmalıdır.³⁹
- Çocukların kimliklerinin belirlenmesi, belgelerinin toplanması, ileride ailesi ile birleşimini kolaylaştıracak şekilde güvence altına alınmalı, bu bilgilerin gizliliği sağlanmalıdır.⁴⁰
- Kayıt işlemleri resmi kurumların gözetimi altında, kesinlikle alanında uzman, görevini bilen ve sorumluluk alan, tecrübeli kişilerce yapılmalıdır.⁴¹
- Çocuğun anne-babası veya bir aile yakınının aranmasında standart formlar ve uygun prosedürler kullanılmalıdır.

³⁶ UNICEF (2007) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, sf.138

³⁷ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı (2011)12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, III.C

³⁸ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 145

³⁹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 146

⁴⁰ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 162, 164, 167

⁴¹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 163

- Evlat edinme veya İslam hukukunda kafala, velayet veya vesayet altında olmayan göç ile gelmiş çocuklar için ilk seçenek olmamalıdır. Öncelikle diğer alternatif bakım modelleri kullanılarak, çocuğun anne-babasının veya bir aile üyesinin oturduğu yerin araştırılması konusunda çaba gösterilmeli, bu çaba sonuçsuz kalırsa evlat edinme modeli tercih edilmelidir.⁴²
- Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar açısından kalıcı bakım yöntemlerinden biri olan evlat edinme modeline başvurulması söz konusu olduğunda acele ile karar verilmesinden kaçınılmalıdır. Bunu sağlamak için aşağıdaki hallerde evlat edindirme düşünülmemelidir:⁴³
 - Çocuğun yararına olacak şekilde başarılı aile takibi ve birleştirmeye dair umut varsa.
 - Sığınmacı olanlar bakımından “güvenli ve insan onuruna uygun şartlarda” ülkelerine geri dönme olasılığı varsa.
 - Evlatlık verilmeye çocuk veya ebeveynleri karşı ise.
 - Ebeveynlerin veya diğer aile üyelerinin bulunması amacıyla gerekli adımların atılması için makul zaman geçmemiş ise.
- Evlat edindirme yapılacak ise:⁴⁴
 - Evlat edinme önceliği nerede yaşadığına bakılmaksızın akrabalarına verilmelidir.
 - Bu mümkün değilse mensubu olduğu toplumdan ailelere öncelik verilmelidir.
 - Ebeveynlerin evlat edindirmeye rıza verdiği durumlarda bunun baskı altında alınmadığından emin olunmalıdır.
 - Çocuğun uluslararası evlat edindirmeye uygun olup olmadığına çocuğun normalde yaşadığı devletin yetkilileri karar vermelidir.
 - Çocuğun kimliğinin ve kültürünün korunması amacıyla sınır ötesi evlatlık verme, ancak “çocuk kendi ülkesinde bir koruyucu aile bakımı içerisine alınamadığında veya uygun biçimde bakılamadığı zaman” düşünülmelidir.
 - Mülteci çocuklar için BMMYK’nin koruma görevini gerçekleştirmesi kolaylaştırılmalı ve evlat edinme uygulamalarında BMMYK ile işbirliği yapılmalıdır.

2 Alternatif bakım altındaki çocuğa anne-babası ve geniş ailesi başta olmak üzere mensubu olduğu toplumun üyeleri ile bağlarını sürdürme olanağı sağlanmalıdır.

Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların korunması sırasında ülkelere düşen en önemli sorumluluk, çocuk için en iyi seçeneği bulmak ve aynı zamanda da çocuğun ailesi ve toplumu ile bağlarını sürdürmesini güvence altına almaktır. Anne-babası ile ayrı devletlerde oturan çocuklar da olağanüstü durumlar haricinde anne-babaları ile düzenli kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşebilme hakkına sahiptir [ÇHS md.10].

Bunu sağlamak için;

- Uygun bakım modeli belirlenirken çocuğun etnik kökeni, dini inancı, göç durumu gibi kendine özgü koşulları dikkate alınmalıdır.⁴⁵

⁴² BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 161

⁴³ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 5(b)

⁴⁴ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 5(b) / BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md.91

⁴⁵ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 142

- Koruyucu aile uygulamasında göçmen çocuklar için aşağıdaki güvencelerin sağlanması mümkün olmalıdır:⁴⁶
 - Mensubu olduğu geniş aile bakımına öncelik tanınmalıdır.
 - Koruyucu ailelere yönelik kriterlerin belirlenmesinde çocuğun mensubu olduğu toplumun üyelerine de yer verilmelidir.
 - Kendi ailesinin koruyucu aile olamadığı durumlarda mümkünse koruyucu aile çocuğun mensubu olduğu toplumdan olmalıdır.
 - İhmal ve istismar riskini arttıran bir durum olduğu için mülteci veya sığınmacı çocuklara ev sahibi ülkedeki aileler tarafından gayri resmi yolla koruyucu ailelik yapılmasına izin verilmemelidir.
- Kalıcı alternatif tedbirlerin uygulanması söz konusu olduğunda aşağıdaki ilkelere uygun hareket edilmelidir:
 - Kalıcı tedbirler alınırken, çocuğun mümkünse mensubu olduğu topluluktan bir ailenin, bunun mümkün olmadığı hallerde vatandaşı olduğu ülkeden gelen bir ailenin yanına yerleştirilmesine öncelik verilmeli ve böylece kendi kültürü ile bağının korunması sağlanmalıdır.⁴⁷
 - Geçici bakım altında iken yakın ilişki kurmuş olan çocukların kalıcı yerleştirme sırasında aynı grupta bulundurulmaları tavsiye edilmektedir.
- Kuruluş bakımı tercih edildiğinde, kardeşlerin, arkadaşların, aynı coğrafi bölgeden veya topluluktan gelen çocukların bir arada bulunmasına özen gösterilmelidir.⁴⁸

3 Ailesi ile birleşeceği için köken ülkeye veya bir başka ülkeye gidecek olan çocuğun devletten özel koruma ve yardım görme hakkı göz ardı edilmemelidir.⁴⁹

Ailenin yeniden birleşimi gerek sığınılan ülkede gerekse gönüllü geri dönmeler aracılığıyla köken ülkede veya üçüncü bir ülkede olsun, ailesinden ayrı düşmüş bütün çocuklar açısından bir önceliktir [ÇHS md.9, 21]. Çocuğun veya anne-babasının aile birleşmesi amacıyla ülkeye girme veya ülkeden ayrılma talepleri, “olumlu, insani ve ivedi” biçimde ele alınmalı ve sonuçlandırılmalıdır [ÇHS md.10]. Bu kapsamda devletler kendi ülkelerinde olan ve olmayan bütün çocukların durumlarını dikkate alarak çözüm üretmelidir. Örneğin, “Tuquabo-Tekle” davasında AİHM, ev sahibi ülke dışında aile birleşimi için ‘üstesinden gelinmez’ bir engelin mevcut olduğunu tespit etmiştir: “Menşe ülkesinde kalan çocuğuyla aile birleşimi talep eden annenin varış ülkesinde de orada yetişmiş olan ikinci bir çocuğu vardır. Menşe ülkesinde ailenin tamamının yerleşmesinin ikinci çocuğa yol açacağı zorlukları göz önünde bulundurarak Mahkeme, varış ülkesinde birleşimin, aile hayatını geliştirmek için en uygun çözüm olacağı sonucuna varmıştır.”⁵⁰

Ancak bu ilke çocuğun anne-babasına karşı devletten özel koruma ve yardım görme hakkını ihlal edecek biçimde yorumlanamaz. Bu nedenle devletler aile birleşimi taleplerinin olmasını, koruma yükümlülüklerini azaltıcı biçimde yorumlamamalı, bu talepleri incelerken çocuğun korunması, güvenliğinin sağlanması, haklarının güvence altına alınması bakımından yararına en uygun durumu değerlendirmelidir. Sadece anne-baba veya bakım verecek kişiden kaynaklanacak risklerin değil, aile birleşimi yapılacak ülkedeki koşulların da incelenmesi gerekir. Bu çocuğun köken ülkesine dönmesinde güvenli geri dönüş olanaklarının araştırılmasını da kapsar:

⁴⁶ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 4(c)

⁴⁷ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 5(a)

⁴⁸ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 4(d)

⁴⁹ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 6(d)

⁵⁰ Avrupa Konseyi [2012]. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayat ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkının Korunması [rm.coe.int/16806f15ae E.T. 23.10.2023] sf.90

- Aile birleşimi öncesinde akrabalık ilişkisinin çocuk tarafından da onaylanması ve uygunluğun incelenmesi sağlanmalı, güvenli olmayan durumlarda çocuğun aileye dönüşünü engelleyici tedbirler alınmalıdır.⁵¹
- Köken ülkede aile birleşimi taleplerine ilişkin değerlendirme yapılırken aşağıdaki şartlar dikkatle değerlendirilmelidir:⁵²
 - Çocuğun fiziksel güvenliğine tehdit ve/veya zulüm riski açısından köken ülkedeki önerilen geri dönüş yerinin şartları
 - Sığınma ülkesindeki şartlar
 - Çocuğun istekleri
 - Ebeveynlerin istekleri ve çocuğa bakım kapasiteleri
 - Sığınma ülkesindeki bakım düzenlemelerinin kalitesi
- Köken ülkede çocuğun ebeveynlerinden/asıl vasilerinden başkalarının izi bulunmuş ancak ebeveynleri/asıl vasileri henüz bulunmamışsa, aile birleşimi sürecine devam edilmeden önce durum değerlendirmesi yapmak gerekir; zira bu durum, çocuğun ebeveynlerinden/asıl vasilerinden kalıcı biçimde ayrılmasıyla sonuçlanmamalıdır.⁵³
- Aile birleşimi mümkün değilse, köken ülkede alternatif bakım modellerine yerleştirme yapılabilmesi için köken ülkedeki koşullarda gönüllü geri dönmeyi mümkün kılacak köklü değişikliklerin gerçekleşmiş olması gerekir.⁵⁴
- Aile birleşiminin mümkün olmadığı hallerde çocuğun ailesi ile temas kurma hakkı bulunduğu dikkate alınmalı ve bunu sağlamaya yönelik önlemler düşünülmelidir.
- Her durumda geri dönme süreci dikkatle planlanmalı, izlenmeli ve bakım düzenlemeleri yapılmış olmalıdır.⁵⁵
- Alternatif bakımın sonlanması ve çocuğun aile birleştirmesi yolu ile ailesinin yanına gönderilmesi söz konusu olduğunda aşağıdaki ilkelere uyulmalıdır:
 - Çocuk koruyucu aile ile çok sıkı bir bağ kurmuş ve ayrılması ikinci bir travma yaratacaksa, çocuğun yararı aile ile birleştirmenin kademeli yapılmasını gerektirir.
 - Kararlar gelecekte daha iyi bir ilişki kurulacağı varsayımına değil, geçmişteki ilişkinin kanıtlarına dayanmalıdır.

[b] Devletin her çocuğa ihtiyacına uygun özel koruma ve yardım sağlaması ilkesi

Çocuk korumanın en temel ilkelerinden biri, geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuğa devletten özel koruma ve yardım görme hakkının tanınmasıdır. Bu hak anne-babaya karşı haklar kapsamında çocuğun korunma hakkının temelini oluşturur. Çocuğun anne-babaya ait bir nesne olmayıp, toplumun bir bireyi olarak kabul görmesini ifade eder. BM Çocuk Hakları Komitesi bu ilkenin hayata geçirilmesi ile ilgili çalışmalar için aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmasını önerir:⁵⁶

⁵¹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 166

⁵² Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 6[d]

⁵³ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 6[d]

⁵⁴ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 6[d]

⁵⁵ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 6[d]

⁵⁶ UNICEF [2007] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, sf.285

- BM İnsan Hakları Merkezi [1994] İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Okulları ve Sosyal Hizmet Mesleği İçin Bir Kılavuz.
- BM Ülke içi ve Ülkeler arası Evlat Edinme ve Koruyucu Aile İşlemlerine Özel Atıfla Çocukların Korunmasına ve Esenliğine İlişkin Sosyal ve Hukuksal İlkeler Bildirgesi [1986].

*BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'*nde yer alan 9 ve 18. maddeler, çocuk için ideal bakım ortamının anne-babasının yanı olduğunu ve devletin de bunun mümkün olan en iyi koşullarda olmasını güvence altına almak için anne-babayı desteklemesi gerektiğini öngörür. Ancak çocuğun yararının aksini gerektirdiği durumlarda çocuğun ailesinden ayrılmasına [ÇHS md.9, 19] karar verilebilecek ve bu suretle geçici veya sürekli aile çevresinden yoksun kalan her çocuk devletten özel koruma ve yardım görme hakkına [ÇHS md.20] sahip olacaktır.

Alternatif bakım, devletin biyolojik ailesi tarafından bakımı sağlanamayan çocuklar için üstlendiği özel koruma ve yardım sağlama yükümlülüğünü yerine getirmek üzere sunulmasını organize etmesi gereken hizmetlerden oluşur.

Avrupa Sosyal Şartı da [gözden geçirilmiş, md.17(1)c], devletlerin “geçici ya da kalıcı olarak ailelerinin desteğinden mahrum kalmış çocuklara ve gençlere koruma ve bakım desteği sağlanması için bütün uygun ve gerekli tedbirleri alma” yükümlülüğünü çocuk ve gençlerin korunma hakkının bir gereği olarak düzenlemektedir. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi de, devletlerin bu yükümlülüklerinin, statüleri ne olursa olsun topraklarında gayrikanuni bir şekilde bulunan çocuklar için de geçerli olduğunu ve aynı zamanda Avrupa Sosyal Şartı'nın 31[2]. maddesi kapsamındaki konut hakkı ile de ilişkili olduğunu dile getirmiştir.⁵⁷

Her çocuğun devletten özel korunma ve bakım desteği alma hakkı aynı zamanda *Avrupa Birliği Antlaşması'*nda [md.3[3]] yer alan “çocuk haklarının korunmasını destekleme yükümlülüğüne” ve *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'*nda [md.24] yer alan “çocuklar, kendi refahları için gerekli olan koruma ve bakıma hak sahibidir” düzenlemesine dayandırılmaktadır.

Devletin sağlayacağı özel koruma, Çocuk Hakları Bildirgesi'nde sözü edilen çocuğun aileye olan ihtiyacı dikkate alınarak planlanmalıdır. Bu nedenle anne-babasından ayrılan çocuğun korunmasında öncelik çocuğun anne-babasının akrabalarının, sonra koruyucu ya da evlatlık alacak aileye verilmelidir. En son olarak da gerekliyse alternatif bakım kurumu düşünülmelidir.

Refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, kendi aile ortamlarından geçici veya sürekli biçimde yoksun kalmış çocuklardır; dolayısıyla, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 20. maddesinden doğan haklardan yararlandırılmaları, ilgili devlet tarafından kendilerine özel koruma ve yardım sağlanması gerekir.⁵⁸

Devletin bu yükümlülüğünü yerine getirirken üç önemli kurala uygun hareket etmesi gerekir:

1 Re'sen harekete geçme

Süresi ve sebebi her ne olursa olsun alıştığı ortamdan ayrılıp başka bir ülkeye gitmiş olan çocuklar ile ilgili sorumluluk hem çocuğun vatandaşı olduğu devlet hem de bulunduğu yer devletine aittir. Alternatif bakım gerektiren durumlar ortaya çıktığında her iki devletin de sorumlulukları devreye girer ve bunların başında da işbirliği yapmak gelir.⁵⁹ Bu alanda devletlerin yetkileri, kararların tanınması, tenfizi ve yürütülmesine ilişkin kuralları düzenleyen *Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına İlişkin Lahey Sözleşmesi*, başlıca yol gösterici metindir.

⁵⁷ Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, *Defence for Children International - Hollanda*, Şikayet No. 47/2008, Esasa ilişkin karar, 20 Ekim 2009, parag. 44 ve 64.

⁵⁸ BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md.39

⁵⁹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 137-140

Çocukların mutad [olağan] ikametinin bulunduğu devletin adli ve idari makamları, çocuğun kişiliğini ve mallarını korumak için gerekli tedbirleri, kendi iç hukuklarına göre almaya yetkilidir.⁶⁰ Mülteci çocuklar ve ülkelerinde meydana gelen karışıklıklar yüzünden yerlerinden edilmiş çocuklar için mutad ikamet yeri tespit edilemediği durumlarda topraklarında bulunduğu devlet de bu tedbirleri almaya yetkilidir.⁶¹

Çocuğun vatandaşı olduğu devlet de kendi hukukuna göre gereken tedbirleri alma yetkisine sahiptir. Ancak bu gibi durumlarda çocuğun mutad ikametinin bulunduğu devletin bilgilendirilmesi gerekir ve alınan tedbiri uygulama yükümlülüğü tedbir kararını alan devlete aittir.⁶²

Çocuğun anne-babasına karşı korunmasını gerektiren haller devletin bir talep gerekmeksizin ve beklemeksizin harekete geçmesini gerektirir. Özel ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkının bir gereği olarak devletin, çocuğun yararı gerektirdiğinde talep olmaksızın harekete geçmesine ilişkin usul ve esaslar yasa ile düzenlenmelidir.⁶³

Re'sen harekete geçme sadece yürütmeye değil, yargı organlarına da tanınması gereken bir yetkidir. Bir çocuğu ilgilendiren davalarda, çocuğun esenliğinin ağır bir tehlike altında olduğunun iç hukuk tarafından belirlendiği durumlarda, adli mercinin re'sen harekete geçme yetkisi olmalıdır.⁶⁴

2 İtiraz olanağı tanınması

Çocuğun korunması için alınan tedbirlere çocuğun ve anne-babasının itiraz etme hakkı ve itiraz etmeleri halinde kararın tekrar incelenmesi mümkün olmalıdır. Çocuklar ve anne-babalarının itiraz ve şikayet etme hakları ve yöntemler konusunda bilgilendirilmeleri güvence altına alınmış olmalıdır.⁶⁵

Bu kapsamda ayrıca çocuğun hakkını kullanabilmesi için itiraz, şikayet gibi işlemlerin usulleri kolaylaştırılmış olmalı ve bu talepleri inceleyecek bağımsız ve tarafsız bir kurum bulunmalıdır.

3 Hesap verebilirlik - denetleme, izleme, değerlendirme

Çocuk koruma ile ilgili işlemler, hem bireysel özgürlükleri ve güvenlikleri hem de özel hayat ve aile hayatına müdahale edici özelliği nedeniyle denetlenebilir ve hesap verebilir olmalıdır. Bu kapsamda⁶⁶;

- Çocuklar hakkındaki kararlar kapsamlı bir değerlendirme ile verilmelidir.
- Ailesinden ayrı olan çocukların durumu, çocuğun aileye ve topluma yeniden entegre edilmesi amacıyla düzenli bir biçimde gözden geçirilmelidir.⁶⁷
- Alternatif bakım kararları verilirken, yerine getirilmesinin kimin tarafından izleneceğini de göstermelidir.⁶⁸

⁶⁰ Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme [md.1 ve 2] / Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme [md.5]

⁶¹ Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme [md.6]

⁶² Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme [md.4]

⁶³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi [md.8]

⁶⁴ Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi [md.8]

⁶⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, V.I

⁶⁶ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, IV.C

⁶⁷ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2005]5 Kurum Bakımında Yaşayan Çocukların Hakları

⁶⁸ Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 4(d)

Devlet, alternatif bakıma yerleştirilen çocuğun refah ve gelişimi için yetkili makamlar aracılığıyla güvenlik denetimi sağlamalı ve çocuğa sunulan bakım programının uygunluğunun düzenli takibi yapılmalıdır. Alternatif bakım hizmetlerinin yönetimi, bakım altındaki çocuklar, çalışanlar ve finans yönetimi hakkında düzenli güncellenen kayıtlar tutulmalı, bu kayıtlar güvenli olmalı ve gerektiğinde çocuklar ve yasal temsilcilerince erişilebilir olmalıdır.⁶⁹ Bu kapsamda:⁷⁰

- Çocukların haklarına ilişkin kurallar da dahil olmak üzere, bakım kalitesi standartları oluşturulmalıdır.
- Çocuklar ve aileler için sosyal hizmet sağlayan tüm birimler ulusal mevzuat ve yönetmeliklere uygun olarak yetkili kurumlarca akredite edilmeli ve tescil edilmelidir.
- Alternatif bakım hizmetlerini yürüten yetkili kurumda bu hizmetler için formlar, bakım altında olan çocukların her biri ile ilgili bir dosya ve ülkenin genel olarak bir alternatif bakım kılavuzu olmalıdır.⁷¹ Bu kılavuz bütün hizmetleri, aktörleri ve şu konuları kapsamalıdır:⁷²
 - Politikalar, yöntemler, kurallar, formlar
 - Hizmetlerin temel esasları ve standartları
 - Uzmanların sorumlulukları
 - Denetim ve gözetim işlemleri
 - Çalışma prensipleri ve yetkinin kötüye kullanılmasının müeyyideleri ve bu tür davranışlara karşı izlenecek usuller
- Hizmet birimleri etkin bir izleme ve değerlendirme sistemine tabi olmalıdır. Bu sistem aşağıdakileri içermelidir:
 - Sosyal hizmet kurumlarının çok sıkı ve şeffaf kurallar ve kriterlere dayalı olarak düzenli iç değerlendirme tabi tutulması.
 - Çocukların ve ailelerin sosyal hizmetlerin değerlendirme sürecine dahil edilmesi.
 - Bulguların kamuya açıklanması da dahil olmak üzere bağımsız bir dış değerlendirme yapılması.
 - Özellikle de çocuk haklarını yaygınlaştırmaya ve korumaya çalışan kuruluşlar, kurumlar ve organizasyonlar olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının izleme sürecine tam olarak katılımının sağlanması.
 - Kurumlar için etkili bir izleme ve harici kontrol sistemi oluşturulması.
 - Çocuk haklarının ihlallerinin, uygun ve etkili usullere göre cezalandırılması.

Hem çocuğa atanan temsilcilerin hem de hizmet veren kuruluşların hesap verebilir ve bağımsız denetim mekanizmalarınca da denetlenebilir olmasını sağlamak üzere⁷³ bu alanda çalışan kurum veya kuruluşlar, resmi bir kuruma karşı sorumlu olmalıdırlar. Bu kuruluş, haberli veya habersiz kontroller yapabilmeli, personel ve çocuklarla görüşebilmelidir.⁷⁴ Kontrol ile yetkili olan kurumların görevleri şunları içermelidir:⁷⁵

- Resen ziyaret ve iddia ya da şikayet üzerine araştırma

⁶⁹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 109-111

⁷⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, IV.J / Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2005]5 Kurum Bakımında Yaşayan Çocukların Hakları / Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yürütme Komitesi'nin Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Yönelik Aile Temelli Bakım Kılavuzu [2021]R 95, 80-81

⁷¹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 73

⁷² BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 106-107

⁷³ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 102, 130

⁷⁴ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 128

⁷⁵ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 130

- Politika önerisi geliştirmekten de sorumlu olma
- Yasa tasarılarına tavsiye, görüşme verme
- BM Çocuk Hakları Komitesi için hazırlanan raporlara katkıda bulunma

Çocuklara yönelik alternatif bakım hizmetlerinde çalışanların hesap verebilirliğini güvence altına almak için ayrıca aşağıdakilerin sağlanması gerekir:⁷⁶

- Çalışanların görev ve sorumluluklarının sınırları çok net çizilmiş olmalıdır.
- İş usulleri ve etik kurallar belirlenmiş olmalıdır.
- Çalışanların yeterli kaynakları olmalıdır.
- Bireysel ve/veya grup desteği [süpervizyon] bulunmalıdır.

[c] Çocuğun yararına önceliğin verilmesi ilkesi

Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler veya idari makamlar tarafından yürütülen ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararının temel düşünce olması bir temel çocuk hakkıdır.⁷⁷ Ancak objektif kriterler ve yöntemler oluşturmadıkça bunun bir slogan olarak kalma riski bulunur.

Çocuğun yararını gözetme ilkesi devletlere iki asli görev yüklemektedir:⁷⁸

[1] Çocuğun anne-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenmek ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri almak.

[2] Çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ile yönetimin yeterliliği açısından uyulması gereken ölçüleri belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak.

Ayrıca BM Çocuk Hakları Komitesi çocuğun yararının gözetilmesini öngören Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesinin, üç asli unsuru olduğuna dikkat çeker:⁷⁹

- Asli bir haktır.
- Yorumlara ışık tutacak bir ilkedir.
- Bir usul kuralıdır.

Dolayısıyla “çocuğun yararını gözetme” çocuğu ilgilendiren konularda bir hak, yorumu gerektiren alanlarda bir ilke olarak dikkate alınmalı ve bu hakkın kullanımı sağlayacak usul kuralları da ayrıca düzenlenmeli ve uygulanmalıdır. Bu kapsamda BM Çocuk Hakları Komitesi'nin, çocukla ilgili karar alan idari makamlardan güvence altına almasını istediği usuli güvenceler şunlardır:

- *Çocuğa görüşlerini ifade etme hakkı tanınması* ve bunu sağlamak için gerekli olanların sağlanması – Bu olanaklar çocuğa yeterli bilginin verilmesi ve görüşünün sorulmasını içermelidir.
- *Veriye dayalı değerlendirme* – Çocuğun yararı değerlendirilirken mutlaka yeterli bilginin toplanmış olmasına dikkat edilmelidir.

⁷⁶ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, IV.F

⁷⁷ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, md.3 / Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri / BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md.19

⁷⁸ Avrupa Konseyi [2023] Göçle Türkiye'ye Gelen Çocukların Korunmasına Dair Mevzuat Rehberi, sf.42

⁷⁹ BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.14 [2013] Çocuğun Yüksek Yararının Birinci Planda Dikkate Alınması Hakkı, prg.4

- *Önceliğin verilmesi* – Çocukların büyümekte olmaları dikkate alınarak, geçen zamanın çocuk aleyhine işlediği ve gecikmelerin olumsuz etkileri göz önünde tutularak çocuklar ile ilgili kararlara öncelik verilmelidir.
- *Uzman personel* – Çocuğun yararının değerlendirilmesinin karmaşıklığı ve her değerlendirmenin kişiye özgü olma zorunluluğu bunu yapacak kişinin uzman olmasını gerektirir. Alternatif bakım verme ve göç eden çocuklarla çalışma da özel uzmanlıklar gerektirir.⁸⁰
- *Hukuki gerekçe* – Çocukla ilgili karar veren merciler bu kararlarının gerekçelerini yazılı olarak sunmalıdır. Her konuda olduğu gibi yarar değerlendirilmesinin doğruluğu da ancak bu suretle sınanabilecek ve tartışılabilir.
- *Hukuki temsil* – Çocuğun yararının korunmasının en önemli güvencelerinden biri ebeveynleri dahil olmak üzere herkesten bağımsız bir hukuki temsile sahip olmasıdır.

Alternatif bakım kararı verilirken çocuğun yararına önceliğin verilmesi ilkesinin hayata geçmesi için aşağıdaki kurallara uygun hareket edilmelidir:⁸¹

- Bakım türü seçimi sosyal ortamındaki risk faktörlerine de bağlı olarak çocuğun hem halihazırdaki hem de gelecekteki ihtiyaçları dikkatle ele alınarak yapılmalıdır.
- Ev dışında bakım/koruma kararı sadece çocuğun üstün yararı esas alınarak verilmelidir.
- Önleme ve erken müdahale etmeye özen gösterilmelidir.
- Ebeveyn ve çocuğa odaklı bir yöntem izlenmelidir.
- Çocuğun yeniden mağdur konumuna düşürülmesi önlenmelidir.
- Sosyal hizmet kurumları faaliyetlerinde:
 - Çocuğun ve ailesinin haysiyetine saygı göstermelidir.
 - Çocuğun potansiyelinin tam olarak geliştirilmesini amaçlamalı ve çocuğun beslenme, tanınma, güçlendirilme ve belli yapıya sahip bir yetiştirilme ihtiyacını kabul etmelidir.
 - Çocuklara ihtimamla, duyarlılıkla, adilane bir şekilde ve saygılı davranmalıdır.
 - Cinsiyet, yaş, engellilik, sosyal, ekonomik veya etnik çevre, ırk, renk, doğum yeri, mülk, dil, din, siyasi veya diğer görüşler veya cinsel yönelim veya diğer bir statü nedeniyle ayrımcılığa karşı koruma sağlamalıdır.
 - İncinebilir konumdaki çocuklar dahil olmak üzere, tüm çocuklar için eşitlik, fırsat eşitliği ve olumlu sonuçlar alınabilmesi için sosyal yaşama katılım sağlamalıdır.
 - Olumlu bir öz-görünüm ve öz-saygıyı destekleyerek önyargılı yaklaşılan belirli çocuk gruplarının yaftalanmasını bertaraf etmelidir.
 - Çocukların ve ailelerin özerklik kazanmalarını destekleyerek hizmet kurumlarına bağımlılıktan kurtarılmalıdır.

Göç, sığınma ve mültecilik sürecindeki çocuklar bakımından yararlarının korunması ilkesi ve uygulama biçimleri bakımından yöntem ve örnekleri içeren aşağıdaki metinler yol gösterici niteliktedir:

- BMMYK [1997] İltica Arayışında Olan Refakatsiz Çocuklar Konusunda Uygulanacak Politikalar ve Usullere İlişkin İlkeler
- BMMYK [1994] Mülteci Çocuklar Koruma ve Bakım İlkeleri

⁸⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, V.F / BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 103, 115-117

⁸¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, III.A., C

- Uluslararası Kızılhaç Komitesi (2004) Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler
- BMMYK (2008) Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri

Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri alternatif bakım ile ilgili süreçlerde çocuğun yararına önceliğin verilmesi ilkesinin uygulanmasını kolaylaştıracak bir dizi uygulama araçlarına ve usullere yer vermiştir:

- BMMYK çalışanları ve alternatif bakım kararlarından sorumlu personel, çocuğun yararı değerlendirmesini yapabilecek bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır.⁸²
- Alternatif bakım gereken hallerde bu kararlar hızlı biçimde alınmalı, çocuğun yararı değerlendirmesi gecikmeye sebep olmamalıdır.⁸³ Aşağıdaki istisnaların varlığı halinde değerlendirme sürecinin uzaması kabul edilebilir bir durumdur:
 - Refakatçinin çocuğu istismar veya ihmal etmesi veya etme olasılığı sebebiyle çocuğun bir başka yere yerleştirilmesinin gerekmesi
 - Mevcut düzenlemelerin çocuk için uygun olmadığına dair geçerli gerekçelerin bulunması
- Çocuğun yararı değerlendirmesi tek seferlik bir işlem olarak görülmemeli, aşağıdaki haller dahil statünün değiştiği bütün aşamalarda yeniden yapılmalıdır.⁸⁴
 - Çocuğun anne-babasından ayrılması
 - Geçici alternatif tedbirlerin alınması
 - Kalıcı alternatif tedbirlerin alınması
- Çocuğun yararı değerlendirmesi için aşağıdaki güvenceler sağlanmalı ve bu suretle toplanacak bilgilerin doğrulanması, çocuğun ve ilgililerin görüşünün alınması sonrasında çocuğun yararı hakkında karar verilmelidir.⁸⁵
 - Çocuğun yararı değerlendirmesinin şeffaf ve adil olmasını sağlamak için standart operasyon prosedürleri (SOP) belirlenmiş olmalıdır.
 - Çocuğun yararının belirlenmesi sürecini planlayacak ve denetleyecek bir danışman BMMYK tarafından görevlendirilmelidir.
 - Çocuğun refahı için gerekli tüm bilgileri toplama görevi, tayin edilecek danışman tarafından ya da ortak bir kurum tarafından çocuğun refahından sorumlu bir veya birden fazla yetkiliye verilmelidir.
 - Mevcut seçenekler ve çocuğun yararını değerlendirmek için ilgili taraflardan oluşan bir panel oluşturulmalıdır.
 - Çevirmen ile çalışılmalıdır.
 - Çocuğa atanan vasi ile işbirliği yapılmalıdır.
 - Usuller basitleştirilmelidir.

[d] Ayrım gözetmeme ilkesi

Ayrımcılık yasağı Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve birçok başka sözleşmede tekrarlanan temel ilkelere biridir. Ancak hiç birinde ayrımcılığın tanımı yapılmamış, ayrımcı muameleye neden olabilecek

⁸² Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri, 2

⁸³ Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri, 2

⁸⁴ Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri, 3.4

⁸⁵ Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri, 3

kriterlerin belirtilmesi ile yetinilmiştir. BM İnsan Hakları Komitesi 1989 tarihli Genel Yorumu'nda⁸⁶ ayırım gözetmeme ilkesinin "yasa önünde eşitlik ve yasaların koruyuculuğundan herhangi bir ayırım olmaksızın eşit ölçüde yararlanma ilkesi" anlamına geldiğini vurgulamaktadır.

Çocuk haklarının ayırım gözetmeme temel prensibi çocuğun korunma hakkını da kapsar. Çocuklar devletten özel koruma ve yardım görme hakkını kullanırken, "kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasiyelerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle" [ÇHS md.2] herhangi bir gerekçe ile ayrımcılığa maruz kalmamalıdır. Bu ilke, vatandaş olan çocuklara tanınan korunma hakkının hiçbir ayırım gözetmesizin vatandaş olmayan çocuklara da sağlanmasını gerektirir ve dolayısıyla vatandaş olan çocukların yararlandığı alternatif bakım hizmetlerinden vatandaş olmayan çocukların da yararlanabilmesini de içerir. "Bu ilke, bir çocuğun refakatsiz ve ayrılmış, mülteci, iltica statüsü talep eden veya göçmen konumu nedeniyle yapılabilecek ayrımcılığı özellikle yasaklar."⁸⁷

Ayırım gözetmeme ilkesi bir yandan sayılı olan ya da olmayan herhangi bir gerekçe ile çocuğun haklardan mahrum bırakılmamasını güvence altına alırken, öte yandan örneğin yaşa ve cinsiyete göre değişiklik gösterebilen korunma gereksinimlerine göre farklı yaklaşımlarda bulunulmasını da güvence altına almayı hedefler. Bu bakımdan, refakatsiz veya anne-babasından ayrı düşmüş olan çocuklar, korunma hakkı bakımından bulundukları ülke vatandaşı olan çocuklarla aynı muamele görürken, konumları gereği maruz kalma riskleri bulunan dışlanma ve damgalamaları önleyecek tedbirlerin alınması da ayrımcı muameleden korunma hakkı kapsamında ele alınmalıdır.

[e] Katılım hakkının sağlanması ilkesi

Korunma hakkına ilişkin uygulamalar sırasında çocuklar kendileri ile ilgili bütün işlemlere katılma hakkına sahip olmalıdır.⁸⁸ Bu hakkın en önemli birleşenlerinden biri görüş bildirme hakkıdır [ÇHS md.12]. Ancak bir ilke olarak belirlenirken bilgi edinme, görüş bildirme, bir temsilcinin yardımından yararlanabilme gibi çocuğun kendisi ile ilgili kararlara katılma hakkının bir bütün olarak ele alınması daha yol gösterici olacaktır.

En genel anlamıyla çocuklar, koruyucu hizmetlerin planlanması, sağlanması ve değerlendirilmesinde haklara sahip bir birey kabul edilmeli ve kendilerine ona göre davranılmalıdır. Çocukların alternatif bakıma tabi olacakları haller dahil korunmalarını sağlamaya yönelik bütün işlemlerde hem kendilerinin hem de anne-babaları veya yasal temsilcilerinin katılım hakkı, bilgi edinme ve görüş bildirme olanaklarına sahip olacakları ve çocuğun anne-babasından bağımsız olarak da temsil edilmesine olanak sağlayacak biçimde düzenlenmelidir.

Bilgilendirme, her yaşta ve her gelişme evresindeki çocukların ihtiyaçlarını dikkate alarak yapılmalıdır. Bilgilerin çocuklara ulaşması için bilinçlendirme kampanyaları, destek ve bilgilendirme hizmetleri gibi farklı yöntemler birlikte kullanılmalı ve bu yöntemler özellikle dezavantajlı durumda olan çocuklara da erişebilir nitelikte olmalıdır.

BM Çocuk Hakları Komitesi çocukların evlat edinilmesi, koruyucu aile yanına yerleştirilmesi gibi alternatif bakıma alınmaları sırasında katılım hakkının kullanılmasının "bilgi temeline dayalı onay" biçiminde olması gerektiğini vurgulamaktadır.⁸⁹ Bu kapsamda alternatif bakım altına alınma işlemleri sırasında refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş olan çocuğun *bilgi edinme hakkını* korumak için aşağıdakilere uyulmalıdır:

⁸⁶ BM İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No.18 [1989] Ayrımcılık Yasağı

⁸⁷ BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md.18

⁸⁸ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, md.12 / BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md.25

⁸⁹ UNICEF [2007] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, sf.179

- Çocukların korunma hakları ve bu hak kapsamında yararlanacakları hizmetlere ilişkin bilgiler, saydam ve çocukların anlayabileceği bir dilde paylaşılmalıdır.
- Bu genel bilgilendirmenin yanında çocuklar ve onlara bakım veren kişiler, sosyal hizmetler sistemiyle ilk karşı karşıya gelmelerinden itibaren aşağıdaki konularda derhal ve yeterli bir biçimde bilgilendirilmelidirler:⁹⁰
 - Sosyal hizmetlere erişim hakları, mevcut hizmetler, bu hizmetlerin sağlanma usulleri ve alternatif bakım biçimlerinin muhtemel sonuçları.
 - Farklı usul aşamalarında çocuğun oynayabileceği rol ve çocuğun sosyal hizmetlerle ilişkilerinde yanında olan veya çocuğu destekleyen aktörler.
 - Sosyal hizmetlerden yararlanma hakkının muhtemel ihlali durumunda bu ihlallerin giderilmesine yönelik araçlar.
- Bilgi edinme hakkı, çocuk anne ve/veya babasından tutuklama, hapis, sürgün, sınır dışı edilme gibi sebeplerle ayrılmış ise, istek üzerine ve çocuğun esenliğine zarar vermemek koşulu ile, anne-babaya, çocuğa veya uygun olursa ailenin bir başka üyesine, söz konusu aile bireyinin ya da bireylerinin bulunduğu yer hakkında gereken bilginin verilmesinin de güvence altına alınmasını gerektirir [ÇHS md.9].
- Uluslararası koruma, ikincil koruma, geçici koruma, insani ikamet izni, aile ikamet izni gibi konularda çocuğun durumuna uygun olarak hakları ve çocuk izlenecek yöntemler anlatılmalı ve cezalandırılma, geri gönderilmeme gibi güvenceler hakkında bilgilendirilmelidir. Aynı zamanda ve gerektiğinde bu bilgilendirme insan ticareti mağdurlarına tanınan özel koruma statüsü hakkında bilgileri de içermelidir.

Görüş bildirme hakkı kapsamında da aşağıdakiler güvence altına alınmış olmalıdır⁹¹:

- Çocuklar durumlarıyla ilgili tüm ilgili bilgileri almanın yanı sıra görüşlerini ifade etmeleri için de desteklenmelidir.
- Çocuğa hizmet verecek birimler çocuğa danışmalı, taleplerine kulak vermeli ve çocuğu ciddiye almalırlar.
- Çocuklar, kapasitelerine göre, yaşlarına, gelişim durumlarına ve bireysel koşullarına gereken ağırlık verilerek haklarını kullanmaları için yetkilendirilmelidirler.
- Söylediklerine kulak verilmeli; yaşlarına ve olgunluk düzeylerine göre görüşleri karar verme sürecinde dikkate alınmalıdır.
- Alınan kararlar konusunda ve görüşlerinin ne ölçüde dikkate alındığı konusunda bilgilendirilmelidirler.
- Çocuklar ve aileler için kişisel sosyal hizmetlerin sağlanması sürecine ebeveynin dahil olması, çocuğun dinlenilme ve ciddiye alınma hakkını azaltmaksızın sağlanmalıdır.
- Çocuğun anne-babası veya yasal temsilcisi, çocuğun yerleştirme işleminin planlamasında ve organizasyonunda yer almalıdır.

Çocuklar, görüşlerini doğrudan veya bir *temsilci aracılığı ile bildirme* olanağına sahip olmalıdır [ÇHS md.12]. Adli ve idari makamlar da her zaman çocuğu dinleyebilecek yetkinliğe ve usullere sahip olmalıdır. Ancak her zaman doğrudan görüş ifade etmek koruyucu olmayabilir. Bu nedenle çocuğun katılım hakkını kullanabilmesi için uygun bir yetişkin tarafından temsil edilmesine de olanak verilmelidir. Çocukların yasal temsilci-

⁹⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, V.A

⁹¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, III.A / Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2005]5 Kurum Bakımında Yaşayan Çocukların Hakları

leri anne-babaları olduğu için aile hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklar gibi çıkar çatışmasının olacağı veya yasal temsilcisinin bulunmadığı hallerde çocuğa anne-babası veya vasisi dışında kimselerin temsilci olarak tayin edilmesini mümkün kılacak yasal düzenleme ve teşkilata ihtiyaç vardır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesi gereğince de devletler bunu güvence altına almakla yükümlüdür.

Çocuğun dinlenilmesi bir temsilci vasıtasıyla gerçekleştiriliyorsa, çocuğun görüşlerinin temsilci tarafından karar verici kişiye doğru bir şekilde iletilmesi çok önemlidir. Bu nedenle:⁹²

- Seçilen yöntem, özel durumuna göre çocuk tarafından (veya gerektiği durumda uygun merci tarafından) belirlenmelidir.
- Temsilciler, karar verme sürecinin çeşitli yönleri hakkında yeterli bilgi ve anlayış ve çocuklarla çalışma hususunda deneyim sahibi olmalıdır.
- Temsilci, sadece çocuğun yararlarını temsil ettiğinin, diğer kişilerin (anne-baba), kurumların veya organların (örneğin yuva, idare veya toplum) yararlarını temsil etmediğinin bilincinde olmalıdır.
- Çocuğun görüşlerini temsil etmek için tayin edilen temsilciler için davranış kuralları geliştirilmelidir.

(f) Gizlilik ve mahremiyet hakkının korunması

Her çocuk özel yaşantısına haksız müdahaleden, onur ve itibarına haksız saldırıdan korunma hakkına sahiptir [ÇHS md.16]. BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 17. maddesi ÇHS ile benzer bir biçimde "hiç kimsenin" bu tür müdahalelere maruz bırakılmayacağını vurgulamaktadır. Buradaki vurgu alternatif bakım altındaki çocuklar açısından özel bir önem ifade eder. Koruma sadece aile yaşamına dair olmayıp, çocuğun özel yaşamı, ailesi dışında alternatif bakımda olduğunda, her tür kurum, tesis ve hizmet dahil olmak üzere her durumda korunacaktır.⁹³

Alternatif bakım hizmetleri de dahil olmak üzere her türlü sosyal hizmetlerden yararlanan veya yararlanmış olan çocukların mahremiyeti ve kişisel verileri ulusal yasalar uyarınca da korunmalıdır. Bu kapsamda:⁹⁴

- Çocuğun veya ailesinin kimliğini ortaya koyacak veya dolaylı olarak açıklayacak hiçbir bilgi veya kişisel veri üçüncü kişilere verilmemeli veya özellikle de medyada yayınlanmamalıdır.
- Medyanın gizlilik ilkesini ihlal etmesini önlenmek üzere yasal tedbirler ve öz denetim düzenlemeleri yapılmalıdır.
- Çocuklarla ilgili kişisel ve incinebilir veriler içeren tüm kayıt veya dokümanlara erişim kısıtlamaya tabi olmalı ve bu husus yasalarla belirlenmelidir.
- Kişisel ve incinebilir verilerin aktarılması çocuğun üstün yararı için gerekliyse, bu işleme ilişkin usuller kişisel verileri koruma mevzuatınca düzenlenmelidir.
- Çocuğun korunması amacıyla çalışan profesyoneller arasında bilgi paylaşımı amaca ulaşmak için gerekli olan bilgiyle sınırlı tutulmalı ve genelde çocuğun ve yasal temsilcisinin onayına tabi olmalıdır.

Gizlilik ilkesi, çocuğun anne-babası başta olmak üzere aile üyeleri ile bağ kurmasını engelleyecek biçimde yorumlanmamalıdır; ancak, gerektiğinde bunları da kapsayabilmelidir. Çocuğun güvenliği ve yararı açısından gerekli olduğunda, nerede olduğuna ilişkin bilginin anne-babasından bile saklanmasına karar verilebilir.⁹⁵

⁹² BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12 (2009) Çocuğun Katılım Hakkı, md.36, 37

⁹³ UNICEF (2007) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, sf.219

⁹⁴ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı (2011)12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, V.A / BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 (2005) Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md.29, 30

⁹⁵ BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 (2005) Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md.30

[g] Disiplinler arası ve kurumlararası işbirliği

Karmaşık ve birden çok ihtiyacı olan çocuklar ve anne-babaları için eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, kolluk kuvvetleri gibi farklı sektörlerin birbiriyle işbirliği içinde ve koordineli çalışmaları sağlanmalıdır. Bu kapsamda:⁹⁶

- Yetki ve sorumluluklar görünür olmalıdır.
- Farklı meslek grupları ve farklı kurum çalışanları için ortak bir değerlendirme çerçevesi olmalıdır.
- Kurumlar arası protokoller oluşturulmalıdır.
- Gizlilik konusundaki profesyonel kurallara uyulmasını sağlayacak prosedürler belirlenmelidir.
- Çocuklarla yapılan mülakatların tekrarlanmasını ve çocuğun yeniden mağduriyetini önlemek için birden çok sektörün ve birden çok disiplinin yer aldığı çocuk dostu hizmetler oluşturulmalıdır.

1.2.2 | Alternatif Bakım Uygulamasının Temel İlkeleri

[a] Kurum bakımının son çare olması, aile tipi bakıma öncelik verilmesi ilkesi

Çocuğun anne-babasının yanında yaşaması mümkün olmadığında devletin çocuğa sağlayacağı korumanın aile tipi bakıma en yakın biçimde olması, gelişim ve korunma hakkının bir gereği olarak kabul edilmektedir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince de, hem genel olarak bütün çocuklar için başvurulacak alternatif bakımda “kurum bakımının azaltılması ve bunun yerine aile tipi ve aile temelli bakımın güçlendirilmesi”⁹⁷ hem de aynı yaklaşım ile “Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara yönelik olarak da koruyucu aile bakımı gibi gözetim altında tutulmayı gerektirmeyen bakım türlerinin veya toplum temelli bakımın tercih edilmesi”⁹⁸ yönünde tavsiyelerde bulunulmaktadır.

Çocuğu alıştığı aile ortamından almanın son çare olması ilkesinin alternatif bakıma yansımaları şu şekilde olmaktadır:

- Anne-babasından ayrılmış çocuk için bakım yöntemi belirlenirken öncelik çocuğun uygun diğer yakın aile üyelerinde kalmasını sağlamak olmalıdır.⁹⁹
- Alternatif bakım altındaki çocuk ailesi, akrabaları veya tanıdığı diğer kişiler ile iletişimini sürdürme olanağına sahip olmalı, böyle bir iletişim olmasa bile durumları hakkında bilgi edinme imkanı olmalıdır.¹⁰⁰
- Çocuklara aile üyelerine erişimi ve onlarla iletişimi için danışmanlık sağlanmalıdır.¹⁰¹

⁹⁶ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler, V.E

⁹⁷ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2005]5 Kurum Bakımında Yaşayan Çocukların Hakları / Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2010]2 Deinstitutionalisation and Community Living of Children with Disabilities / Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler / Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Tavsiye Kararı 1939 [2010] Children Without Parental Care: Urgent Need for Action, parag. 2.1.1

⁹⁸ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Karar 1810 [2011] Unaccompanied Children in Europe: Issues of Arrival, Stay and Return, parag. 5.9 / Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Karar 2020[2014] The Alternatives to Immigration Detention of Children, parag. 9.7 / Avrupa Birliği Direktifi 2024/1346 [Recast] Reception Conditions, md. 19, 23, 24 / Avrupa Birliği Direktifi 2011/95 [Recast] Qualification Directive, md.30, 31 / Dava C-179/11 Cimade & Gisti, Karar, 27 Eylül 2012 / Avrupa Komisyonu'ndan Avrupa Parlamentosu ve Konsey'e Bildirim COM[2017] The Protection of Children in Migration, s.9

⁹⁹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 11, 14

¹⁰⁰ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 81

¹⁰¹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 82

- Alternatif bakım çocuğa, istikrarlı bir ev, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanma güvencesi ve bakım veren kişi ile güven bağı oluşturma olanaklarını sağlamalıdır.¹⁰²
- Kardeşlerin yararları gerektirmedikçe veya kendilerince talep edilmedikçe alternatif bakım sırasında tek çatı altında olmaları, birbirlerinden ayrılmamaları esas olmalıdır.¹⁰³
- Alternatif bakım tedbirleri acil durumlar için kuruluş bakımı dahil olmak üzere çocuğun ihtiyacına en uygun olanı seçebilecek çeşitlilikte olmalı ve aşağıdaki seçenekleri içermelidir:¹⁰⁴
 - Kuruluş bakımı
 - Koruyucu aile
 - Evlat edinme
 - Denetimli bağımsız yaşam

(b) Her çocuğun bir yasal temsilcisinin olması ilkesi

Velisinin gözetiminde olmayan her çocuğa mutlaka bir yasal temsilci (vasi) atanmalıdır.¹⁰⁵ Alternatif bakım modeli belirlenirken, ayrıca (özellikle çocuk vasi ile birlikte kalmayacaksa) bu bakım sırasında çocuğun koruyuculuğunu üstlenecek bir kişi belirlenmesi gerekir. Bu belirleme seçilecek kişinin ikamet yeri, mesleki becerisi, eğitimi gibi konular dikkate alınarak yapılmalı ve atanan kişinin görev ve rolü çocuğa ve ailesine net bir biçimde bildirilmelidir.¹⁰⁶

Bu kişi aşağıdaki görevleri üstlenmelidir:¹⁰⁷

- Çocuğun haklarını güvence altına almak, gerekli bakım, sağlık, gelişim, psikolojik ve sosyal, eğitim ve dil desteği almasını sağlamak.
- Çocuğu temsil etmek, karar organları önünde çocuğun görüşünün alınmasını ve dinlenmesini sağlamak, çocuğu adli ve idari süreçlerden haberdar etmek.
- Farklı organizasyonlar ile çocuk arasında bağ kurulmasını sağlamak.
- Çocuğun ailesini bulmaya yardımcı olmak.
- Çocuğun üstün yararı gereği aile birleşimi yapılmasını ve ülkeye güvenli geri dönüşü sağlamak.
- Uygunluğu durumunda çocuğun ailesi ile iletişimde kalmasına yardımcı olmak.
- Alternatif bakım hizmetlerinde görev alacak koruyucular ayrıca aşağıdakilerden de sorumludurlar:¹⁰⁸
 - Çocuğun sağlığından ve her tür tıbbi bakımın sağlanması.
 - Çocuğun beslenme alışkanlıklarına, ihtiyaçlarına, inancına uygun biçimde yeterli ve sağlıklı beslenmesi.
 - Özel ihtiyacı olan engelli çocuklar, hasta çocukların da kendilerine özgü hizmetlere erişimlerinin ve bütün haklarını kullanabilmelerinin sağlanması.

¹⁰² BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 12

¹⁰³ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 17, 22

¹⁰⁴ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 29.c

¹⁰⁵ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 19 / BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md.33

¹⁰⁶ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 71

¹⁰⁷ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 104

¹⁰⁸ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 84, 85, 86

[c] Bakım sonrasında da destekleme ilkesi

Alternatif bakım planları, sunulan bakım hizmetinin sona ermesinden sonra çocuğun yaşam standardının korunarak devam etmesi için alternatif bakım sonrasına ilişkin planlamayı da içermelidir. Sona erme, hizmetin biçiminden, çocuğun yaşından veya geri dönüş programlarından kaynaklanabilir.

Bakım sonrası planların temel ilkeleri şunlar olmalıdır:¹⁰⁹

- Bakım sonrası planları çocuğun cinsiyeti, yaşı, olgunluk derecesi, özel durumları dikkate alınarak yapılmalıdır.
- Bakım hizmetlerinden ayrılan çocuğun bağımsız yaşam sürecini kolaylaştırmayı hedefleyen hizmetler olmalı ve bu amaca hizmet etmek üzere çocuğa bir uzman ataması yapılmalıdır.
- Bakım sonrasına hazırlık süreci, çocuk bakım altındayken başlamalıdır.
- Yaşam becerilerini arttırmak için genç insanlara genel ve mesleki eğitim imkanları sunulmalı, kendi gelirlerini elde etmelerine yardımcı olunmalıdır.
- Bakım sonrasında her çocuğa sosyal hizmetler, hukuki hizmetler ve sağlık hizmetlerine erişim için uygun bir maddi destek sağlanmalıdır.

Alternatif bakımda olan genç mülteciler, şiddet, sömürü ve travmatik diğer deneyimler bakımından risk altında olmaya devam etmektedir. Öte yandan reşit olunca, genç mülteciler artık çocuklarla aynı haklara ve fırsatlara erişememekte ve birçok sektörde hizmetlere erişimde de ani bir değişikliklerle karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle yetişkinliğe geçişte olan genç mülteciler özel olarak ele alınmalı ve onlara özgü bazı hizmetler sunulmalıdır. Bu hizmetlerden alternatif bakımla ilişkili olanları şunlardır:¹¹⁰

- Yetişkinliğe geçişte genç mültecilerin ikamet ettikleri her yerde veya yakınında gençlik çalışmaları yürütülmelidir.
- Sosyal hizmetlere erişim olanağı ve irtibat kişisi ile bağları sürdürülebilir olmalıdır.
- Yeterli yaşam standartlarından yararlanabilmeleri için geçiş dönemleri boyunca sosyal yardımlara ve konaklama imkanlarına erişebilmeleri sağlanmalıdır.
- Mahremiyete saygı ve her türlü şiddetten korunma ihtiyaçları göz önünde bulundurularak gerekli tüm olanaklara sahip uygun konaklama olanakları sağlanmalıdır. Bu olanak sağlanırken, onların çocukken kaldıkları alternatif bakım hizmetleri sırasında kurdukları sosyal ve toplumsal bağları dikkate alınmalıdır.
- Yetişkinliğe geçişte olan genç mülteciler, yeni bir yaşam biçimine geçmeden önce çocukken başlamış olan ve refakatsiz göçmen çocuklar için Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin [2007]9 sayılı tavsiye kararında belirtilen koşullara uygun yaşam planını tamamlayabilmelidirler.¹¹¹ Çoklu disiplinli bir yapı ile kapsamlı biçimde oluşturulması önerilen yaşam planında aşağıdaki unsurlar dikkate alınmalıdır:
 - Çocuğun kişisel profili – Yaş, cinsiyet, kimlik, yasal statü, menşe kültürü, eğitim seviyesi, zihinsel gelişim ve olgunluk, yaşadığı olası travmalar, sağlık, mesleki deneyim ve becerileri.
 - Çocuğun göç güzergahı – Geçiş ülkelerinde ve Avrupa'da ayrılışını, yolculuk koşullarını, ikamet süresini ve yaşam düzenlemelerini etkileyen faktörler.

¹⁰⁹ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010], 131-136

¹¹⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2019]4 Supporting Young Refugees in Transition to Adulthood, md.8-12 / Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yürütme Komitesi'nin Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Yönelik Aile Temelli Bakım Kılavuzu [2021]R 95, 82-86

¹¹¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2007]9 Life Projects for Unaccompanied Migrant Minors, md.7

- Çocuğun aile ortamı ve özellikle aile ilişkilerinin doğası.
- Çocuğun beklentileri, istekleri ve algıları.
- Çocuğun menşe ülkedeki durum – Siyasi, yasama, sosyo-ekonomik, eğitimsel ve kültürel bağlam, insan hakları durumu (etnik, dini ve cinsiyet ayrımcılığı ve diğer potansiyel tehlikeleri dikkate alarak), kabul dahil olmak üzere uygun bakım ve desteğin mevcudiyeti.
- Özellikle geri göndermeme ve kalıcı çözümlerin belirlenmesi ile ilgili olarak sığınma talebinde bulunan refakatsiz çocuklara sağlanan özel güvenceler.
- Çocuğun ev sahibi ülkedeki durumu – Siyasi, yasama ve sosyo-kültürel bağlam, mevcut destek seviyesi ve derecesi de dahil olmak üzere reşit olmayan için fırsatların mevcudiyeti, ev sahibi ülkede kalma olasılığı, ev sahibi ülkede entegrasyon açısından fırsatlar.

1.2.3 Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Sunulacak Alternatif Bakıma Özgü İlkeler

[a] Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların öncelikle ve ivedilikle tespiti ilkesi

Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuğun tespiti, çocuğun bulunduğu yer devletin çocuk koruma alanındaki asli sorumluluklarından biridir. Bir çocuğun korunma ihtiyacı olup olmadığını tespit için devletin re'sen harekete geçme yetkisi ve sorumluluğu gereği bu tespiti yapmak için çocuk veya yakınlarının bir talepte bulunması gerekmez. Çocuğun refakatçisinin bulunup bulunmamasına ve ailesinden ayrı düşmüş olup olmamasına göre devletin yükümlülükleri farklılaşacağından¹¹² tespit işlemi öncelikle ve ivedilikle yapılmalıdır.

Seyahat eden çocuğun refakatçisinin olup olmadığının ve ailesinden ayrı düşüp düşmediğinin saptanabilmesi ve gecikmelerin önlenmesi için:¹¹³

- Çocukların ülkeye giriş kapılarına ulaşır ulaşmaz ve ülkede bulundukları yetkililer tarafından öğrenilir öğrenilmez refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş olma durumlarının belirlenmesine yönelik işlemlere öncelik verilmelidir.
- Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuğa kimlik belgesi verilmeli ve ailesinin araştırılması işlemine en kısa sürede başlanmalıdır.
- Bir çocuğun refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş olduğu durumlarda çocuğun durumunun incelenmesi ve durumuna uygun tedbirlere karar verilmesi bir süreyi gerektirdiği ve bu sürede ilk kabul birimlerinde akrabalık bağı olmayan yetişkinlerle birlikte konaklamasının yüksek risk barındırdığı dikkate alınarak, geçici alternatif tedbir uygulamaları kapsamında yeterli güvenlik önlemleri ile birlikte uygun ve çocuk dostu konaklama yeri sağlanmalıdır.¹¹⁴

Devletin tespit sorumluluğu sadece çocuğun hiç refakatçisinin olmaması veya tamamen ailesinden uzak düşmüş olması hali ile sınırlı değildir. Devlet, çocuğun velayet hakkı sahibi ebeveynlerinden birinin yanında olmadığı durumlarda, diğer velinin onayını arama veya velayet yetkisine sahip ebeveyni belirleme ve velayet ilişkisi ile ilgili durumu açıklığa kavuşturmak için gerekli tüm önlemleri almalıdır.¹¹⁵

¹¹² Rahimi v. Yunanistan (no. 8687/08, §§ 63, 05 Nisan 2011)

¹¹³ BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md.31

¹¹⁴ Avrupa Konseyi [2019] Göç Bağlamında Çocuk Dostu Yaklaşımların Geliştirilmesi, sf. 26, 27

¹¹⁵ Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri, 3.5

[b] Özgürlüğü kısıtlayıcı yöntemler ve kurumların kullanılmaması ilkesi

Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar söz konusu olduğunda alternatif bakım, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı [AİHS md.5] ve işkence yasağı [AİHS md.3] gibi insan haklarının korunması bakımından da önem kazanmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi birçok kararında, çocukların özel durumlarına uygun alternatif bakım yerleri yerine idari gözetli merkezlerine veya göçmen merkezlerine yerleştirilmesinin, refakatçisi olan¹¹⁶ ve olmayan¹¹⁷ çocuklar bakımından AİHS 3. maddesi ile düzenlenen işkence ve kötü muamele yasağını ihlal ettiğini tespit etmiştir. Benzer bir biçimde çocukların ebeveyn eşliğinde olup olmamasına bakılmaksızın, gözetli merkezlerinde tutulmasının AİHS 5. maddenin ihlali anlamına geldiğine ilişkin kararları da mevcuttur.¹¹⁸ Bu kararlarda mahkeme çocuğun aşırı hassas durumda oluşunun, onun yasa dışı göçmen olmasından öncelikli bir durum olduğuna dikkat çekmektedir.¹¹⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'ye yasa dışı biçimde giren ve gene yasa dışı biçimde çıkmaya çalışırken tespit edilerek sınır dışı edilmesine karar verilen bir anne ve üç çocuğunun kalabalık ve çocukların özel durumlarının dikkate alınmadığı geri gönderme merkezlerinde tutulması ile ilgili başvuruda da AİHS 3. maddesinin ihlali edildiğine hükmetmiştir.¹²⁰

BM Çocuk Hakları Komitesi de idari gözetimin, hiçbir zaman, refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar için üstün yarar ilkesine uygun muamele olmayacağını, bu uygulamanın kanunen yasaklanması ve tamamen ortadan kaldırılması ve bunun yerine *BM Çocuklar İçin Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler*¹²¹ doğrultusunda özel koruma ve bakım sağlanması gerektiğinin altını çizmektedir.¹²²

Ebeveyni ile birlikte veya onlardan ayrı düşmüş olan ve bir refakatçi ile veya refakatsiz göç etmek durumunda olan çocuğun aşırı hassas durumda oluşu, onun bir ülkede yasa dışı göçmen olmasından önce-likli bir durumdur.¹²³

¹¹⁶ Muskhadzhiyeva ve Diğerleri v. Belçika [no. 41442/07, §§ 55-63, 19 Ocak 2010] / Kanagaratnam v. Belçika [no. 15297/09, 13 Aralık 2011] / Mahmudi ve Diğerleri v. Yunanistan [no. 14902/10, §§ 72-74, 31 Temmuz 2012] / Popov v. Fransa [no. 39472/07 ve 39474/07, §§ 91-103, 19 Ocak 2012] / A.B. ve Diğerleri v. Fransa [no. 11593/12, §§ 10715, 12 Temmuz 2016] / R.R. ve Diğerleri v. Macaristan [no. 36037/17, §§ 58-65, 2 Mart 2021] / M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan [no. 15670/18 ve 43115/18, §§ 183-204, 18 Kasım 2021] / N.B. ve Diğerleri v. Fransa [no. 49775/20, §§47-53, 31 Mart 2022]

¹¹⁷ Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika [No.13178/03, §§ 50-59, 12 Ekim 2006] / Rahimi v. Yunanistan [no. 8687/08, §§ 95-96, 5 Nisan 2011] / Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta [no. 25794/13 ve 28151/13, §§ 111-15, 22 Kasım 2016] / S.F. ve Diğerleri v. Bulgaristan [no. 8138/16, §§ 78-83, 7 Aralık 2017] / Han v. Fransa [no. 12267/16, §§ 92-95, 28 Şubat 2019] / Sh.D. ve Diğerleri v. Yunanistan, Avusturya, Hırvatistan, Macaristan, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Slovenya [no. 14165/16, §§ 5262, 13 Haziran 2019] / Moust v. Fransa [no. 9347/14, §§ 65-67, 25 Haziran 2020]

¹¹⁸ GB ve Diğerleri v. Türkiye [no. 4633/15, § 151, 17 Ekim 2019] / MH ve Diğerleri v. Hırvatistan, [no. 15670/18 ve 43115/18, §§ 236, 18 Kasım 2021] / Muskhadzhiyeva ve Diğerleri v. Belçika [no. 41442/07, §§ 74, 19 Ocak 2010] / Rahimi v. Yunanistan [no. 8687/08, §§ 110, 5 Nisan 2011] / Kanagaratnam ve Diğerleri v. Belçika [no. 15297/09, §§ 94-95, 13 Aralık 2011] / Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ana Tema 1 Göçmenlik, Göçmen Çocukların Gözetli Alınması, 31.03.2024 sf.3, 4

¹¹⁹ Darboe ve Camara v. İtalya [no. 5797/17, §§ 173, 21 Temmuz 2022] / Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika [No.13178/03, §§ 50-59, 60-70, 12 Ekim 2006]

¹²⁰ GB ve Diğerleri v. Türkiye [no. 4633/15, § 102, 17 Ekim 2019]

¹²¹ BM Çocuklar İçin Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010]

¹²² BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunması Komitesi No. 4 [2017] – Çocuk Hakları Komitesi 23 [2017] Ortak Genel Yorum, parag.10-13

¹²³ Darboe ve Camara v. İtalya [no. 5797/17, §§ 173, 21 Temmuz 2022] / Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika [No.13178/03, §§ 50-59, 60-70, 12 Ekim 2006]

Bu nedenle:

- Ebeveynleri ile birlikte olsalar dahi çocuklar, kalabalık ve çocukların özel durumlarının dikkate alınmadığı geri gönderme merkezleri vb. yerlerde tutulmamalı, çocuk dostu birimlere yerleştirilmelidirler.¹²⁴
- Refakatsiz çocuğun bakımı ile gereken tedbirlerin alınması sorumluluğu çocuğun refahından sorumlu bir kuruma verilmelidir.¹²⁵
- Çocuklar alternatif bakım olanakları bakımından bulundukları ülkedeki çocuklarla eşit hak ve olanaklara sahip olmalıdırlar.¹²⁶

[c] Geri göndermeme ilkesi¹²⁷

Devletlerin refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara ilişkin koruma yükümlülüğü, uluslararası insan hakları ve mülteci hukukundan kaynaklanan geri göndermeme yükümlülüğü ile birlikte değerlendirilmelidir. Çocuğun gönderileceği ülkede başına “telafisi mümkün olmayan olumsuzlukların gelme olasılığı fazla olduğu durumlarda”¹²⁸, bu riskin kimden kaynaklandığına ve kasıtlı olup olmadığına bakılmaksızın geri göndermeme yükümlülüğü devreye girer. Çocuğun gideceği yerde gıda yardımlarının veya sağlık hizmetlerinin yetersizliğinin doğurabileceği riskler de bu kapsamda ele alınmalıdır.¹²⁹

Buna göre, aşağıdaki koşulların varlığı halinde velayet veya vesayet altında olmayan çocukların geldikleri ülkeye geri gönderilmesine izin verilmemelidir.¹³⁰

- Çocuğun güvenliği tehlikede ise.
- Geri dönüşünde anne-babadan biri, vasi veya alternatif bakım hizmet modellerinden biri tarafından çocuğun bakım ve korunması sorumluluğu üstlenilmedi ise.
- Çocuğun ülkesine dönüşü yararlı olmayacak ise.

¹²⁴ GB ve Diğerleri v. Türkiye [no. 4633/15, § 102, 17 Ekim 2019] / Muskhadzhiyeva ve Diğerleri v. Belçika [no. 41442/07, §§ 55-63, 19 Ocak 2010] / Kanagaratnam v. Belçika [no. 15297/09, 13 Aralık 2011] / Mahmudi ve Diğerleri v. Yunanistan [no. 14902/10, §§ 72-74, 31 Temmuz 2012] / Popov v. Fransa [no. 39472/07 ve 39474/07, §§ 91-103, 19 Ocak 2012] / A.B. ve Diğerleri v. Fransa [no. 11593/12, §§ 10715, 12 Temmuz 2016] / R.R. ve Diğerleri v. Macaristan [no. 36037/17, §§ 58-65, 2 Mart 2021] / M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan [no. 15670/18 ve 43115/18, §§ 183-204, 18 Kasım 2021] / N.B. ve Diğerleri v. Fransa [no. 49775/20, §§47-53, 31 Mart 2022.] / Mubilanziya Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika [No.13178/03, §§ 50-59, 12 Ekim 2006] / Rahimi v. Yunanistan [no. 8687/08, §§ 95-96, 5 Nisan 2011] / Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta [no. 25794/13 ve 28151/13, §§ 111-15, 22 Kasım 2016] / S.F. ve Diğerleri v. Bulgaristan [no. 8138/16, §§ 78-83, 7 Aralık 2017] / Han v. Fransa [no. 12267/16, §§ 92-95, 28 Şubat 2019] / Sh.D. ve Diğerleri v. Yunanistan, Avusturya, Hırvatistan, Macaristan, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Slovenya [no. 14165/16, §§ 5262, 13 Haziran 2019] / Moust v. Fransa [no. 9347/14, §§ 65-67, 25 Haziran 2020]

¹²⁵ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 145

¹²⁶ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 141

¹²⁷ BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md.26-28,58, 82, 84

¹²⁸ BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md. 27

¹²⁹ BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar, md. 27

¹³⁰ BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler (2010), 148

2

Türk Hukukunda Göç Eden Çocuklara Yönelik Alternatif Bakıma İlişkin Düzenlemeler

2.1 Alternatif Bakıma Dair Mevzuat Çerçevesi

T.C. Anayasası 41. maddesi çocuğun korunma hakkına ilişkin “Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” düzenlemesi ile genel ilkeyi ÇHS ile uyumlu biçimde düzenlemektedir.

1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile devletin bu yükümlüğü ile ilgili ana sorumluluk Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na verilmiştir. Kararnamede Bakanlığın teşkilatlanması ile ilgili düzenlemeler yer alır.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile de velayet ilişkisi, velinin yükümlülükleri, bu yükümlüklerin yerine getirilmemesi ve çocuğun gelişim ve güvenliğinin tehlikeye girmesi halinde devletin müdahale yetkisi düzenlenir. Bu Kanun, İHAS 8. maddesi ile güvence altına alınan özel hayat ve aile hayatının dokunulmazlığı hakkı kapsamında düzenlenen, müdahalenin kanunla düzenlenmiş olması ilkesinin gereğini yerine getirmektedir.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Türk Medeni Kanunu ile hakime verilen aile hayatına müdahale yetkisinin kullanılması sırasında uyulması gereken usul ve esasları belirler. Mahkemelerin yetki ve görevleri, izlenmesi gereken usul kuralları ve çocuklar hakkında verilebilecek alternatif tedbirler bu kanunda düzenlenir. Çocuk Koruma Kanunu’nun uygulanmasını sağlamak üzere Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılmış iki yönetmelik bulunmaktadır: *Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik* ve *Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*.

63 Sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, mağdurların adli mekanizma içerisinde ikincil mağduriyetlerini önleyecek tedbirleri ve usulleri düzenler. Bu kararnamenin uygulanmasını sağlamak üzere yayınlanan *Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği* de adliyelerde mağdur destek hizmetlerinin yürütülmesi ile ilgili birimleri kurulmasını sağlayacak ve sunulacak hizmetlere ilişkin standartları belirleyecek düzenlemeler içermektedir.

Çocuğun ve ailenin korunması için sunulacak hizmetlere ilişkin usul ve esaslar ise *2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu* ile düzenlenmektedir. Çocuk Koruma Kanunu’na göre mahkemelerce verilecek tedbir kararlarının uygulanması ve toplum temelli sosyal hizmet faaliyetleri bu kanun ile düzenlenmektedir. Sosyal Hizmetler Kanunu’nda düzenlenen hizmetlerin sunulmasında izlenecek yöntem ve uyulacak kurallar *Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik* ile düzenlenmiştir.

Çocuk koruma alanında ayrıca *Koruyucu Aile Yönetmeliği* ve *Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerine İlişkin Tüzük* ile bu hizmetlerin uygulanmasına ilişkin esaslar düzenlenmektedir. Aile ve Sos-

yal Politikalar Bakanlığı'nın 2015 yılında yayınladığı *Refakatsiz Çocuklar Yönergesi*, refakatsiz çocuklara sunulacak sosyal hizmetlere ilişkin en kapsamlı yönerge'dir. Bu yönerge hangi hizmetlerin sunulacağına dair esaslar ve izlenecek usulleri düzenlemektedir.

6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* ve bu kanunun uygulanmasına ilişkin esasları düzenleyen *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik* de refakatsiz çocuk tanımı, sağlanacak haklar ve usuli güvencelere ilişkin temel düzenlemeleri içermektedir. *Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik* ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak kurulacak kuruluşlara ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.

Bu kapsamda son olarak, yabancılar söz konusu olduğunda bir önemli konu da hangi ülke yasalarının uygulanacağını belirlemesidir. Çocukların korunmasını ilgilendiren alanlarda uygulanacak hukuku belirlemek için de 5718 sayılı *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun*'a bakılır.

2.2 Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocukların Korunması ve Alternatif Bakım Sürecine Hakim Olan İlkelerin Türk Hukukunda Düzenlenişi

Bir önceki bölümde kaynak hukuki metinlere referans ile üç kategoride incelenmiş olan temel ilkeleri refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların korunması ve alternatif bakım sürecine hakim ilkeler başlığı ile bu alana özgüleştirecek olursak şöyle bir ilkeler manzumesi elde ederiz:

■ Temel yükümlülüğe dair ilkeler

- 1 Devletin her çocuğa ihtiyacına uygun özel koruma ve yardım sağlaması ilkesi
 - Re'sen harekete geçme
 - İtiraz olanağı tanınması
 - Hesap verebilirlik – Denetleme, izleme, değerlendirme
- 2 Anne-babasının yanında korunma / yararı gerektirmedikçe onlardan ayrılmama hakkına saygı gösterme ilkesi
 - Alternatif bakım modelleri belirlenirken çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelme olanağının korunmasına dikkat edilmesi
 - Alternatif bakım altındaki çocuğun ailesi ve mensubu olduğu toplumla bağlarını sürdürme olanağına sahip olması
 - Aile birleşimi talepleri karşılanırken çocuğun korunma hakkının ve güvenli geri dönüş koşullarının dikkatle değerlendirilmesi
- 3 Geri göndermeme ilkesi

■ Alternatif bakım hizmetlerinin esasına ilişkin ilkeler

- 1 Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş olan çocukların öncelikle ve ivedilikle tespiti ilkesi
- 2 Her çocuğun bir yasal temsilcisinin olması ilkesi
- 3 Kurum bakımının son çare olması, aile tipi bakıma öncelik verilmesi ilkesi
- 4 Özgürlüğü kısıtlayıcı yöntemler ve kurumların kullanılmaması ilkesi
- 5 Bakım sonrasında da destekleme ilkesi

■ Alternatif bakım hizmetlerinin usulüne ilişkin ilkeler

- 1 Çocuğun yararına önceliğin verilmesi ilkesi
- 2 Ayrım gözetmeme ilkesi
- 3 Katılım hakkının sağlanması ilkesi
- 4 Gizlilik ve mahremiyet hakkının korunması ilkesi
- 5 Disiplinler arası ve kurumlararası işbirliği ilkesi

Bu bölümde bu ilkeler ile ilgili iç hukuktaki düzenlemeler ele alınmış ve bu düzenlemelerin ilkeler ile uygunluğu değerlendirilmiştir.

2.2.1 | Devletin Her Çocuğa İhtiyacına Uygun Özel Koruma ve Yardım Sağlaması İlkesi

T.C. Anayasası 41. maddesi “Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” hükmü ile ÇHS 9 ve 18. maddelerinde yer alan temel prensipleri iç hukuk normu haline getirmiştir.

Re’sen harekete geçme

Çocukların kendilerinin talepte bulunmalarının zorluğu ve tehlikenin kanuni temsilden kaynaklandığı hal-lerde onlar tarafından da koruma talebinde bulunulmaması riski dikkate alınarak çok geniş bir çevreye ve neredeyse herkese çocuğun durumunu çocuğun korunmasından sorumlu makamlara bildirme yükümlülüğü getirilmiştir. Adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları bir çocuğun korunma ihtiyacı içinde olduğunu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bildirmekle yükümlüdürler [ÇKK md.6]. Bu bildirimin yapılmaması “yardım ve bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi suçu” olarak düzenlenmiştir [TCK md.98].

Çocuğun annesi, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Cumhuriyet savcısı korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı isteme yetkisine sahiptir. Ayrıca çocuk hakimi de hiç kimsenin talebi olmasa da **re’sen** harekete geçerek koruyucu ve destekleyici tedbirlere hükmedebilir. Refakatsiz çocukların belirlenmesinde de “Ülkemiz sınırlarında bulunan yabancı uyruklu çocukların refakatsiz olup olmadığı İl Göç İdaresi Müdürlüğü’nce araştırılır” (RÇY md.6) hükmünde görüldüğü gibi kamu idaresinin resen harekete geçmesi öngörülmüştür.

İtiraz olanağı tanınması

Çocuk hakimi tarafından alınan koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına karşı **itiraz** yolu açıktır. İtiraz en yakın çocuk mahkemesine yapılır [ÇKK md.14]. İdarenin acil durumlarda aldığı acil koruma kararlarının da 5 gün içinde hakim denetiminden geçirilmesi gerekir [ÇKK md.9].

Hesap verebilirlik – Denetleme, izleme, değerlendirme

Çocuğun korunmasına dair bütün işlemler denetime tabidir. Öncelikle çocuk hakiminin verdiği her bir koruyucu ve destekleyici tedbirin uygulanması hakim tarafından denetlettirilebilir. Aynı zamanda idare tarafından bu tedbirlerin yerine getirilmesi için sunulacak olan hizmetler için de hem iç hem dış denetim mekanizmaları öngörülmüştür.

Çocuk hakimi, koruyucu ve destekleyici tedbire hükmettiğinde **denetime** de karar verebilir ve tedbirin yerine getirilmesini sağlamak, çocuk ve ailesine önerilerde bulunmak ve rehberlik etmek üzere bir denetim görevlisi tayin edebilir [ÇKK md.36-40]. Denetim görevlisi bir denetim planı hazırlar ve düzenli aralıklarla hakime kararın uygulanması, etkileri ve sonuçları ile ilgili rapor sunar. Ayrıca denetim görevlisi tedbirlerin değiştirilmesini veya kaldırılmasını talep etme yetkisine de sahiptir.

Karar alma süreçlerindeki sosyal hizmet çalışmaları ise Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü bünyesinde Cumhuriyet Savcısının denetiminde yerine getirilir [ADMHY md.89]. Cumhuriyet savcısı şu hususları denetleme yetkisine sahiptir: a) Kayıtların düzenli tutulması, b) Adli destek görevlilerinin görevlendirmelerinin usulüne uygun yapılması, c) Evrak havalesinin süresinde yapılması, d) Fiziki ortamda teslimi gereken evrakla ilgili işlemlerin usulüne uygun yapılması, e) Kararların ilgililere tebliğinin sağlanması, f) Mevzuatla ya da müdür tarafından verilen diğer görevlerin usulüne uygun yapılması,. Ayrıca Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü tarafından yapılan iş ve işlemler adalet müfettişlerinin de denetimine tabidir.

Çocuklara bakım hizmeti veren sosyal hizmet kuruluşları hem kurum iç denetimine hem de TBMM, Kamu Denetçiliği Kurumu, Devlet Denetleme Kurulu gibi dış denetimlere tabidir. Koruyucu aileler ise esasları Koruyucu Aile Yönetmeliği ile düzenlenmiş şekilde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın izlemesine tabidir.

2.2.2 Anne-Babanın Yanında Korunma / Yararı Gerektirmedikçe Onlardan Ayrılmama Hakkına Saygı Gösterme İlkesi

T.C. Anayasası [md.41], çocuğun anne-babasından yararı gerektirmedikçe ayrılmamasını bir temel prensip olarak belirlemiştir: "Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir." Ayrıca Anayasa [md.41], devletin ailenin huzur ve refahını korumak için gerekli tedbirleri alacağını ve teşkilatı kuracağını öngörür.

Çocukların anne-babalarından yasal sebep olmaksızın ayrılmamaları *Türk Medeni Kanunu* ile de teminat altına alınmıştır. Çocuklar, kural olarak anne ve babaları ile yaşarlar ve onların rızası olmadan evi terk edemeyecekleri gibi, yasal sebep olmadan onlardan alınamazlar [TMK md.339]. *Türk Medeni Kanunu* anne-baba ile çocuk arasındaki velayet ilişkisini ve bu ilişkiye devletin müdahalesini düzenlerken bu ilke ile uyumlu kademeli bir yaklaşımı benimsemiştir. Buna göre, anne-babanın çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde doğan tehlikenin düzeyine göre müdahalenin biçimi belirlenecektir. Çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düşer ve anne ve babası bu duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse hakim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır [TMK md.346]. Bu tedbirler, anne-babaya ayni nakdi yardım sunulması, bir anne-babalık eğitim programına gönderilmeleri gibi çocuğu anne-babasının yanında korumaya yönelik tedbirlerdir. Çocuğun içinde bulunduğu tehlike daha büyükse, bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede ise veya çocuk manen terk edilmiş halde ise yani ebeveyn ağır bir ihmal tutumu gösteriyorsa hakim, çocuğu anne ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir [TMK md.347]. Bu tedbirlerden bir sonuç alınamıyorsa ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşıyor hakim anne-babanın velayetini de kaldırabilir [TMK md.348].

Dolayısıyla mevzuatta anne-baba çocuk ilişkisine çocuğun yararının gerektirdiği hallerde müdahale edilmesini ve çocuğun anne-babasından ayrılmasının son çare olarak düşünülmesini, çocuğun anne-babasının yanında güvende olmasını sağlamak için anne-babanın desteklenmesini ve denetlenmesini sağlayacak ilkeleri belirleyen bir yasal düzenleme bulunmaktadır.

Çocuklara sunulacak sosyal hizmetlere ilişkin esaslar belirlenirken de "Çocuklara öncelikle ailesinin yanında bakılması, aileleri ile olan ilişkilerinin korunması ve güçlendirilmesi, mümkün olmayan hallerde öncelikle diğer aile odaklı sosyal hizmet modellerinden yararlandırılması" bir genel esas olarak ve hak-

larında korunma veya bakım tedbir kararı bulunan 0-18 yaş arası çocuklar için aile ve yakın çevrelerine dönmelerini sağlamak bir amaç olarak belirlenmiştir [ÇKHPY md.1, 4].

Refakatsiz çocuklar için de ailenin yanında korumaya önceliğin verilmesi bir prensip olarak benimsenmiştir: “Ülkemiz sınırlarında aile bağları bulunan çocukların aileleri hakkında sosyal inceleme yapılarak uygun görülmesi halinde çocuk ailesi yanına döndürülür.” [RÇY md.8]

Alternatif bakım modelleri belirlenirken çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelme olanağının korunmasına dikkat edilmesi

Aile birleşimi, ayrı ülkelerde yaşayan bir aile biriminin bir veya birden fazla üyesine, birbirlerine katılmak ve aile üyelerinden birinin ikamet ettiği ülkede ikamet etmek için gerekli seyahat belgelerinin sağlandığı süreçtir.¹³¹ Bu kapsamda *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* [YUKK md.3], aile ikamet izni başlığı ile düzenleme yapmaktadır. YUKK “aile üyeleri” kavramını, “başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin eşini, ergin olmayan çocuğu ile bağımlı ergin çocuğunu ifade eder” şeklinde tanımlamaktadır. Aile üyeleri tanımı başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi yabancılar ve bu yabancıların yetişkin olması varsayımı üzerinden yapılmıştır. Aile ikamet izni talep edebilecek kişiler ise bu tanımdan biraz daha geniş bir grup olarak tarif edilmiştir: Türk vatandaşlarının, 5901 sayılı *Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun* 28. maddesi kapsamında olanların [Türk vatandaşlığını çıkma suretiyle kaybeden kişiler] veya ikamet izinlerinden birine sahip olan yabancılar ile mültecilerin ve ikincil koruma statüsü sahiplerinin; yabancı eşine, kendisinin veya eşinin ergin olmayan yabancı çocuğuna, kendisinin veya eşinin bağımlı yabancı çocuğuna, her defasında üç yılı aşmayacak şekilde aile ikamet izni verilebileceğini öngörmektedir. Burada da gene yetişkin bir kimseden söz edilmektedir.

Refakatsiz Çocuklar Yönergesi’nde [md.8], geçici korumadan yararlanan çocukların Türkiye sınırları içerisinde aile bağlarının bulunması halinde, aileleri hakkında sosyal inceleme yapılarak uygun görülmesi halinde çocuğun ailesi yanına döndürülmesi; korunma ihtiyacı içinde olan çocukların aile ile görüşmesinin risk içermediği durumlarda aile bağlarının korunması amacıyla öncelikle ailelerinin bulunduğu ilde bakım ve korunmalarının sağlanması ve aile bağlarının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi düzenlenmiştir. Burada aile ile çocuğun ilişkisinin sürdürülmesi esasına dayalı bir düzenleme yapılmış olmakla birlikte aile bağları tanımı yapılmamış ve bu bir hak olarak düzenlenmemiştir.

Alternatif bakım altındaki çocuğun ailesi ve mensubu olduğu toplumla bağlarını sürdürme olanağına sahip olması

Çocuklara sunulacak sosyal hizmetlere ilişkin esasları belirleyen *Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’te* [md.4] çocukların “aileleri ile olan ilişkilerinin korunması ve güçlendirilmesi, mümkün olmayan hallerde öncelikle diğer aile odaklı sosyal hizmet modellerinden yararlandırılması” genel esas olarak belirlenmiştir.

Koruyucu aileler de çocukların annesi, babası ve diğer yakınları ile koruyucu aile birimince uygun görülen şekil ve zamanda görüşmesini sağlamakla yükümlüdürler. Bunun tek istisnası koruyucu aile birimince çocuğun biyolojik ailesi ile görüşmesinin sakıncalı bulunmasıdır. Bu nedenle koruyucu aile *Koruyucu Aile Yönetmeliği* uyarınca bu görüşmeleri koruyucu aile biriminin gözetiminde sürdürmelidir.

Evlat edinmede de, evlat edinilen çocuğun, miras ve başka haklarının zedelenmemesi, aile bağlarının devam etmesi için kendi aile kütüğü ile evlat edinilenin aile kütüğü arasında bağ kurulması esası benimsenmiştir [Küçüklerin Evlat Edinilmesine Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük, md.20].

Diğer akrabalar, arkadaşlar ile ilgili bir düzenleme yoksa da mümkün olduğu ölçüde çocukların yararları gözetilerek kardeşlerin bir arada tutulması yönetmeliklerle güvence altına alınmıştır [YUKKUY md.123; RÇY md.6].

¹³¹ Mülteci Hakları Merkezi. Aile Birleşimi: Türkiye’deki Mülteciler İçin Fırsat ve Zorluklar, sf.6

Ancak bu düzenlemeler alternatif bakım biçimleri için geçerlidir. Geri gönderme merkezleri veya kabul ve barınma merkezleri ile ilgili düzenlemelerde ise bu konuya özgü bir hüküm bulunmamaktadır.

Aile birleşimi talepleri karşılanırken çocuğun korunma hakkının ve güvenli geri dönüş koşullarının dikkatle değerlendirilmesi

Kuruluşlar ve birimlerde yürütülecek işlemleri ve çocuğun kuruluştan ayrılmasını düzenleyen Refakatsiz Çocuklar Yönergesi 10 ve 11. maddelerde aile birleşimi talebinden bahsedilmektedir. Çocuğun menşe ülke veya hedef ülkede aile birleşimi talebi varsa ailenin izinin sürülmesi için çocuğun talebinin İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne bildirilmesi öngörülmüştür.

Bu hükümler dışında Türk hukukunda aile birleşimi hakkını doğrudan düzenleyen bir yasa bulunmamaktadır. Bu nedenle aile birleşimi hakkı ile ilgili olarak Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmelerin doğrudan uygulanabilir olma özelliklerinden yararlanmak gerekecektir.¹³² Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 2.maddesinde de Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmalar ile özel kanun hükümlerinin uygulanması saklı tutulmuştur. [Bkz. Bölüm 1.2.1.a]

Türkiye'de uzun süredir yaşamış olan ve burada eğitimine devam eden ve burada koruma hizmetlerinden yararlanan çocuğun köken ülke veya üçüncü ülkeye aile birleşimi sebebiyle gönderilmesi sürecinde haklarının korunması bakımından alınması gereken tedbirler ve izlenmesi gereken usule dair bir düzenleme bulunmamaktadır.

2.2.3 | Geri Göndermeme İlkesi

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [md.4], geri göndermeme ilkesini "Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez." hükmü ile düzenlemiştir. Refakatsiz çocuklar özel ihtiyaç sahipleri oldukları için uluslararası koruma başvurularına ilişkin hak ve işlemlerde kendilerine öncelik tanınması öngörülmüştür.

Ancak anne-babası veya refakatçisinin sınır dışı edilmesi gibi durumlarda çocuğun yararının bunlardan bağımsız değerlendirilmesini sağlayacak bir düzenleme bulunmamaktadır. Örneğin, aile içi istismar sebebiyle çocuğun kurum veya koruyucu aile bakımına alındığı ve çocuğa istismarda bulunan veli veya vasinin sınır dışı edildiği hallerde çocuğun durumunun onlardan bağımsız değerlendirilmesi ancak genel hükümlerden yararlanılarak yapılabilir.

2.2.4 | Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocukların Öncelikle ve İvedilikle Tespiti İlkesi

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [md.3], "Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı süreçte, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu" "refakatsiz çocuk", refakatsiz çocuğu da "özel ihtiyaç sahibi kişi" olarak kabul etmektedir. "Ailesinden ayrı düşmüş çocuk" ise ayrıca tanımlanmamıştır.

Çocuğun refakatsiz olup olmadığının araştırılması ve **tespiti**, kolluk makamlarınca yönlendirildiği İl Göç İdaresi Müdürlüğüne yürütülecektir [RÇY md.6/1/ı]. Bu araştırmada çocuğun kimliği, yaşı, vatandaşlığı,

¹³² Elçin, D. [2016], sf.126

mutad ikametgahı, anne-babası başta olmak üzere yasal temsilcileri veya akrabalarının iletişim bilgileri gibi bilgilere ulaşılması ve refakatsiz olup olmadığının tespiti gerekmektedir. Yürütülecek araştırmanın sonucunda çocuğun refakatçisinin olmadığı tespit edilirse, İl Göç İdaresi Müdürlüğüne öncelikle aşağıdaki işlemler yürütülür:

- Uluslararası koruma başvurusu, kayıt altına alınması, yabancı kimlik numarası verilmesi ve başvuru sahiplerine kayıt belgesi verilmesine ilişkin iş ve işlemler
- Geçici koruma statüsündeki refakatsiz çocuğun kayıt altına alınması ve geçici koruma kimlik belgesi verilmesine yönelik iş ve işlemler

Bu işlemler tamamlandıktan sonra ve yabancı kimlik numarası veya geçici koruma kimlik belgesi verilen çocuklar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü'ne yönlendirilir [RÇY md.6].

Görüşmelerin çocuğa uygun biçimde yapılmasını sağlamak üzere de bir dizi kural bulunmaktadır [YUK-KUY md.123; RÇY md.6]:

- Çocukların mülakatları İl Göç İdaresi Müdürlüğüne, onlara en uygun ortamlarda yapılır.
- Çocuklarla yapılan mülakatlara, çocuğun danışmanı eşlik eder.
- Yapılacak bütün görüşmeler, çocukların psikolojik, duygusal ve fiziksel gelişimleri konusunda yeterli bilgiye sahip nitelikli personel tarafından yapılır.
- Çocuklarla yapılan mülakatlarda, idare tarafından belirlenen psikolog, çocuk gelişimci, sosyal çalışmacı, ebeveyni veya yasal temsilcisi hazır bulundurulabilir. Söz konusu uzmanlar ilgili kurumlardan talep edilir.
- Mülakat raporu hazırlanırken çocukların mülakatına katılan danışmanın görüşleri de dikkate alınır.
- Hazırlanan mülakat raporunun bir örneği gizlilik ilkesine uygun olarak çocuğun şahsi dosyasında saklanmak üzere İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne gönderilir.
- Karar aşamasında, çocuğun bütün taleplerini açık bir biçimde ifade edememiş olabileceği dikkate alınır.

Çocuğun yüksek yararı, refakatli olsun ya da olmasın, çocuğa uluslararası koruma statüsü verilirken, çocuğun ebeveynleri sınır dışı edilirken ve aile birleşmesi taleplerinde dikkate alınmak zorundadır.¹³³

2.2.5 | Her Çocuğun Yasal Bir Temsilcisinin Olması İlkesi

Türk Medeni Kanunu'na göre velayet altında bulunmayan her küçük vesayet altına alınarak [TMK md.404] kendisine bir vasi tayin edilir [TMK md.413]. Görevlerini yaparlarken bir küçüğün velayet altında olmadığını öğrenen nüfus memurları, idari makamlar, noterler ve mahkemeler, bu durumu hemen yetkili vesayet makamına bildirmek zorundadırlar. Türk hukuk sisteminde vesayet makamı sulh hukuk mahkemeleridir [TMK md.397].

Bir çocuğun velisinin olup olmadığı, velisi var ise velayetin kaldırılıp kaldırılmayacağı ile ilgili hukuki problemler Türk Medeni Kanunu'na göre çözüleceği için yabancılar söz konusu olduğunda uygulamacılar, bu kuralların uygulamasında tereddüt yaşamaktadır. Kural olarak, yabancı bir çocuk söz konusu olduğunda, vesayet ve kısıtlılık kararı verilmesi veya sona erdirilmesi sebepleri, çocuğun milli hukukuna tabidir. Sebepler dışında vesayete ilişkin hususlar ise Türk hukukuna tabidir. Vesayet altına alma sebepleri milli hukuka tabi olmakla birlikte, yabancıların milli hukukuna göre vesayet kararı verme imkanı yoksa veya kişinin zorunlu olarak Türkiye'de bulunduğu hallerde ise Türk hukuku uygulanır [MÖHUK md.10/2]. Refakatsiz

¹³³ Ekşi, N. [2016], sf. 560

ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar da zorunlu olarak Türkiye’de bulundukları için Türk hukuku uygulanacaktır.¹³⁴ 1996 tarihli *Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi’ne* göre de Türkiye’de bulunduğu sürece çocuğun velayetinin sonlandırılması, kısıtlanması, koruyucu aile yanına yerleştirilmesi veya kuruma yerleştirilmesi, vesayet altına alınması gereken işlemler bakımından Türk hukuku uygulanacaktır.¹³⁵

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki kuruluşlarda ve koruyucu aile yanında kalan çocukların eğitimleri ile hayat veya beden bütünlüklerinin korunması ve toplum sağlığının korunması açısından zorunlu olan hallerde veli veya vasiye ait yetkiler Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürü veya yetkilendirdiği personel tarafından kullanılır [ÇKHPY md.136]. Ancak bu kurum bakımına alınan veya koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuğa vasi tayin edilmesine gerek olmadığı anlamına gelmez. Bu hüküm, çocuğa bir vasi tayin edilinceye kadar veya tayin edilmiş bir vasi var ise ona ulaşamadığı haller gibi acil durumlarda çocuğun korunmasında bir boşluk oluşmaması için getirilmiş bir düzenlemedir.

2.2.6

Kurum Bakımının Son Çare Olması, Aile Odaklı Bakıma Öncelik Verilmesi İlkesi

Çocuk Koruma Kanunu, bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu koruma ihtiyacı olan çocuk olarak tanımlamaktadır. Korunma ihtiyacı olan çocukların korunması için beş tür tedbir öngörür: Danışmanlık, sağlık, eğitim, bakım ve barınma tedbiri. Alternatif bakım, son iki tedbir türüne denk gelir. Buna göre Çocuk Koruma Kanunu’nda yer alan alternatif bakım türleri şunlardır [ÇKK md.5]:

- Çocuğun resmi veya özel bakım yurduna yerleştirilmesi¹³⁶
- Çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilmesi
- Ebeveyni ile birlikte çocuğun barınma yerine yerleştirilmesi

Bu tedbirlerin uygulanması sırasında kurum bakımının son çare olması bir temel prensip olarak kabul edilmiştir. Çocuk Koruma Kanunu’nun uygulanmasında “tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması” ilkesi gözetilmelidir [ÇKK md.4]. Benzer bir genel prensip sosyal hizmet mevzuatında da bulunmaktadır: “Çocukların günlük yaşam sürecine katılımlarının sağlanarak aile ortamına en yakın koşulların oluşturulması” [ÇKHPY md.36].

Sosyal Hizmetler Kanunu [md.3], bakım hizmeti verecek kuruluşları şöyle belirlemektedir:

- 0-12 yaş arasında çocuklara hizmet veren çocuk yuvaları
- 13-18 yaş grubundaki çocuklar için yetiştirme yurtları
- 0-18 yaş grubundaki çocukların kalabildikleri çocuk evleri
- Aynı yerleşkede birden fazla evin olduğu çocuk evleri sitesi
- Çocuklara hizmet veren mesken niteliğindeki ev tipi sosyal hizmet birimleri
- Bedensel, ruhsal veya zihinsel engelliler için bakım ve rehabilitasyon merkezleri

¹³⁴ Dost, S., Gökez, N.S. [2024], sf.447-448

¹³⁵ Avrupa Konseyi [2024] Türkiye’de Göç Bağlamında Çocuklar İçin Vesayet Sistemine Dair Değerlendirme Raporu, sf.24

¹³⁶ Yasada yer alan özel bakım yurduna yerleştirme olasılığı uygulamada bulunmamaktadır.

Bu modeller içerisinde denetimli bağımsız yaşam formunda bir alternatif bakım modeli tanımlanmamış olmakla birlikte ev tipi sosyal hizmet birimleri, bu amaca uygun biçimde yapılandırmaya müsait bir modeldir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı refakatsiz çocuklar için Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği'nin 5. maddesine dayalı olarak Türkiye genelinde altı ihtisas kuruluşu oluşturduğunu ve refakatsiz çocuklara yönelik hizmetlerin bu kuruluşlar aracılığıyla verildiğini beyan etmektedir.¹³⁷ Çocuk destek merkezleri, "suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan; psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını" ifade etmektedir [KAY md.8].

Koruyucu aile ile ilgili düzenlemeler *Koruyucu Aile Yönetmeliği* ile yapılmıştır. Türkiye'de koruyucu aile olabilmek için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak ve Türkiye'de sürekli ikamet etmek şartı bulunmaktadır [KAY md.8]. Bu şart nedeniyle, refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş olan Türkiye'ye göç ile gelmiş çocuklara kendi geniş aileleri veya mensubu oldukları toplumdan bir ailenin koruyucu aile olarak atanması her zaman mümkün olamamaktadır. Bu kişiler Türkiye'de vatandaşlık almışlarsa ve sabit bir ikametgahları var ise koruyucu aile olabilirler ancak bu şartları gerçekleştirememeleri halinde koruyucu aile olma olasılıkları bulunmamaktadır.

Koruyucu aile mevzuatı, koruyucu ailelerin eğitim alması, uygunluk konusunda hem çocuğun hem koruyucu ailenin bir değerlendirmeden geçirilmeleri, denetlenmeleri, koruyucu aile olmak için eğitim alma, çocuğun eğitim ve sağlık giderlerinin devlet tarafından karşılanması gibi desteklerden yararlanma düzenlemeleri açısından uluslararası standartlarla uyumludur. Aynı zamanda Koruyucu Aile Yönetmeliği, koruyucu aile müessesesinin Türkiye'de bulunan vatandaş olmayan çocuklara uygulanmasına engel olan bir düzenlemeye de sahip değildir. Ancak refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş olan göçmen çocukların özel durumlarına özgü düzenlemeler de bulunmamaktadır. Örneğin yabancı ülke vatandaşı olup, Türkiye'de ikamet eden bir kimsenin koruyucu aile olmasını sağlayıcı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Evlat edinme ise Türk hukukunda bir tedbir türü olarak düzenlenmemiştir; Türk Medeni Kanunu tarafından bir çocuk ile bir yetişkin arasında soybağı kurulmasının bir türü olarak düzenlenmiştir. Buna göre, bir kütüğün evlat edinilmesi için, evlat edinen tarafından bir yıl süre ile bakılmış olması gerekir. Evlat edinme çocuğun yararına olmalıdır ve evlat edinecek kişinin diğer çocuklarının yararlarını da zedelememelidir. Evli olan kişiler ancak birlikte evlat edinebilirler ve en az beş yıldır evli olmaları, otuz yaşını doldurmuş bulunmaları ve evlat edinen ile evlat edinilen çocuk arasındaki yaş farkının en az 18 olması gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayanlar, Türkiye'de en az bir yıl süreyle oturma izni almış olmaları halinde evlat edinme başvurusunda bulunabilirler.

Küçüklerin Evlat Edinilmesine Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük gereğince aracılık işlemi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne yürütülür. Evlat edinme işlemi, sosyal inceleme ile başlar, uygunluk değerlendirmesi sonrasında çocuğun en az bir yıl süreyle evlat edinecek aile yanındaki yaşamı sosyal hizmet uzmanlarınca izlenir ve bu süre sonunda aile evlat edinme konusunda uygun görülürse mahkemeye müracaat eder. Evlat edinme kararı mahkemece verilir.

Türkiye ayrıca *Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme*'ye de taraftır.

¹³⁷ <https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/>

2.2.7 | Özgürlüğü Kısıtlayıcı Yöntemler ve Kurumların Kullanılmaması İlkesi

Çocukların yerleştirilmesine ilişkin esaslar çocuğun refakatçisinin olup olmamasına göre değişiklik göstermekte ve **özgürlüğü kısıtlayıcı kurumlara** yerleştirilmeyi yasaklayıcı bir düzenleme olmamakla birlikte bu yola başvurulmasını azaltmak üzere yapılmış düzenlemeler bulunmaktadır. Çocuğun yaşı ve Türkiye’de bulunma durumuna göre yerleştirileceği kurumun statüsü değişiklik göstermektedir.

Refakatsiz çocukların yerleştirilmesine ilişkin düzenlemeler 12 yaşının altındaki çocukların çocuk yuvalarına, 13-18 yaş grubundaki çocukların ise geçici kabul merkezlerinde ASHB ve AFAD işbirliğinde kurulan çocuk koruma birimlerine yerleştirilmesini öngörmektedir. 16 yaşını doldurmuş olan çocuklar statülerine göre geri gönderme merkezlerine veya kabul ve barınma merkezlerine gönderilebilmektedirler [YUKKUY md.123; RÇY md.6, 8].

Çocuklar için özgürlüğü kısıtlayıcı yöntem ve kurumların kullanılması riski ile karşılaşma özellikle anne ve babası ile birlikte hareket eden çocukların karşılaştığı bir durumdur. Anne-babanın veya çocuğun sınır dışı edilmesine karar verildiğinde çocuklar geri gönderme merkezlerine gönderilebilmektedir. Burada çocuğun anne-babasından ayrılmama hakkı önemli bir gerekçe olarak ileri sürülmektedir.¹³⁸ Bu gibi haklar ve yararlar çatışmasının olduğu hallerde izlenecek yolu gösteren bir düzenleme bulunmamaktadır. Aileler ve özel ihtiyaç sahipleri (refakatsiz çocuklar da özel ihtiyaç sahibi kabul edilmektedir) için yer tahsis edilmesi amacıyla gerekli düzenlemeler yapılması, geçici barınma merkezleri için öngörülmüştür (Geçici Koruma Yönetmeliği, md.38).

2.2.8 | Bakım Sonrasında da Destekleme İlkesi

Alternatif bakım sonrasına hazırlık, sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı kuruluş bakımındaki çocuklar için düzenlenmiştir [ÇKHPY md.34].

Buna göre reşit olarak ayrılacak çocuğun toplumsal hayata hazır olma durumuna yönelik değerlendirme, reşit olmasına iki yıl kala yapılarak bu süreç içerisinde çocuk için belirlenen plan dahilinde toplumsal yaşama ve istihdam hayatına hazırlık çalışmaları tamamlanır. Ayrılış planı çocuk, aile ve yakınlarının katılımı ile hazırlanır. Çocuğun bakım sonrası rehberlik ve izleme ile toplumsal destek kapsamında yeni yaşantısına uyumu ve ihtiyaç duyacağı konulara yönelik çalışmalar kişinin rızası ile en az bir yıl süreyle yapılır.

Bu genel hükümden ayrı olarak *Refakatsiz Çocuklar Yönergesi*, kuruluş bakımındaki refakatsiz çocukların ayrılışlarını düzenlemiştir. Buna göre;

- Kuruluşlarda veya birimlerde kalan çocuklardan 18 yaşını dolduranların Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne uygun görülen kabul ve barınma merkezleri veya çocuğun da görüşü alınarak uygun bir uydu kente yerleştirilmelerinin sağlanabilmesi için, söz konusu çocukların 18 yaşını doldurmalarına üç ay kala İl Göç İdaresi Müdürlükleri ile irtibata geçilir.
- Geçici koruma statüsünde olup birimlerde bakım altında olan refakatsiz çocuklardan 18 yaşını dolduracak olanlara barınma ve yardım seçenekleri hakkında gerekli danışmanlık sunulur. Bir ilde yardım ve destek mekanizmalarının tespit edilmesi halinde ilgili ilde kayıt olmak üzere yönlendirilebilir; kendilerine bakamayacak durumda olmaları ve geçici barınma merkezinde kalmayı seçmeleri halinde AFAD tarafından uygun görülen geçici barınma merkezlerine yerleştirilmelerinin sağlanabilmesi için, söz konusu çocukların 18 yaşını doldurmalarına üç ay kala İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü ile irtibata geçilir.

Refakatsiz çocuklar için bu iki düzenlemenin birlikte uygulanması halinde bir yıl önce kuruluş bakımından ayrılarak toplumsal yaşama hazırlanmasını için bir hazırlık çalışması başlatılacak, 18 yaşını doldurmasına

¹³⁸ Ekşi, N. [2016], sf. 560

Üç ay kala da Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile iletişime geçilerek yerleşeceği yer belirlenecektir. Ancak iki düzenleme ortak değerlendirilmez ise Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan çocuklar için uygulanan bakım sonrası hazırlık çalışmaları ile vatandaş olmayan çocuklar için uygulanan arasında bir fark oluşacaktır.

Dolayısıyla alternatif bakım altına alınan çocuklar için bakım sonrasına hazırlık planlaması yapılacak olmakla birlikte *Refakatsiz Çocuklar Yönergesi* gereğince Göç İdaresi Başkanlığı tarafından kurulacak olan geri gönderme merkezleri ve kabul ve barınma merkezlerine yerleştirilecek çocuklara verilecek hizmetlere ilişkin olarak yetişkinliğe geçişte bir hazırlık ve destek öngörülmemiştir.

2.2.9 | Çocuğun Yararına Önceliğin Verilmesi İlkesi

Çocuk Koruma Kanunu 4. maddesi kanunun uygulanması sırasında gözetilecek ilkeleri düzenler ve bu ilkelerin başında da çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi gelir. Benzer bir biçimde çocuklara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerinin planlanmasına ilişkin esasları belirleyen *Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*'in genel esaslarını belirleyen 4. maddesinde de çocuğun yüksek yararının gözetilmesi bir ilke olarak belirlenmiştir.

Göç mevzuatında da çocuğun yararının gözetilmesi ilkesi birden çok yerde düzenlenmiştir:

- Çocuğun yüksek yararı söz konusu olduğunda çocuk hakkında idare herhangi bir muvafakat, talep veya başvuru olmaksızın Kanun kapsamındaki iş ve işlemleri resen başlatır ve karara bağlar. [YUKKUY md.122]
- İkamet izni talebi değerlendirmesinde çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurulmalıdır. [YUKK md.25, YUKKUY md.22]
- Çocuğun yüksek yararı söz konusu olduğunda başka şartlar aranmadan insani ikamet izni verilir. [YUKK md.46]
- Çocuklarla ilgili paylaşımlarda, çocuğun yararı ilkesi göz önünde bulundurulur. [YUKKUY md.116]
- Refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde, çocuğun yüksek yararı gözetilir. [YUKKUY md.123]
- Geri gönderme merkezlerinde çocuğun yüksek yararı gözetilir, aileler ayrı yerde barındırılır. [YUKK md.59]
- Mümkün olduğu ölçüde çocukların yararları gözetilerek kardeşler bir arada tutulur. [YUK md.123, RÇY md.6]
- Kabul ve barınma merkezleri ile geri gönderme merkezlerinin çalışma esaslarının belirlenmesinde "refakatsiz çocuğun yüksek yararının gözetilmesine" uygun şekilde hareket edilir. [KBGM md.4]
- Çocuğun görüşü ve yüksek yararı dikkate alınarak hakkında bakım tedbir kararı alınmış refakatsiz çocuklar koruyucu aile hizmetleri de dahil olmak üzere öncelikli olarak aile yanında bakım hizmetlerinden yararlandırılır. [RÇY md.5]
- Tespit ve sevk işlemleri çocuğun yüksek yararı gözetilerek yürütülür. [RÇY md.6]

Göç ile ilgili mevzuatta çocuğun yararına önceliğin verilmesi kuralı açıkça yer almaktadır. Ancak bu kuralın uygulanmasını sağlayıcı bir yöntem veya araç mevzuatta bulunmamaktadır.

2.2.10 | Ayrım Gözetmeme İlkesi

Çocuk Koruma Kanunu 4.maddesi, "çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması" ilkesini ayrıca düzenleyerek bir iç hukuk normu haline getirmiştir. Ayrıca *Türk Ceza Kanunu* 122. maddesi bir kimsenin dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya

mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasının engellenmesini “nefret ve ayrımcılık” suçu olarak düzenlemektedir.

Kurumsal hizmetler kapsamında ayrımcılık yasağı *Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik* [md.4] ile özel olarak düzenlenmiştir: “Barınanlara dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin” hizmet verilir.

Bunun dışında çocuklara yönelik hizmetleri düzenleyen mevzuatta ayırım gözetmeme ilkesi ve bunu güvence altına almak için izlenmesi gereken usullere dair özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

2.2.11 | Katılım Hakkının Sağlanması İlkesi

Çocuğun kendisi ile ilgili kararlara **katılımı**, en genel anlamı ile bilgi edinme ve görüş bildirebilme olanaklarına sahip olmayı gerektirir. Türkiye, adli ve idari makamlar önünde çocuğun katılım hakkını kullanmasını güvence altına almayı amaçlayan *Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi*’ne taraftır. Bu Sözleşme, aile hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklardan ayrılık, boşanma ve velayet davalarında uygulanmaktadır.

Çocuk Koruma Kanunu 4. maddesi ile “çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması” bir ilke olarak benimsenmiş ve bu ilkenin hayata geçirilmesi için tedbir kararlarında usulü düzenleyen 13.maddesi ile kararın verilmesi öncesinde çocuğun görüşünün alınmasına ve ilgililerin dinlenmesine bir usul kuralı olarak yer verilmiştir.

Katılımın sağlanması genel bir prensip olarak çocuklara sunulacak sosyal hizmetler açısından da kabul edilmiştir: “Çocuklarla ilgili yürütülen işlemler hakkında, yasal bir engel bulunmuyorsa, çocuğun ailesinin ve yakınlarının bilgilendirilmesi ve katılımlarının sağlanması, esastır [ÇKHPY md.4.1.e].

Bu genel ilkeler dışında katılım hakkının ilk unsuru olan bilgilendirme ile ilgili alternatif bakım hizmetleri içerisinde çocuğun bilgilendirileceği konular ve yöntemlere dair birden çok düzenleme bulunmaktadır:

- “Kuruluşun veya birimin hizmetlerine ilişkin çocukların anlayabileceği dilde bilgilendirme materyali yazılı ve görsel olarak hazırlanır ve çocuğun kuruluşa veya birime kabulünden sonra kendisine verilir.” [RÇY md.10.1.h]
- “Çocuklar, komisyonlarda haklarında alınan kararlara ilişkin bilgilendirilir ve alınan kararların uygulanmasına katılımları sağlanır.” [ÇKHPY md.12.9]
- “Çocuğa, yaşına ve gelişim düzeyine uygun olarak hizmetin amacı, hedefi, işleyişi, çocuğun hak ve sorumlulukları ile ilgili ön bilgilendirme yapılır, görüşmeler raporlaştırılır ve çocuğun dosyasında muhafaza edilmek üzere kayıt altına alınır.” [ÇKHPY 25.2.ç]
- “Ayrılış planı, çocuk, aile ve yakınlarının katılımı ile hazırlanır. Çocuk, aile ve yakınları ayrılış sonrasında sağlanacak hizmetler hakkında bilgilendirilerek iş birliğine katılımları teşvik edilir.” [ÇKHPY md.34.2.a]
- “Yaşını ispatlayacak herhangi bir kimlik belgesi bulunmayan, fiziki gelişimi ile beyan ettiği yaşı uyumlu görülmeleyen çocuklar için İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yaş tespiti raporu alınır. Yaş tespiti yapılacak yabancılara, işlemin amacı ve süreci hakkında bilgi verilir.” [RÇY md.6.1.ç]
- “Kuruluşa veya birime yerleştirilen çocuğa kuruluş müdürü tarafından danışman görevlendirilir. Danışman, en kısa sürede çocuk ile görüşerek, kuruluşu veya birimi ve alacağı hizmetleri çocuğa tanıtır.” [RÇY md.10.1.d]

Geri gönderme merkezleri ve kabul ve barınma merkezlerinde de yapılacak işlemler hakkında ilgililerin bilgilendirilmesi, merkezlerin çalışma esasları arasında yer almaktadır [KBGMY md.4.e]. Ancak bu düzenlemede bilgilendirme yöntem ve araçları yer almamaktadır.

Katılım hakkının ikinci unsuru olan görüş bildirme hakkı ile ilgili olarak da birden fazla düzenleme bulunmaktadır:

- “Kuruluştaki veya birimde kalan her çocuk için; hafta içi ve hafta sonları yapılacak olan okul, kurs, etüt ve sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif aktiviteleri de içerecek şekilde; günlük yaşam programı hazırlanır. Program, ilgili tüm personelin katılımıyla ve çocukların görüşü alınarak oluşturulur ve kuruluş müdürünce onaylanır. Program, nöbetçi personel dâhil, sorumlu tüm personele ve çocuğa bildirilir.” [RÇH md.10.1.d]
- “Uygulama planı uyarınca, çocuğa yönelik yürütülen çalışmalar, elde edilen sonuçlar, ulaşılamayan hedefler ile hedeflere ulaşılamama nedenleri sosyal çalışma görevlisi tarafından, çocukla ilgili personelin, çocuğun, ailesinin ve yakınlarının görüşleri de alınarak değerlendirilir ve sonuçları tedbir uygulama raporu olarak ilgili mahkemeye üçer aylık dönemler halinde bildirilir.” [ÇKHPY md.27.4]
- “Çocukların görüşleri dikkate alınarak müzik, spor, tiyatro, resim ve diğer etkinliklerden, kamu kurum ve kuruluşları veya özel kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenecek kurslardan yararlandırılmaları sağlanır.” [ÇKHPY md.28.5]

Katılım hakkının üçüncü unsuru olan doğrudan veya bir temsilci aracılığı ile görüşlerini iletme olanağına sahip olma hakkına ilişkin düzenlemelere bakıldığında çocuğun yasal temsilcisi olan anne-baba ve vasisinin katılımına dair düzenlemeler, çocuğun temsilcisi aracılığı ile görüş bildirme hakkını güvence altına alır niteliktedir.

2.2.12 | Gizlilik ve Mahremiyet Hakkının Korunması İlkesi

Çocuklarla ilgili davalarda gizlilik esastır. *Çocuk Koruma Kanunu* 4.maddesinde “çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenmemesine yönelik önlemler alınması” bir genel ilke olarak benimsenmiştir. Ayrıca barınma tedbirinin uygulandığı durumlarda ilgililerin talebi halinde kimliklerinin ve adreslerinin gizli tutulması [ÇKK md.5] ve acil koruma kararlarında çocuğun bulunduğu yerin gizli tutulmasına [ÇKK md.9] karar verilebilir.

Sosyal hizmetler kapsamında da çocukla ilgili yapılan tüm mesleki çalışmaları ve yazışmaları içeren kişisel dosyalar ile bilişim sisteminde yer alan tüm kayıtların gizlilik ilkesine uygun olarak hazırlanması ve saklanması ve çocuğun mahremiyetinin korunması esastır [ÇKHPY md.13, 35]. Ayrıca *Basın Kanunu* [md.21] ile suç mağduru çocukların kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılması yasaklanmıştır. Özel hayatın gizliliğini ihlal edici hareketler *Türk Ceza Kanunu* ile de suç olarak düzenlenmiştir [TCK md.134].

Refakatsiz çocuklarla ilgili olarak da özel bir gizlilik düzenlemesi yapılmıştır: “Çocukların bilgi ve belgelerinde gizlilik esastır” [RÇY md.5.4]. Geri gönderme merkezleri ile kabul ve barınma merkezlerinde de kişisel bilgilerin gizli tutulması, merkezlerin çalışma esasları arasında yer almaktadır [KBGM md.4.d].

2.2.13 | Disiplinler Arası ve Kurumlararası İşbirliği İlkesi

Çocuk Koruma Kanunu [md.4], “Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları”nı bir ilke olarak benimsemiş ve *Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik* [md.19] ile ilgili kurumlar arasında koordinasyonu sağlama görevi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na verilmiştir.

Göç alanındaki çalışmalarda koordinasyonu sağlama görevi ise Göç Politikalar Kurulu’na verilmiştir [YUKKUY md.127]. Ayrıca bu alandaki çalışmalara özgü kurumlar arasında işbirliği yapılmasını öngören bazı düzenlemeler de bulunmaktadır:

- Uluslararası koruma kapsamında işlem gören yabancıların üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğü koordinesinde yürütülür. Üçüncü ülkeye yerleştirme işlemlerinde, kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği yapılabilir. [YUKK-KUY md.94]
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, menşe ülke bilgilerinin toplanması için ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ile yurt içi veya yurtdışından bilgi sağlayabilecek diğer kuruluşlarla işbirliği yapabilir. [YUKKUY md.115]
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, gönüllü geri dönüş desteğinin sağlanması ve uygulanmasıyla ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, ilgili ülke makamları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapabilir ve uluslararası kuruluşların fonlarından yararlanabilir. [YUKKUY md.121]

2.3 | Çocuğun Durumuna Göre Kuruluş Türleri

Göç eden çocuklardan bazıları ülkeye girerken hiç refakatçisi olmadan veya hukuken geçerli temsil yetkisi bulunmayan kişiler ile seyahat etmekte, bazıları ise ülkeye girdikten sonra veli veya vasisini kaybetmekte ya da ondan ayrı düşmektedir. Bu durum hukuki statü ve buna bağlı olarak hizmet sunmaktan sorumlu kurumlar bakımından bazı farklılıklar yaratmaktadır.

Refakatsiz çocukların yaşlarına ve statülerine göre yerleştirilmelerine dair düzenlemeler şöyledir [YUK-KUY md.123, RÇY md.6,8]:

- Ülkeye girerken tespit edilen refakatsiz çocuk derhal Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından koruma altına alınır ve;
 - Görüşü dikkate alınarak uygun barınma yerlerine [kuruluşa veya birim] veya yetişkin akrabalarının ya da koruyucu bir ailenin yanına yerleştirilir.
 - Geçici koruma sağlanan refakatsiz çocuklardan 0-12 yaş aralığındaki çocuklar kuruluşlara, 13-18 yaş aralığında öz bakımını yapabilen, engeli bulunmayan ve istismar mağduru olmayan çocuklar ise birimlere yönlendirilir.
 - Yaş tespiti istenen çocuk, hakkında kesin rapor verilmeye kadar yetkili kamu kuruluşunca ya da bu kuruluşça uygun görülecek başka bir yerde barındırılır.
 - 16 yaşını doldurmuş olanlar, düzensiz göçmen ise özel koşullar sağlandığında geri gönderme merkezlerinde, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statü sahibi ise kabul ve barınma merkezlerinde de barındırılabilir.
- Geçici barınma merkezleri dışında terk, buluntu ve benzeri sebeplerle bulunan çocukların kayıtları İl Göç İdaresi Müdürlüklerince incelenerek refakatsiz olup olmadığı tespit edilir ve;
 - Türkiye sınırlarında aile bağları bulunan çocukların aileleri hakkında sosyal inceleme yapılarak uygun görülmesi halinde çocuk ailesi yanına döndürülür.
 - Ülkemiz sınırlarında aile bağları bulunan ancak korunma ihtiyacı içinde olan çocukların aile ile görüşmesinin risk içermediği durumlarda aile bağlarının korunması amacıyla öncelikle ailelerinin bulunduğu ilde bakım ve korunmalarının sağlanmasına ve aile bağlarının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülür.
 - 0-12 yaş grubu refakatsiz çocuklar, yaş ve durumuna uygun kuruluşa yerleştirilir.
 - 13-18 yaş aralığında öz bakımını yapabilen, engeli bulunmayan ve istismar mağduru olmayan çocuklar birimlere yönlendirilir.
 - 13-18 yaş grubundaki refakatsiz çocuklardan zihinsel ve/veya fiziksel engeli, süreğen hastalığı, psikiyatrik bozukluğu olan çocuklar ile suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı durumlarına uygun sosyal hizmet kuruluşlarına yerleştirilir.

Çocuğun ülkeye girerken refakatsiz olması ile ülke sınırları içindeyken refakatsiz kalması halinde koruma altına alınma süreçleri arasında temel fark, ilkinde ASHB'nin koruma altına alma işleminin derhal, ikinci-sinde ise inceleme sonucunda yapılmasının öngörülmüş olmasındadır.

Çocuğun kuruluş bakımına alınmasına karar verildikten sonra birden fazla statüden ve bu statüye bağlı olarak yararlanılabilecek kuruluşlardan söz edilmektedir.

0-12 yaş çocukların yerleştirileceği söylenen kuruluşlar *Sosyal Hizmetler Kanunu* 3. maddesinde sayılı sosyal hizmet kuruluşlarından biri olan "çocuk yuvaları"dır. Bunlar çocuk evleri biçiminde veya çocuk evleri siteleri biçiminde yapılmış olabilirler.

13 yaşını doldurmuş çocukların yerleştirilmesinden söz edilen "birimler" ise *Refakatsiz Çocuklar Yönergesi*'nde [md.4] "AFAD işbirliğinde geçici barınma merkezlerinde oluşturulan ve ASHB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmet veren kuruluşlara bağlı çocuk koruma birimi" olarak tarif edilmiştir. Bunlar da çocuk bakım kuruluşlarıdır.

16 yaşını doldurmuş olanların yerleştirilmesinin öngörüldüğü geri gönderme merkezleri "idari gözetim altına alınan yabancıların barındırılmaları ve kontrol altında tutulmaları amacıyla kurulan ve doğrudan Göç İdaresi Başkanlığına işletilen veya kamu kurum ve kuruluşlarıyla, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yapılarak işlettilen merkezleri" ifade etmektedir [KBGM md.3]. Gene bu yaş grubu için sözü edilen kabul ve barınma merkezleri ise "Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin beslenme, barınma, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından kurulan, valiliklerce [il müdürlüğü] doğrudan işletilen veya kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yapılarak işlettilen merkezleri" ifade etmektedir [KBGM md.3]. Bu merkezlerde "özel ihtiyaç sahiplerine" öncelik tanınması [KBGM md.4] ve uygun alan tahsis edilmesi [KBGM md.14] öngörülmüş olmakla birlikte tamamen çocuklara özgü bir kurum kurulması öngörülmemiştir. Çocukların geri gönderme merkezine gönderilmesini mümkün kılacak bir yasal düzenleme bulunmamasıyla birlikte, bu paragrafta atıf yapılan düzenlemeler 16-18 yaş grubundaki refakatsiz çocukların, geri gönderme merkezlerine gönderilmesi imkan verecek niteliktedir.

2.3.1 | Refakatsiz Çocuklar

Türkiye'ye girerken refakatsiz olduğu anlaşılan ve İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından geçici koruma sağlanan çocukların, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından koruma altına alınarak çocuk destek merkezlerine¹³⁹ yerleştirilmesine yönelik bir politika izlenmektedir.¹⁴⁰ Suriyeli refakatsiz çocuklar için hizmet vermek üzere de Adana Sarıçam Geçici Barınma Merkezi içinde bir özel birim oluşturulmuştur.¹⁴¹ Ancak *Refakatsiz Çocuklar Yönergesi*'ne göre 12 yaşını doldurmamış çocukların, **çocuk yuvalarına** veya **yetişkin akrabalarının** ya da **koruyucu bir ailenin** yanına yerleştirilebilmeleri de mümkündür. Aynı şekilde 13-18 yaş aralığında, öz bakımlarını yapabilecek durumda ve engelsiz iseler, ASHB ve AFAD işbirliğinde **geçici barınma merkezlerinde** oluşturulan çocuk koruma birimlerine yerleştirilebilirler. Bu yaş grubunda olup, engeli bulunanlar **engelli bakım ve rehabilitasyon merkezlerine** veya istismar mağduru olan çocuklar ise bu amaçla kurulmuş **çocuk destek merkezlerine**¹⁴² yerleştirilirler. Türkiye'de 13-18 yaş grubu içinde olup, 16 yaşını doldurmuş düzensiz göçmenler geri gönderme merkezlerine; uluslararası koruma statü sahibi veya bu statü için başvuru sahibi olanlar ise **kabul ve barınma merkezlerine** gönderilebilirler. [YUKKUY md.123, RÇY md.6, 8]

¹³⁹ Uygulamada ihtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Siteleri kullanılmaktadır.

¹⁴⁰ <https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/>

¹⁴¹ <https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/>

¹⁴² Uygulamada ihtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Siteleri kullanılmaktadır.

2.3.2 | Ülkeye Yasal Olmayan Refakatçi ile Gelen Çocuklar

Yanında yasal olmayan bir refakatçi bulunan çocuğun refakatsiz çocuk gibi kabul edilerek, alternatif bakım planı yapılması gerekir. Ancak özellikle çatışma bölgelerinden gelen kişiler çocuğun yasal temsilcisi veya kanunen uygun biçimde yetkilendirilmiş refakatçisi olduğuna dair bir belgeye sahip olmadığı veya belgeyi yanında bulunduramadığını ifade ettiğinde bu kişinin refakatçi kabul edilerek, çocuğun onunla birlikte yaşamasına izin verilmesi söz konusu olabilmektedir. Mevzuatta refakatsiz çocuk tanımında yer alan “örf ve adet gereği çocuktan sorumlu kişi” ibaresi [YUKKUY md.3] burada dayanak düzenleme olmaktadır. Bu gibi durumların bildirim kapsamına alınmasına ve çocuğun güvende olma halinin nasıl izlenmesine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Özel olarak düzenlenmemiş olmakla birlikte bu konu, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın, risk altındaki çocukların tespiti, yönlendirilmesi ve izlenmesini sağlamak üzere yayınlamış olduğu *Çocuklar Güvende Ekiplerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge* kapsamında ele alınabilir.

Yasal olmayan refakatçi ile gelen çocuklar veya yasal refakatçisi ile gelip onu kaybetmiş ve yasal olmayan bir refakatçi ile birlikte yaşamakta olan çocuklar için iki seçenek bulunmaktadır:

- Refakatçinin anne-baba veya atanmış bir vasi olduğuna dair kuvvetli bir emare olup, belge ile ibraz edilemediği durumlarda bu belgenin ibraz edilmesine kadar geçecek sürede denetimli olarak bu kişilerin yanında barınmalarına izin verilmesi.
- Refakatçinin yasal refakatçi olma ihtimalinin olmadığı veya yasal refakatçi olduğunu ispat etme ihtimalinin bulunmadığı durumlarda refakatsiz çocuk olarak alternatif tedbirlere yönlendirilmesi.

2.3.3 | Ülkeye Geldikten Sonra Refakatçisini Kaybeden Çocuklar

Refakatsiz Çocuklar Yönergesi [md.6, 8], geçici koruma statüsü ile Türkiye’de bulunurken aile koruması dışında kalmış olduğu tespit edilen çocuklar ile ilgili olarak öncelikle aile araştırması yapılması ve Türkiye’de bir ailesinin bulunması halinde çocuğun ailesi yanına yerleştirilmesi, ailesinin bulunmaması halinde refakatsiz çocuk olarak işlem görmesini öngörmektedir. Refakatçisinin var olmasına rağmen, çocuğun onun yanında olmaması ihtimali refakatçisi tarafından ihmal edilmiş olma haline denk geleceğinden, böyle bir ihmal durumunda önce ailenin araştırılıp, bulunması halinde çocuğun ailesi yanına yerleştirileceği anlaşılmaktadır.

2.3.4 | Refakatçisi Tarafından İstismar Edilen Çocuklar

Refakatçisi tarafından istismar edilen çocukların, eğer alternatif bakım altına alınacak olurlarsa, bu amaçla kurulmuş **çocuk destek merkezlerine**¹⁴³ yerleştirilmeleri öngörülmüştür [YUKKUY md.123, RÇY md.6, 8]. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın cinsel istismar mağduru çocuklar için ayrı kuruluşları bulunmaktadır.

2.3.5 | Refakatçisi Olan Çocuklar

Refakatçisi olan çocuklar refakatçilerinin Türkiye’deki durumuna tabidir. Herhangi bir ikamet izni alındığında çocuklar bu duruma tabi olacaklardır. Ancak anne-babası ile seyahat etmekte olup, anne-babasının sınır dışı edilmesine ve idari gözetim altına alınmasına karar verilmiş olan [YUKK md.68] çocuklar yaşları kaç olursa olsun anne-babaları ile birlikte geri gönderme merkezlerine gönderilebilecektir. Geri gönder-

¹⁴³ Uygulamada ihtisaslaşmış çocuk evleri siteleri kullanılmaktadır.

me merkezlerindeki uygulamalar ile ilgili olarak “çocukların yüksek yararları gözetilir, aileler ayrı yerlerde barındırılır” [YUKK md.59.ç] hükmü bulunmaktadır, ancak ailelerin veya refakatsiz çocukların kendilerine ayrılmış bir birime yerleştirilmelerine dair güvence sağlayıcı bir düzenleme bulunmamaktadır.

2.4 Alternatif Bakım Altına Alma Süreçleri ve Bu Süreçte Çocuklara Tanınan Haklar

2.4.1 Riskin / İhtiyacın Tespiti

Riskin tespiti

Bir çocuğun ülkeye girişi esnasında veya ülkedeyken bulunması halinde risk durumunu değerlendirmek için özellikle aşağıdaki ihtimallerin dikkate alınması gerekir:

[1] Korunma ihtiyacı göstergelerinden birinin varlığı: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru olma halleri korunma ihtiyacı göstergeleridir. Bir yetişkin gözetiminden yoksun olma “ihmal edilme”; kaçırılma, insan ticareti veya göçmen kaçakçılığı mağduru olma da “suç mağduru olma” kapsamına girer. Ancak korunma ihtiyacı içerisinde olma bunlarla sınırlı değildir. Çocuğun eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlarının gözetilmemesi, çalıştırılması, duygusal, fiziksel veya cinsel istismara maruz bırakılması gibi riskli durumların da bir çocuğun hizmet aldığı kamu birimleri tarafından dikkate alınması gerekir.

[2] Bir yetişkin gözetiminden yoksun olma: Bir çocuğun seyahat ederken yanında velisi, vasisi veya bunlar tarafından kanuna uygun biçimde yetkilendirilmiş ve bunu kanunen geçerli [tanzim eden ülkenin resmi makamı tarafından düzenlenmiş ve tasdik şerhine [apostil] sahip]¹⁴⁴ bir belge ile kanıtlayabilen bir refakatçisi olmalıdır. Olağanüstü durumlarda kanun yerine örf ve adete uygun olarak çocuğun sorumluluğunu üstlenen bir kişi de refakatçi olarak kabul edilebilir. Kamu görevlilerinin ülkeye giriş esnasında veya ülkede kaldığı süre içerisinde her çocuğun bu koşulları taşıyan refakatçisinin olup olmadığını değerlendirmesi gerekir. Refakatçi Türkiye’de olsa bile çocuğu gözetiminde bulunduracak bir durumda değilse veya tutuklanma, başka bir şehirde çalışma veya o sırada nerede olduğunun bilinmemesi gibi hallerde de geçici süre ile de olsa çocuk refakatsiz kalmış olacaktır. Refakatçiye ulaşmak için bir zaman gerekiyorsa, o zaman için çocuğun refakatsiz gibi kabul edilerek işlem yapılması gerekir. Bu durum çocuğun uluslararası korumadan yararlanma gibi haklarını olumsuz etkileme riski taşıdığı için alternatif bakım dışında da önem ifade etmektedir.¹⁴⁵ Kontrolsüz kayıtlar aile birleşimi önünde de engel oluşturmaktadır. Örneğin, gerçekte annesi olmayan bir kadının beyanı üzerine kayıt yapıldığında, daha sonra çocuğun gerçek annesinin birleşme talebinin gerçekleştirilmesi zorlaşmaktadır.

[3] Kaçırılma: Bir çocuğun yasa dışı yollarla bir başka ülkeye götürülmesi veya alıkonması, çocuk kaçırma olarak tanımlanmaktadır [Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme md.1].

[4] İnsan ticareti mağduru olma: Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla çocuğun ülkeye sokulması, ülke dışına çıkarılması, tedarik edilmesi, kaçırılması, bir yerden başka bir yere götürülmesi veya sevk edilmesi ya da barındırılması eylemleri insan ticareti kabul edilir [TCK md.80].

[5] Göçmen kaçakçılığı mağduru olma: Doğrudan veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan bir çocuğu ülkeye sokmak veya ülkede kalmasına imkan sağlamak ya da Türk vatandaşı veya yabancı bir çocuğun yurt dışına çıkmasına imkan sağlamak eylemleri göçmen kaçakçılığı kabul edilir [TCK md.79].

¹⁴⁴ Avrupa Konseyi [2023] Göçle Türkiye’ye Gelen Çocukların Korunmasına Dair Mevzuat Rehberi, sf.16

¹⁴⁵ Mülteci Hakları Merkezi [2022] Türkiye’deki Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Hukuksal Korumaya Erişimi, sf.30

Korunma ihtiyacının tespiti ve bildirimi

Çocuk Koruma Kanunu'na [md.6] göre, bir çocuğun yukarıda sayılan risklerden herhangi biri ile karşı karşıya olduğunu gören adli ve idari merciler ve kolluk görevlileri, bu durumu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bildirmekle yükümlüdürler. Bu bildirim çocuğun korunmaya ihtiyacı olduğuna ilişkindir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bu bildirim ile ilgili gerekli araştırmayı derhal yapmakla yükümlüdür [ÇKK md.6]. Bakanlığın yapacağı bu araştırma, çocuğa yönelik riski anlamak ve bu riski bertaraf etmek için alınacak tedbirleri belirlemeyi amaçlar. Eğer bu sırada çocuğun güvenli kalacak bir yerinin olmaması gibi acil koruma tedbiri alınması gereken bir durum var ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çocuğu kurum bakımına aldıktan sonra 5 gün içerisinde bir sosyal inceleme raporu hazırlayarak çocuk hakimine sunmalıdır. Acil koruma kararı en fazla 30 gün için verilebilir. Bu süre sonunda acil koruma kararı kaldırılır veya koruyucu ve destekleyici tedbir kararına dönüştürülür [ÇKK md.9].

Vasi tayini için bildirim

Yapılan inceleme sırasında bir velisi olmadığı anlaşılan çocukların da vesayet makamına bildirilmesi gerekir [TMK md.404].

Çocuğun derhal koruma altına alınması

Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik'e [md.6] göre, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, kendisine bildirilen olaylarda çocuğun derhal koruma altına alınmasını gerektiren bir durum varsa, sağlık kontrolü yaptırdıktan sonra çocuğu bakım ve gözetim altına alır. Bu bütün çocuklar için öngörölmüş bir koşuldur. Ayrıca *Refakatsiz Çocuklar Yönergesi* [md.6] bu süreçte önce İl Göç İdaresi Müdürlüğüne aşağıdaki işlemlerin tamamlanmasını ve sonrasında çocuğun Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne sevk edilmesi gerektiğini öngörür:

- Ülke sınırlarında bulunan yabancı uyruklu çocuğun refakatsiz olup olmadığının tespit edilmesi.
- Çocuğun uluslararası koruma başvurusunun alınması, kayıt altına alınması, yabancı kimlik numarası verilmesi ve kayıt belgesi verilmesi.
- Geçici koruma statüsündeki refakatsiz çocuğun kayıt altına alınması ve geçici koruma kimlik belgesi verilmesi.
- Toplu yaşam şekli ile ikamet edilen kuruluştaki ya da birimde kalmasında sağlık açısından sakınca olup olmadığına ilişkin sağlık raporu alınması.
- Bulaşıcı hastalığı, süregen hastalığı veya madde bağımlılığının olup olmadığına dair sağlık raporu alınması ve eğer bunlardan biri var ise gerekli tedavisinin sağlanması.

Çocuk insan ticareti mağduru ise bunun tanımlanmasının yapılması da *İnsan Ticareti İle Mücadele ve Mağdurların Korunmasına Dair Yönetmelik* [md.24] uyarınca İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından yapılmalıdır.

Çocuğun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kuruluşlara kabulü öncesinde bakım ihtiyacının karşılanması

Hem çocuğun refakatsizlik durumu hem de insan ticareti mağduru olma hali sunulacak hizmetlerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle bu tespitlerin yapılması önemlidir. Ancak çoğu zaman bunlar uzun bir vakit gerektirmektedir. Çocuğun sağlık muayenesinin yaptırılması her zaman aynı gün içinde olamamakta, tedavisi gereken rahatsızlıklarda tedavi süreci de vakit gerektirmektedir.

Bu işlemlerin yapılmasının zaman alacağı hallerde çocuğun hangi birimde kalacağı düzenlenmemiştir. Bunun tek istisnası yaş tashihi gereken durumlardır. Bu süreçte çocuğun yaşı ile ilgili bir şüphe var ise bu durumun da İl Göç İdaresi Müdürlüğüne giderilmesi gerekmektedir. Yaşını ispatlayacak herhangi bir

kimlik belgesi bulunmayan, fiziki gelişimi ile beyan ettiği yaşı uyumlu görülmeyen çocuklar için İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yaş tespit raporu alınmalıdır. Yaş tespiti istenen yabancılar, hakkında kesin rapor verilinceye kadar fiziksel gelişimine uygun Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne oluşturulacak kabul ve barınma merkezinde barındırılır [RÇY md.6]. Ancak bu da çocuk haklarına aykırı uygulamaya sebebiyet verecek nitelikte bir düzenlemedir.¹⁴⁶

2.4.2 | Karar Verme

Acil koruma kararı verilen durumlarda Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından tayin edilen uzman bir rapor düzenler, acil koruma kararı alınması gerekmeyen hallerde hakim bir adli destek görevlisini atayarak sosyal inceleme yaptırır ve bu raporu da dikkate alarak, çocuğu ve varsa yasal temsilcisini de dinleyerek tedbire karar verir [ÇKK md.7].

Kırılgan grupların adli sistem içerisinde durumlarına uygun özel destek görmeleri için adliyelerde adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlükleri görev yapmaktadır [Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği]. Bu kapsamda, çocuk hakkında uygulanacak koruyucu ve destekleyici tedbirin belirlenmesi sürecinde çocuğa bir adli destek görevlisi eşlik eder.

Tedbir kararının verilmesinden önce yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun görüşünün alınması bir zorunluluk olarak düzenlenmiştir. Ancak ilgililerin dinlenmesi ve çocuk hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenmesi hakimın takdirine bırakılmıştır. Korunma ihtiyacının incelenmesi duruşmasız da yapılabilmektedir [ÇKK md.13]. Çocuklara adli sistem içerisinde hukuki yardım sağlanması *Ceza Muhakemesi Kanunu* ile suça sürüklenen ve suç mağduru çocuklar için tanımlandığından, korunma ihtiyacı olan çocuğa genellikle avukat tayin edilmemektedir.

Acil koruma tedbiri kapsamında kuruluş bakımına alınan çocukla ilgili olarak çocuk hakimi, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne verilen raporu, diğer hallerde ise kendi tayin ettiği adli destek görevlisince hazırlanan raporu dikkate alarak çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbire hükmeder. Bu tedbir kararına karşı çocuk ve velisi en yakın çocuk mahkemesine itiraz edebilir. Çocuğun bir kuruma veya bir aile yanına yerleştirilmesine dair bakım tedbiri kararı veren hakim tedbir kararını verirken Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne tedbirin uygulanması amacıyla görevlendirilecek kişiden bu tedbirin uygulanma biçimi ile ilgili bir plan ister. Tedbir uygulayacak uzman tarafından hazırlanacak uygulama planı tedbir ile ulaşılmak istenen amacı ve bu amaca ulaşmak için izlenmesi gereken yöntemi gösterir. Hakim uygulanacak tedbirin izlenmesi için de periyodik olarak rapor ister. Ayrıca bu tedbirin uygulanmasını denetlemek üzere bir denetim görevlisi tayin edebilir. Denetim görevlisi de, denetim için izleyeceği yöntemi gösteren bir denetim planı ve uyguladığı denetim çalışmalarının sonuçlarını içeren denetim raporunu mahkemeye periyodik olarak sunar. Ancak uygulamada denetim kararı neredeyse hiç verilmemektedir. Bu da tedbirlerin amacına ulaşması önünde önemli engellerden biridir. Özellikle sistemi bilmeyen ve sabit ikametgahı olmayan çocuklar ve aileleri için, tedbirler fiilen uygulanamaz hale gelmektedir.

2.4.3 | Alternatif Bakım Uygulamaları

Yönetmeliklerde refakatsiz çocuklar için kurum bakımı dışındaki alternatif bakım türlerinin uygulanması konusunda çelişkili düzenlemeler bulunmaktadır. *Refakatsiz Çocuklar Yönetmeliği*, koruyucu aile yanında bakıma olanak veren bir düzenleme içerirken, *Koruyucu Aile Yönetmeliği* koruyucu aile olmak için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayı veya ikamet izni sahibi olmayı gerektirmektedir. Bu da uygulama alanını daraltmaktadır. Bununla birlikte gene de koruyucu aileye yerleştirme yapılması mevzuata göre mümkündür. Ancak koruyucu aile yanına yerleştirme bir alternatif tedbir kararı ile yani resmi yolla

¹⁴⁶ Mülteci Hakları Merkezi [2022] Türkiye'deki Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Hukuksal Korumaya Erişimi, sf.31

yapılmamaktadır. Genellikle ya geleneksel/enformel koruyucu aile uygulamalarına yer verilmekte veya çocuklar kurum bakımına alınmaktadır.

Kurum bakımına alınan çocuk ile ilgili izlenecek yol aşağıdaki gibidir:

- 1 Çocuk mahkemesinden tedbir kararı alınması
- 2 Çocuğun kurum kütüğüne kaydının yapılması
- 3 Kendisine kurumda bir danışman atanması ve danışman tarafından kuruluşu veya birimi ve alacağı hizmetleri çocuğa tanıtılması
- 4 Kuruluş ve birimin hizmetleri ile ilgili yazılı olarak bilgilendirilmesi
- 5 Örgün eğitim çağında olanların örgün eğitime kaydının yapılması
- 6 Türkçe dil kursuna katılımının sağlanması
- 7 Uluslararası koruma süreci ile ilgili bilgi alması için İl Göç İdaresi Müdürlüğü ile ilişki kurulması
- 8 Gönüllü geri dönüş talebi var ise BMMYK'ne, aile birleşimi talebi var ise İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne bildirilmesi

Tercümandan yararlanma hakkı hem adli süreçte hem de kurum bakımında bulunmaktadır. Ancak çocukların konuştukları belli başlı diller haricindeki dillerde tercüman bulmak çocukların bulundukları kurumda yaşanan en önemli zorluklardan biri olarak dile getirilmektedir. Ayrıca kurum bakımından tercüman ihtiyacının belli bir an ile sınırlı olmaması, tercümanın ise bütün bir günü kurumda geçirmesi mümkün olmadığı için bu hakkın kullanımını sağlamakta güçlük çekildiği söylenmektedir. Bakım ortamlarının çocuk dostu olmasını sağlamak üzere kurum ve personel standartları *Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik* ile düzenlenmiştir.

Kurum bakımına alınan çocuklar kural olarak 18 yaşını dolduruncaya kadar kurumda kalabilmektedir. Ancak kurumun disiplin kurallarına aykırı davranan çocuklar Türk vatandaşı olduklarında, ildeki veya en yakın ildeki bir başka kuruma gönderilmekteyken, ihtisas kuruluşu denilen kuruluşlara yerleştirilen refakatsiz çocuklar bakımından böyle bir nakil olanağı bulunmamaktadır. Eldeki diğer disiplin araçlarının işlemediği hallerde kurum ile çocuk arasındaki çatışma çocuğun kurumu terk etmesi ile neticelenebilmektedir. Bu veya bir başka sebeple kurumu terk eden çocuk ile ilgili izlenecek süreç ise şöyledir (RÇY md.10.1.y ve z):

- Kuruluş veya birim bakımını reddederek sıklıkla kuruluştan veya birimden izinsiz ayrılan veya eldeki tüm verilerin değerlendirilmesine karşın altı ay süreyle kendisine ulaşamayan ve haber alınamayan çocukların durumu ilgili belgelerle birlikte mahkemeye bildirilerek, korunma veya bakım tedbir kararının kaldırılması veya diğer tedbirlerin alınmasına dair mahkemeden talepte bulunulur.
- Kuruluştan veya birimden izinsiz ayrılma sürecinde 18 yaşını tamamlayan çocuğun kaydı silinir.
- Bu durum hakkında ilgili kolluk kuvvetlerine ve İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne bilgi verilir.

Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, ergin olana kadar kurumda kalan çocuğun durumun 18 yaşını doldurmasına üç ay kala İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne bildirilmesini öngörmektedir. Müdürlük aracılığı ile çocuğun reşit olması sonrasında gönderileceği kurumun belirlenmesi beklenmektedir. Bu sırada çocuğun uluslararası koruma başvurusu alınmış ise, hukuki statüsü biraz daha güvence altında olmakta ve uluslararası koruma başvurusu olanlar için tanınan yerleşim olanaklarından yararlanabilmektedirler. Ancak bazı illerde Göç İdaresi Müdürlüklerince kurum bakımına alınan çocuklar için bu başvurunun alınmadığı, dolayısıyla çocukların 18 yaşını doldurdıkları gün itibarıyla düzensiz göçmen statüsüne geçtikleri bildirilmektedir.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Mülteci Hakları Merkezi [2022] Türkiye'deki Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Hukuksal Korumaya Erişimi, sf.30

3

Türkiye’de Göç Eden Çocuklara Yönelik Alternatif Bakım Düzenlemelerine İlişkin Değerlendirme

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yürütme Komitesi’nin 2021 yılında yapmış olduğu “Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar için tercih edilmesi gereken bir barınma seçeneği olarak uzun süredir öne çıkarılan alternatif bakım ilkeleri, çocukları daha iyi korumak için kurum bakımının azaltılmasını ve aile temelli bakımı teşvik etmektedir. Fakat Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği’nin refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara yönelik aile temelli bakımın faydalarına ilişkin birçok standart ve kılavuz yayımlamış olmasına rağmen bu bakım türünün uygulaması yaygın değildir ve çoğu çocuk kurum bakımı altına alınmıştır.”¹⁴⁸ değerlendirmesi bugün hala geçerliliğini korumaktadır.

Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş göçmen çocuklara yönelik aile temelli bakımın sunulması ve yaygınlaştırılması önündeki evrensel engeller¹⁴⁹ Türkiye için de geçerlidir:

- [a]** İltica ve göç sistemleri ile çocuk koruma ve gençlere yönelik bakım sistemleri arasındaki “kopukluk”.
- [b]** Koruyucu ailelerin dahil edilmesinde yaşanan zorluklar.
- [c]** Aile temelli bakım yerleştirmelerinin kalitesini ve ulaşılabilirliğini arttırmaya ilişkin pratik bilginin sınırlı olması ve somut örnek eksikliği.
- [d]** 2015 yılından sonra artan göç ile birlikte bakım ve koruma olanaklarının sınırlı hale gelmesi.
- [e]** Devletler arasındaki eşit olmayan yük paylaşımını da kapsayacak şekilde yetersiz kapasite.

Evrensel bu tespitler yerelde de doğrulanmaktadır. 2017 yılında Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği tarafından düzenlenen refakatsiz çocuklar çalıştayında tespit edilen sorunlar¹⁵⁰ da Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komitesi’nin tespit ettikleri ile benzerlik göstermektedir:

- Kurumlar arası koordinasyon ve işbirliği eksikliği
- STK ve kamu arasındaki işbirliği eksikliği
- Yetişmiş personel yetersizliği ve sığınmacı çocuklarla çalışan uzmanlaşmış personel istihdamının sağlanamaması
- Vaka takiplerinin yetersizliği
- Kamunun ihtiyaçlara yönelik kendini revize edememesi
- Refakatsiz çocukların aile hakkından mahrum kalması
- Hizmetin çocuğa ulaşmasındaki eksiklikler

¹⁴⁸ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yürütme Komitesi’nin Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Yönelik Aile Temelli Bakım Kılavuzu [2021]R 95, 3

¹⁴⁹ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yürütme Komitesi’nin Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Yönelik Aile Temelli Bakım Kılavuzu [2021]R 95, 4

¹⁵⁰ KOREV [2017] Refakatsiz Sığınmacı Çocuklar Çalıştayı Sonuç Raporu

■ Kayıt sonrası kurumlara yerleştirmede yaşanan kapasite sorunu

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın, refakatsiz çocuklara verilecek hizmetler ile ilgili 2015 yılında bir yönerge çıkarmak (Refakatsiz Çocuklar Yönergesi), refakatsiz çocuklara hizmet vermek üzere ihtisaslaşmış 6 kuruluş kurmak¹⁵¹, bu alanda çalışanlara yönelik eğitim programları¹⁵² ve çocuklar için 4 farklı dilde bilgilendirici broşürler¹⁵³ hazırlamak gibi bir dizi iyileştirici çalışmaları bulunmaktadır. Kuruluş bakımı hizmetlerindeki bu yeni modelin ve hazırlanan eğitici ve bilgilendirici materyallerin etkisine dair kamu ile paylaşılmış bir etki analizi yapılmadığı için bu konuda kanıta dayalı bir değerlendirme yapma imkanı bulunmamaktadır.

Aşağıdaki değerlendirmeler göçle gelen çocuklara yönelik alternatif bakım hizmetlerine ilişkindir. Ancak bunların önemli bir kısmının daha genel politikalar ile ilgili olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, aile tipi bakım modellerinden en önemlisi olan koruyucu aile, Türkiye'de genel çocuk koruma sistemi içinde güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması gereken bir uygulamadır. Benzer bir biçimde kurum bakımı sonrasına hazırlık ve denetimli bağımsız yaşama geçiş üzerinde çalışılması gereken önemli bir konudur.

Alan çalışanlarının uzmanlaşması için eğitimler Türkiye'nin uzun yıllardır üzerinde çalıştığı bir konu olmakla birlikte henüz kurumsallaşmış bir mesleğe kabul ve meslek içi eğitim her disiplin için söz konusu değildir. Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının yerine getirilmesinin denetlenmesi için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı nezdinde bir denetim birimi kurulması da genel çocuk koruma sisteminin çalışma konularından biridir.

Benzer şekilde, kurumlararası işbirliği ve koordinasyonu sağlayıcı mekanizmaların kurulması da çocuk koruma sisteminin 2005 yılından bu yana üzerinde çalıştığı ve hala çalışılmasına ihtiyaç duyulan başlıca konularından biridir. Bu nedenle göçle gelen çocuklara yönelik alternatif bakım hizmetlerine dair yapılacak değerlendirmede yer alacak önerilerin önemli bir kısmı daha genel sorun alanları ile ilişkili olacaktır.

3.1 Mevcut Düzenleme ve Uygulamalardaki Boşluklara Dair Değerlendirme ve Öneriler

3.1.1 Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuğun Tespiti

Tespitte yaşanan ilk problemlerden biri tanımlardan kaynaklanmaktadır. Sadece refakatsiz çocuk tanımlanmakta, ailesinden ayrı düşmüş çocuk ayrıca tanımlanmamaktadır. Oysa refakatsiz çocuk ile ailesinden ayrı düşmüş çocuk birbirinden farklıdır.¹⁵⁴

Refakatsiz yanında kendisinden sorumlu bir yetişkin olmayan çocuk iken, ailesinden ayrı düşmüş olan çocuk ise yasal veya geleneksel olarak kendisinden sorumlu yetişkinlerden ayrı düşmüş olan çocuğu ifade eder. Ailesinden ayrı düşmüş olan çocuğun yanında bir refakatçi bulunabilir. Örneğin 18 yaşını doldurmuş kuzeni ile seyahat eden 15 yaşındaki bir çocuk için yanındaki kişi kanunen refakatçi olmasa bile örf ve adet bakımından refakatçi kabul edilebilir ancak bu kişi çocuktan sorumlu kişi olmadığından çocuk ailesinden ayrı düşmüş çocuktur.

Öte yandan refakatsiz çocuk tanımında dikkat edilmesi gereken bir husus da çocuğun yanında bulunan herhangi bir kimsenin refakatçi olarak kabul edilemeyeceğidir. Çocuğun yanında bulunan yetişkin kanunen veya örf ve adet gereği çocuktan sorumlu tutulabilecek kişi olmalıdır. Bir çocuktan kanunen sorumlu tutulabilecek kişiler anne-babası, onların olmaması halinde de vasisidir. Çocuğun velisi olmayan bir

¹⁵¹ <https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/>

¹⁵² <https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/egitici-kitleri.pdf>

¹⁵³ <https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/el-brosuru.pdf>

¹⁵⁴ Arslan, İ. [2023], sf. 80

yetişkin ile seyahat ettiği durumlarda yanında refakatçisi olduğunu söyleyen bir yetişkinin yetkilendirilmiş olması gerekir. Böyle bir yetkilendirme şu koşulları taşıması halinde hukuken geçerli kabul edilebilir [YUKKUY md.122]:

- Çocuğun, refakatçi ile birlikte seyahat etmesine velisi tarafından onay verilmiş olması
- Refakatçinin çocuğun bakımı sorumluluğunu üstlendiğine ilişkin taahhütte bulunması
- Bu onay ve taahhüdün resmi bir makam önünde yapılması ve bu makam tarafından düzenlenmiş bir belgenin başvuru merciine ibraz edilmesi.

Bu düzenlemeler çocuğun güvenliğini sağlamayı amaçladığı için, istisnaların bu amaca uygun yorumlanması gerekir. Acil durumlarda çocuğun yanındaki yetişkinin veli, vasi veya veli tarafından kanuna uygun biçimde yetkilendirilmiş kişi olduğunu ispat etmeye yarayacak bir belge bulundurması veya edinmesi mümkün olmayabileceğinden, örf ve adet hukukunun uygulanması bu gibi durumlara hasredilmelidir. Bu gibi durumlarda da örf ve adet gereği çocukta sorumlu kabul edilebilecek yetişkinler sınırlıdır. Velayeti elinde bulundurmayan anne veya baba, büyükanne büyükbaba, teyze, hala, amca, çocuğa uzun süre bakım vermiş kişiler örf ve adet gereğince sorumlu kişi, dolayısıyla refakatçi kabul edilebilir.

Dolayısıyla refakatçiyi belirlerken örf ve adet hukukunun uygulanabilmesi için iki koşulun olması gerekir: Kanuni belge ibraz edememeyi haklı gösterecek bir acil durumun varlığı ve çocuğun yanındaki kişinin örf ve adet gereği çocukta sorumlu sayılacak kişilerden biri olması.

Mevzuata Dair Öneri

Tespit aşaması ile ilgili ilk yapılması gereken, örf ve adet gereği refakatçi kabul edilmenin kriterlerini belirlemektir.

Tespit aşamasının bir diğer sorunu, örf ve adetin uygulandığı hallerde çocuğun refakatçi ile birlikte hareket etmesine izin verirken bunun herhangi bir izlemeye alınmamasıdır. Bu durum insan ticareti veya göçmen kaçakçılığı yapan kişiler bakımından riskli bir durum oluşturmaktadır. Böyle olmasa bile seyahatin başlangıcında sorumluluğu üstlenen, ancak sonrasında yabancı bir ülkede hayatta kalmaya çalışırken karşılaşılan zorluklarda ilk önce kendi ailesinden olmayan çocuğa karşı yükümlülüklerini terk etmeyi seçen kişilerle çocukların kontrolsüz biçimde kalmaları riskini barındırmaktadır.

Uygulamaya Dair Öneri

Tespit aşamasında ikinci yapılması gereken çocuğun velisi, vasisi veya kanuna uygun bir yöntem ile çocuğun refakatçisi olduğunu ispat edememe hallerinde çocuğun koruma altına alınması veya bu kişi gerekli belgeyi alıncaya kadar çocuğun güvenliğini izlenmesi amacıyla Çocuklar Güvende Ekipleri'nin takibine alınmasını sağlayacak bir düzenleme yapılmasıdır.

Tespit aşamasının önemli sorunlarından biri de çocuğun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı bir kuruluşa kabulü öncesinde İl Göç İdaresi Müdürlüğüne yapılması beklenen tespit ve muayene işlemleri sırasında kalacağı yerin düzenlenmemiş olmasıdır. Bu durum, bu aşamada hangi bakanlığın sorumlu olacağına dair bir belirsizliğe neden olmaktadır.¹⁵⁵

Mevzuat ve Uygulamaya Dair Öneri

Çocukların durumlarının tespiti aşamasında geçici olarak konaklayacakları birimlere ilişkin hem yasal düzenleme yapmak hem de bu tür birimlerin oluşturulmasını sağlamak gerekmektedir.

¹⁵⁵ Mülteci Hakları Merkezi [2022] Türkiye'deki Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Hukuksal Korumaya Erişimi, sf.26

3.1.2 | Alternatif Tedbir Kararlarının Alınması

Karar aşamasının en önemli sorun alanlarından biri çocukların yeterli ve etkili hukuki danışmanlık alabilme olanağına her zaman sahip olamamalarıdır.¹⁵⁶ Çocuk mahkemeleri önüne giden durumlarda mahkemelerin çocuk dostu bir yaklaşım benimsedikleri rapor edilmektedir.¹⁵⁷ Böyle de olsa çocuğun bu süreçte nitelikli bir hukuki yardıma ve tercümana erişebilmesi haklarını daha iyi öğrenmesi ve korumasını sağlayacaktır.

Mevzuata Dair Öneri		Korunma ihtiyacı incelemelerinde hukuki yardım zorunlu hale getirilmelidir.
Uygulamaya Dair Öneri		Türkiye’de bulunan yabancıların konuştukları dillerin tamamında nitelikli tercüman bulundurmak üzere bir plan yapılmalıdır.

3.1.3 | Alternatif Bakım Uygulamaları

Kurum bakımına alternatif olarak yaygın biçimde uygulanan geleneksel/enformel koruyucu aile uygulamaları, kayıtsız olduğu ve bakım üstlenen ailenin yeterliliği değerlendirilmediği için çocuk güvenliği açısından büyük risk taşımaktadır.

Mevzuat ve Uygulamaya Dair Öneri	 	Alternatif bakım kapsamında çocuğun geniş ailesinden veya kendi toplumundan bir aile veya kişi tarafından bakımının üstlenildiği haller de ilkelerin öngördüğü gibi kayıt altına ve izleme kapsamına alınmalıdır. Özellikle refakatsiz göçmen çocukların vatandaş olan çocuklara göre bu tür bakımlardan daha fazla risk altında olduğu dikkate alınmalıdır. Bu uygulama Çocuklar Güvende Ekipleri’nin çalışmaları kapsamına alınarak çözülebileceği gibi kalıcı bir çözüm de gerektirdiği için hem mevzuat düzenlemesine hem de buna yönelik bir uygulamanın geliştirilmesine ihtiyaç vardır.
----------------------------------	--	--

Kuruluş bakımı uygulamalarında ise, çocukların Türkiye’ye çalışmak için gelmek veya kuruluş kurallarına uyum sağlamak zorlanmaları, çocuklar arası zorbalık gibi sebeplerle kuruluşları terk ettikleri bildirilmektedir.

Uygulamaya Dair Öneri		Kuruluş bakımı uygulamalarında bir değerlendirme sistemi olmalı ve iyi işlemeden yönler tespit edilerek, giderilmesi için çözüm üretilmelidir. Bunların başında da akran zorbalığının önlenmesi, kuruluşların çocuklar için daha iyi bir yaşam ve gelecek umudu yaratmaya elverişli programlara sahip olmasını sağlamak gibi çalışmalar gelmektedir.
-----------------------	---	--

Sıkı koşullara bağlı olarak kullanılması önerilen denetimli bağımsız yaşam modeli bulunmamaktadır. Aynı zamanda çocukların reşit olduktan sonra bağımsız yaşama geçmelerini sağlayacak hazırlık çalışmaları da yeterli biçimde düzenlenmemiştir.

¹⁵⁶ Mülteci Hakları Merkezi [2022] Türkiye’deki Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Hukuksal Korumaya Erişimi, sf.29

¹⁵⁷ Mülteci Hakları Merkezi [2022] Türkiye’deki Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Hukuksal Korumaya Erişimi, sf.35

Mevzuat ve
Uygulamaya
Dair Öneri

Denetimli bağımsız yaşam modeli ve alternatif bakım sonrasına hazırlık çalışmalarının mevzuat ile düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak bunlar aynı zamanda uygulamada bu hizmetlerin planlanmasını da gerektirir.

Son olarak ebeveynleri veya refakatçileri ile birlikte olan ve onların sınır dışı edilmesi sebebiyle idari gözlem merkezlerine gönderilen çocuklar ve aileleri için bağımsız yaşam birimlerinin bulunmaması, çocuklar açısından önemli hak ihlallerine neden olmaktadır.

Mevzuat ve
Uygulamaya
Dair Öneri

Çocuk Koruma Kanunu, "barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamak" anlamına gelen barınma tedbiri isimli bir tedbir türü öngörmektedir. Veli veya refakatçilerinin sınır dışı edilmesi halinde çocuğun da idari gözlem merkezlerine gitmesini önlemek amacıyla bu tür bir alternatif bakım seçeneği oluşturulmalıdır. Bu da hem yasal düzenlemeyi hem de hizmet üretmeyi gerektirmektedir.

3.2 | Önerilerin Hayata Geçmesi için Gereklilikler

Göç mevzuatı ile çocuk koruma mevzuatı birbirinden ayrıdır. Bu kaçınılmaz olmakla birlikte uygulamada sorumluluk karmaşasına neden olmaktadır. Bunu aşmak için öngörülen koordinasyon mekanizmaları da çok işlevsel olamamaktadır.

Bu sürecin en önemli zorluklarından biri aynı anda birden çok mesleki disiplin ve kurumun birlikte çalışması gerekliliğidir. Çocuk güvenli bir ortamda kalıp, eğitimine devam ederken, bir yandan da ailesinin araştırılması, ailesi bulunduğu güvenli bir iletişim kurulmasının sağlanması, bunun mümkün olmadığı hallerde geniş aile veya mensubu olduğu toplumda koruyucu aile olabilecek bir yakının olup olmadığının araştırılması gibi işlemlerin eş zamanlı ve eş güdümlü yürütülmesi gerekmektedir. Uygulamada en çok zorlanılan yerlerden biri burasıdır. Örneğin, kurum bakımına alınan çocuğu ziyaret etmek isteyen yakının gerçekten çocuğun yakını olup olmadığını bir sosyal hizmet kuruluşu çalışanının tespit etme olanağının olmadığı, bu nedenle İl Göç İdaresi'ne sormak gerektiği ileri sürülmektedir. Ancak bu işlemi yapmak bazen her iki kurumun çalışanı için de çok büyük bir zorluk teşkil edebilmektedir. Burada en önemli etkenlerden biri mevzuatın genellikle ilgili bakanlıklar tarafından kendi işlemleri ile ilgili düzenlemeler yapacak biçimde kaleme alınmasıdır.

Stratejiye Dair
Öneri

Göç eden çocuklarla ilgili usul ve esasların düzenlendiği mevzuatın kurum mevzuatları olmaktan çıkarılıp, çoklu disiplinli ve kurumlu bir mevzuat ekibi tarafından ortak mevzuat haline getirilmesi önemli bir stratejik farklılık olacaktır.

Stratejiye Dair
Öneri

Mevzuat düzenlemede izlenmesi gereken ikinci önemli strateji de, mevzuat çalışmalarını, düzenleme gereken alanların kanıta dayalı bir yöntemle belirlenmesini ve getirilecek düzenlemeler için iyi uygulama örneklerinden yararlanılmasını sağlayacak bir hazırlık sürecine dayandırmaktır.

Stratejiye Dair
Öneri

Son olarak da mevzuatın bütün süreci kapsayan, rol ve sorumlulukların net olduğu bir yapıya kavuşturulmasına çalışılmalıdır.

Gerek mevzuat gerekse uygulamalara ilişkin önerilerin hayata geçebilmesi için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın çok büyük ve öngörülemez bir yükü kabullenmesi gerekmektedir. Çocuk koruma alanında yapılacak bütün iyileştirmeler, ASHB'nin iş yüküne etki etmektedir. Genellikle yasal düzenlemelerin veya politikaların kabul edilmesinin öncesinde, beklenen yenilik ve iyileştirmelerin bir maliyet analizi yapılmamaktadır. Bu da işi asıl sahiplenmesi gereken ASHB çalışanlarının verilmek istenen sorumluluklara itiraz etmesine neden olmaktadır. Bu alanda iyileştirme yapılabilmesi için ASHB çalışanlarının ikna edilmesi önem ifade eder.

Stratejiye Dair Öneri

Mevzuat ve politikalar geliştirilirken, modelin gerektirdiği personel, kurum, bütçe çalışması yapılarak, bu bütçe için kaynak belirlenerek Bakanlığa sunulmalıdır.

Göçle gelen herkese olduğu gibi çocuklara yönelik hizmetlerin iyileştirilmesi hakkında konuşabilmenin önündeki en önemli engellerden biri de toplumsal bakış açısıdır. BMMYK tarafından Mart 2022'de yapılan bir ankette, Türk vatandaşlarının yüzde 48'inin hükümetin Suriyeli mültecileri Suriye'ye geri göndermesini istediğini ve bunu isteyenlerin üç yıl içinde dört kat arttığı bildirilmektedir.¹⁵⁸ Uzmanlar da bu eğilimin yıllar içerisinde arttığını dile getirmektedir.¹⁵⁹ Göçmenlerin Türkiye'de yerleşmelerine karşı olan bu tutum, iyileştirici politikaların konuşulması önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Yerel yöneticiler dahil olmak üzere karar alıcıların, toplumsal tepkiden çekinmeleri de iyileştirme önünde bir engel teşkil etmektedir.

Stratejiye Dair Öneri

Bu alanda yapılacak iyileştirmelerin toplumsal destek alabilmesi için iyi bir iletişim stratejisi de oluşturulmalıdır.

¹⁵⁸ Erdoğan, M. [2021] Suriyeliler Barometresi 2020: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, sf.137

¹⁵⁹ Tahiroğlu, M. [2022] Göç Politikaları: Türkiye'deki Mülteciler ve 2023 Seçimleri.

Kaynakça

İncelenen Kaynaklar

- Arslan, İ. [2023] Türk Hukukunda Refakatsiz Çocukların Hukuki Durumu, TAAD 14(55), 73-110
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/78997/1328426>
- Avrupa Birliği Direktifi 2024/1346 (Recast) Reception Conditions [(Yeniden Düzenlenmiş) Kabul Koşulları]
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL_202401346
- Avrupa Birliği Direktifi 2011/95 (Recast) Qualification Directive [(Yeniden Düzenlenmiş) Vasıf Direktifi]
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0095&from=EN>
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ana Tema 1 Göçmenlik, Göçmen Çocukların Gözaltına Alınması 31.03.2024
- Avrupa Komisyonu'ndan Avrupa Parlamentosu ve Konsey'e Bildirim COM(2017) The Protection of Children in Migration [Göç Sırasında Çocukların Korunması]
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0211>
- Avrupa Konseyi [2024] Türkiye'de Göç Bağlamında Çocuklar İçin Vesayet Sistemine Dair Değerlendirme Raporu
<https://rm.coe.int/turkiyede-goc-baglam-nda-cocuklar-icin-vesayet-sistemine-dair-degerlen/1680b2b192>
- Avrupa Konseyi [2023] Göçle Türkiye'ye Gelen Çocukların Korunmasına Dair Mevzuat Rehberi
<https://rm.coe.int/goc-mevzuat-rehberi/1680b29527>
- Avrupa Konseyi [2019] Göç Bağlamında Çocuk Dostu Yaklaşımların Geliştirilmesi
<https://rm.coe.int/turkish-goc-baglam-nda-cocuk-dostu-yaklas-mlar-n-gelistirilmesi/1680a0ccb1>
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2019]4 Supporting Young Refugees in Transition to Adulthood [Yetişkinliğe Geçişte Genç Mültecileri Destekleme]
<https://rm.coe.int/recommendation-cm-2019-4-supporting-young-refugees-transition-adulthood/168098e814>
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [87]6 Koruyucu Aileler
<https://rm.coe.int/cm-rec-87-6e-koruyucu-aileler-hakk-nda/1680a3b413>
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2010]2 Deinstitutionalisation and Community Living of Children with Disabilities [Engelli Çocukların Kurum Bakımından Çıkarılmasına ve Toplum İçinde Yaşamaları]
https://www.coe.int/t/dg3/children/keylegaltexts/CMRec_en.asp
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2007]9 Life Projects for Unaccompanied Migrant Minors [Refakatsiz Göçmen Çocuklar İçin Yaşam Projeleri]
https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/Source/Recommendations/Recommendation%20CM%20Rec_2007_9_en.pdf
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2005]5 Kurum Bakımında Yaşayan Çocukların Hakları
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=835953>
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2011]12 Çocuk Hakları ve Çocuk ve Aile Dostu Sosyal Hizmetler
<https://rm.coe.int/16806c0632>
- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yürütme Komitesi'nin Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara Yönelik Aile Temelli Bakım Kılavuzu [2021]R 95
https://pureportal.strath.ac.uk/files/146615205/Giraldi_CDDH_2021_Guide_on_Family-Based_Care_for_Unaccompanied_and_Separated_Children.pdf
- Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Karar 1810 [2011] Unaccompanied Children in Europe: Issues of Arrival, Stay and Return [Avrupa'da Refakatsiz Çocuklar: Varış, Kalış ve Geri Dönüş Sorunları]
<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17991&lang=en>
- Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Karar 2020[2014] The Alternatives to Immigration Detention of Children [Göçmen Çocukların Gözaltına Alınmasına Alternatifler]
<https://pace.coe.int/en/files/21295>

- Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Tavsiye Kararı 1939 [2010] Children Without Parental Care: Urgent Need for Action [Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar: Acil Eylem İhtiyacı]
https://www.coe.int/t/dg3/children/keylegaltexts/PaceRecommendations_en.asp
- Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (ECSR), Defence for Children International - Hollanda, Şikayet No. 47/2008, Esasa ilişkin karar, 20 Ekim 2009
[https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{%22sort%22:\[%22escpublicationdate%20descending%22\],%22escdidentifier%22:\[%22cc-47-2008-dmerits-en%22\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{%22sort%22:[%22escpublicationdate%20descending%22],%22escdidentifier%22:[%22cc-47-2008-dmerits-en%22]})
- BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.14 [2013] Çocuğun Yüksek Yararının Birinci Planda Dikkate Alınması Hakkı
https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=738
- BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12 [2009] Çocuğun Katılım Hakkı
https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=435
- BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.6 [2005] Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar
https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=747
- BM Çocuklar için Alternatif Bakıma İlişkin Rehber İlkeler [2010]
https://elelefederasyonu.org.tr/storage/app/media/docs/4_bm_alternatif_bakim.pdf
- BM İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No.18 [1989] Ayrımcılık Yasağı
https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=686
- BM İnsan Hakları Merkezi [1994] İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Okulları ve Sosyal Hizmet Mesleği İçin Bir Kılavuz.
<https://digitallibrary.un.org/record/209246?v=pdf>
- BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunması Komitesi No. 4 [2017] – Çocuk Hakları Komitesi 23 [2017] Ortak Genel Yorum – State Obligations regarding the Human Rights of Children in the Context of International Migration in Countries of Origin, Transit, Destination and Return [Köken, Geçiş, Varış ve Dönüş Ülkelerindeki Uluslararası Göç Bağlamında Çocukların İnsan Haklarına İlişkin Devlet Yükümlülükleri]
<https://digitallibrary.un.org/record/1323015?v=pdf>
- BMMYK [2021] Refakatsiz Çocuklar İçin Denetimli Bağımsız Yaşam ile İlgili Kılavuz İlkeler
<https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-04/guidelines-on-supervised-independent-living-for-unaccompanied-children-turkish.pdf>
- BMMYK [2014] Child Protection Issue Brief: Alternative Care [Çocuk Koruma Konulu Bilgi Notu: Alternatif Bakım]
<https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/52f0e4f34.pdf/>
- BMMYK [2008] Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri
<http://madde14.org/images/8/8b/BMMYKCocukKilavuzIlkeler2008tur.pdf>
- BMMYK [1997] İltica Arayışında Olan Refakatsiz Çocuklar Konusunda Uygulanacak Politikalar ve Usullere İlişkin İlkeler
www.unhcr.org/media/guidelines-policies-and-procedures-dealing-unaccompanied-children-seeking-asylum
- BMMYK [1994] Mülteci Çocuklar Koruma ve Bakım İlkeleri
<https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/1994/en/18918>
- Dost, S., Gökez, N.S. [2024] Sığınmacı ve Refakatsiz Çocukların Korunması ve Hukuki Temsili. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14[1], 421-463
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3885652>
- Ekşi, N. [2016] Mevzuat ve Antlaşmalar Kapsamında Çocuğun Uluslararası Korunması. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 7, 559-574
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/229914>
- Elçin, D. [2016] Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aile İkamet İzni: Aile Hayatı Hakkı mı? Aile Birleşimi Hakkı mı? *TAAD* 7[30], 117-198
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/981747>
- Erdoğan, M. [2021] Suriyeliler Barometresi 2020: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi
<https://www.unhcr.org/tr/sites/tr/files/lelgacy-pdf/SB-2020-turkce-son.pdf>

- KOREV [Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği] [2017] Refakatsiz Sığınmacı Çocuklar Çalıştayı Sonuç Raporu <https://www.korev.org.tr/files/document/refakatsiz-siginmaci-calistayi.pdf>
- Mülteci Hakları Merkezi [2022] Türkiye’deki Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Hukuksal Korumaya Erişimi. <https://multecihukuku.net/wp-content/uploads/raporlar-ve-gorus-belgeleri/2023/11/Refakatsiz-Siginmaci-Cocuklarin-Hukuki-Korumaya-Erisimi.pdf>
- Mülteci Hakları Merkezi. Aile Birleşimi: Türkiye’deki Mülteciler İçin Fırsat ve Zorluklar <https://mhd.org.tr/wp-content/uploads/2024/12/3.-Aile-Birlesimi-Turkiyedeki-Multeciler-icin-Firsat-lar-ve-Zorluklar.pdf>
- Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar Kurumlar Arası Çalışma Grubu [Interagency Working Group on Unaccompanied and Separated Children] [2013] Alternative Care in Emergencies Toolkit [Acil Durumlarda Alternatif Bakım Araç Kiti] https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/ace_toolkit_0.pdf/
- Tahiroğlu, M. [2022] Göç Politikaları: Türkiye’deki Mülteciler ve 2023 Seçimleri, Heinrich Böll Stiftung Derneği. <https://tr.boell.org/tr/2022/09/20/goc-politikalari-turkiyedeki-multeciler-ve-2023-secimleri>
- Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi [2004] Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler 4[c] <https://www.unicef.org/turkiye/media/4641/file/REFAKATS%C4%B0Z%20ve%20A%C4%B0LE>
- UNICEF [2007] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme-uygulama-elkitab%C4%B1>

İncelenen Mevzuat

Uluslararası Mevzuat

- Avrupa Birliği Antlaşması
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Avrupa Sosyal Şartı
- BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
- BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
- BM Ülke içi ve Ülkeler arası Evlat Edinme ve Koruyucu Aile İşlemlerine Özel Atıfla Çocukların Korunmasına ve Esenliğine İlişkin Sosyal ve Hukuksal İlkeler Bildirgesi
- Çocuk Hakları Bildirgesi
- Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi
- Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme
- Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme
- Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme
- Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme [Lahey Sözleşmesi]

Ulusal Mevzuat

Anayasa, Kanun ve Kararnameler

- T.C. Anayasası
- 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
RG. 30474-10.07.2018 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>

- Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair 63 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
RG. 31151-10.06.2020 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.63.pdf>
- Basın Kanunu [5187]
- Ceza Muhakemesi Kanunu [5271]
- Çocuk Koruma Kanunu [5395]
- Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun [5718]
- Sosyal Hizmetler Kanunu [2828]
- Türk Ceza Kanunu [5237]
- Türk Medeni Kanunu [4721]
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [6458]

Yönetmelikler

- Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği
RG. 31470-30.04.2021 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210430-1.htm>
- Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
RG. 31945-06.09.2022 <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220906-12.htm>
- Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik
RG. 26386-24.12.2006 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061224-1.htm>
- Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik
RG. 26386-24.12.2006 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061224-1.htm>
- İnsan Ticareti İle Mücadele ve Mağdurların Korunmasına Dair Yönetmelik
RG. 29656-17.03.2016 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-9.htm>
- Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşletirilmesi Ve Denetimi Hakkında Yönetmelik
RG. 28980-22.04.2014 <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19614&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Geçici Koruma Yönetmeliği
RG 29153-22.10.2014 <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20146883&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5>
- Koruyucu Aile Yönetmeliği
RG.28497-14.12.2012 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121214-2.htm>
- Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik
RG. 29656 - 17.03.2016 <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>

Tüzük ve Yönergeler

- Küçüklerin Evlat Edinilmesine Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük
RG.27170-15.03.2009 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.200914729.pdf>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015/152065 sayılı Refakatsiz Çocuklar Yönergesi
<https://www.aile.gov.tr/uploads/sgb/uploads/pages/yonergeler/refakatsiz-cocuklar-yonergesi-20-10-2015.pdf>
- Çocuklar Güvende Ekiplerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge
<https://www.aile.gov.tr/media/131361/16032023-tarihli-cocuklar-guvende-ekiplerinin-calisma-usul-ve-esaslarina-iliskin-yonerge.pdf>

Kararlar

- A.B. ve Diğerleri v. Fransa [no. 11593/12, 12 Temmuz 2016]
- Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta [no. 25794/13 ve 28151/13, 22 Kasım 2016]
- Darboe ve Camara v. İtalya [no. 5797/17, 21 Temmuz 2022]
- Dava C-179/11 Cimade & Gisti, Karar, 27 Eylül 2012
- Han v. Fransa [no. 12267/16, 28 Şubat 2019]
- GB ve Diğerleri v. Türkiye [no. 4633/15, 17 Ekim 2019]
- Kanagaratnam v. Belçika [no. 15297/09, 13 Aralık 2011]
- Mahmudi ve Diğerleri v. Yunanistan [no. 14902/10, 31 Temmuz 2012]
- M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan [no. 15670/18 ve 43115/18, 18 Kasım 2021]
- Moust v. Fransa [no. 9347/14, 25 Haziran 2020]
- Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika [no.13178/03, 12 Ekim 2006]
- Muskhadzhiyeva ve Diğerleri v. Belçika [no. 41442/07, 19 Ocak 2010]
- N.B. ve Diğerleri v. Fransa [no. 49775/20, 31 Mart 2022]
- Popov v. Fransa [no. 39472/07 ve 39474/07, 19 Ocak 2012]
- R.R. ve Diğerleri v. Macaristan [no. 36037/17, 02 Mart 2021]
- Rahimi v. Yunanistan [no. 8687/08, 05 Nisan 2011]
- S.F. ve Diğerleri v. Bulgaristan [no. 8138/16, 7 Aralık 2017]
- Sh.D. ve Diğerleri v. Yunanistan, Avusturya, Hırvatistan, Macaristan, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Slovenya [no. 14165/16, 13 Haziran 2019]

Aile birliği hakkı ¹	Bir ailenin birlikte yaşama hakkı, toplumun temel birimi olarak saygı görme, korunma, yardım ve destek alma hakkı.
Aile birleşimi ¹	Zorla ya da gönüllü göç nedeniyle birbirinden ayrı düşmüş aile üyelerinin menşei ülke dışında başka bir ülkedeki yeniden bir araya gelmeleri süreci.
Aile üyeleri ³	Başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin eşi, ergin olmayan çocuğu ile bağımlı ergin çocuğu.
Aile fertleri ^{1, 19}	Göçmen işçiler ile evli olan veya ilgili hukuk sistemine göre bu kişilerle evliliğe eşdeğer bir ilişki içinde bulunan kişiler ve ilgili hukuk veya ilgili Devletler arasında geçerli olan ikili veya çok taraflı anlaşmalara göre bu kişilerin bakmakla yükümlü olduğu ve aile ferdi sayılan çocuklar ve diğer kişiler.
Ailesinden ayrı düşmüş çocuk ¹⁶	Bir silahlı çatışma veya afet meydana geldiğinde, ailelerinden ayrı düşen ve ailelerinin durumları henüz belirlenmemiş olan çocuk.
Ana / birincil / esas başvuru sahibi ¹	Göç bağlamında, mülteci veya diğer göçmen statüsü için başvuru yapan kişi.
Adli destek görevlisi ²	Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ile adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlükleri bünyesinde psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı olarak çalışanlar.
Adli destek planı ²	Bireysel değerlendirme sürecinden sonra kırılgan gruba girdiği tespit edilen mağdur hakkında, mağdurun veya yasal temsilcisinin aydınlatılmış rızasıyla suçun fiziksel ve psikolojik sonuçları, mağdurun çevresindeki şartlar, ikincil mağduriyet ve sosyal ortam riski değerlendirilerek adli destek görevlisi aracılığıyla sunulacak hizmetlere ilişkin hazırlanan plan.
Adli görüşme odası ²	Adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlüğü bünyesinde; ifade ve beyanının özel ortamda alınması veya fail ile yüz yüze gelmesinde sakınca bulunduğu değerlendirilen kişilerin ifade ve beyanlarının adli görüşmecisi aracılığıyla özel ortamda alınabilmesi amacıyla kurulan görüşme odaları.
Bakmakla yükümlü olunan kişiler ¹	Genel kullanımında, destek için bir başkasına bağımlı olan kişi. Göç bağlamında, eş ve reşit olmayan çocuklar, eş ekonomik olarak bağımlı olmasa da, genellikle 'bakmakla yükümlü olunan kişiler'.
Bekletme / kabul merkezi ¹	Düzensiz durumdaki sığınmacı veya göçmenlerin statüleri belirlenirken, kabul eden ülkeye varır varmaz bekletildikleri tesis.
Cinsel istismar ¹	Bir başkasını cinsel açıdan istismar ederek mali, sosyal veya siyasi kazanç sağlamak dahil ve bunlarla sınırlı olmamak üzere, cinsel amaçlarla, hassas durumun, güç farklılıklarının veya güvenin fiilen kötüye kullanılması veya kötüye kullanmaya teşebbüs edilmesi.
Cinsel saldırı ¹	Cinselliğe dayanan bir eylemin zor kullanılarak veya eşit olmayan ya da baskıcı koşullarda fiilen gerçekleşmesi veya bu husustaki tehdit.
Çocuğun cinsel istismarı ¹³	Çocuğun, kendisinin tam olarak kavrayamadığı, tam onay vermesi mümkün olmayacak veya gelişme düzeyi açısından hazır olmadığı, ya da toplumun verili yasalarını veya toplumsal tabularını ihlal eden bir cinsel etkinliğe dahil edilmesi.
Çocuk ³	Henüz on sekiz yaşını doldurmamış ve ergin olmamış kişi.
Çocuk evlat edinme ¹	Bir çocukla ilgili doğal ebeveynlerin hak ve ödevlerinin sona erdirilmesine ve benzeri hak ve ödevlerin evlat edinen ebeveynlerce üstlenilmesine ilişkin yasal süreç.
Çocuk evlat edinme (uluslararası) ¹	Yabancı bir ülkeden bir çocuğun evlat edinilmesi; çocuğun menşe ülkesinden ayrılarak ve evlat edinen ailenin ülkesine giderek yer değiştirmesi.
Çocuk evliliği ⁵	Taraflardan birinin 18 yaşından küçük olduğu evlilikler.
Çocuğun fiziksel istismarı ¹³	Çocuğun sağlığı, yaşamı, gelişmesi veya onuru açısından zararlı durumların ortaya çıkmasına neden olabilecek şekilde çocuğa karşı kasıtlı olarak fiziksel güç kullanılması.

Çocuk işçiliği ¹¹	Çocuğun eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılması.
Çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri ¹⁴	(a) Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburi çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimleri; (b) Çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılması, bunlar için tedariki ya da sunumu; (c) Çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılması, bunlar için tedariki ya da sunumu; veya (d) Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işler. Türkiye’de (d) maddesi uyarınca çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak üç tür iş belirlenmiştir: (1) Sokakta çalışma, (2) Küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, (3) Tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma.
Çocuk ticareti ¹¹	Çocuğun istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması.
Çocuğun duygusal istismarı ¹³	Hem tekil olaylar, hem de bir ebeveynin veya bakıcının bir süreç içinde, çocuğa gelişimi açısından uygun ve destekleyici bir ortam sağlamaması.
Çocuğun ihmal edilmesi ¹³	Hem tekil olaylar, hem de bir ebeveynin veya başka bir aile üyesinin, aslında mümkünken, çocuğun gelişimi ve esenliği için yapılması gerekenleri yapmaması.
Daimi ikamet ¹	Ev sahibi Devlet tarafından vatandaş olmayı kişilere verilen daimi (sınırsız) yaşama ve çalışma izni.
Daimi yerleşimciler ¹	Kabul eden ülkeye yerleşmeleri kabul edilen, yasal olarak ülkeye girişine izin verilen göçmenler. Buna, ailenin birleştirilmesi amacıyla ülkeye girişine izin verilen kişiler de dahildir.
Denetim altına alma kararı ⁶	(a) Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkındaki kararın amacına ulaşmasını ve çocuğa etkili bir koruma ve gözetim hizmeti sunulmasını sağlamak üzere kararların yerine getirilmesinin izlenmesi ve denetlenmesini, (b) kamu davasının açılmasının ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuk hakkında mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim planı doğrultusunda suça sürüklenen çocuğun toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli uygulama.
Denetim görevlisi ⁶	Denetimli serbestlik ve yardım merkezlerinde kadrolu veya geçici olarak görev yapan psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve öğretmenler.
Denetim planı ⁴	Çocuğa uygulanacak denetimin yönteminin belirlenmesi amacıyla, denetim görevlisince, sosyal incelemeyi yapan uzman veya mahkeme nezdindeki sosyal çalışma görevlisi ile birlikte, görevlendirmeyi takip eden on gün içinde hazırlanması gereken plan.
Denetim raporu ⁴	Denetim görevlisi tarafından, çocuk için verilmiş denetim kararının uygulama biçimi, çocuk üzerindeki etkileri ile çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimselerin veya kurumların çocuğa karşı sorumluluklarını gereğince yerine getirip getirmediği, kararın değiştirilmesini gerektirir bir durum olup olmadığı ve istenen diğer hususlarda her ay, ayrıca talep halinde mahkeme veya çocuk hakimine verilen rapor.
Dolaşım halindeki mülteciler ¹	Zulüm görebilecekleri bir ülkeye doğrudan geri gönderilmemesine rağmen, sığınma hakkı verilmeyen veya başvurusunu incelemeye istekli bir Devlet bulunamayan ve sığınma amacıyla ülkeler arasında dolaştırılan mülteciler.
Doğum belgesi ¹	Bir kişinin ne zaman ve nerede doğduğu gibi bilgileri içeren ve genellikle kamu makamları ya da dini merciler tarafından düzenlenen belge.
Düşünme süresi ⁷	İnsan ticareti mağdurunun, suçun sebep olduğu olumsuz etkilerden kurtulması ve yetkililerle işbirliği yapıp yapmayacağına serbest iradesiyle karar verebilmesi için tanınan otuz günlük süre.
Düzenli göç ¹	Tanınan, yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen göç.
Düzensiz göç ¹	Gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketler.

Düzensiz göçmen ¹	Yasa dışı giriş veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi.
En yakın akraba ¹	Bir kişiye kan yoluyla en yakın akrabalık ilişkisinde bulunan kişi ya da kişiler.
Ergin ¹⁷	Kişisel haklarını kendi kullanabilmesi için yasanın gösterdiği on sekiz yaşına gelmiş olan (kimse)
Erken evlilik ⁸	Henüz evliliğin getireceği sorumlulukları üstlenebilecek gelişim düzeyinde olmayan kişilerin evlilikleri.
Esaret ¹	Bir kişinin özgürlüğünden mahrum kalması ve bir başkasına boyun eğmesi, başka bir insanın kontrolü altında bulunması durumu.
Ev içi şiddet ⁹	Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet.
Geçici göçmen işçiler ¹	Münferit bir işçi ile yapılan iş sözleşmesi ya da bir şirket ile yapılan hizmet sözleşmesi dahilinde belirli süreler boyunca kabul eden ülkede kalan kalifiye, yarı kalifiye ya da kalifiye olmayan işçiler. Sözleşmeli göçmen işçiler olarak da geçer.
Geçici koruma ¹⁵	Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara geçici koruma sağlama konusunda geliştirilen düzenleme.
Geçiş ¹	İki ya da daha fazla ülke arasında seyahat ederken geçiş esnasında, ya bir sonraki ulaşım sebebiyle ya da uçak değiştirmek veya bir sonraki uçağa ya da başka bir ulaşım aracına geçmek için farklı uzunluklarda gerçekleşen durma.
Geçiş Devleti ^{1, 18}	İstihdam Devletine giderken ya da istihdam devletinden menşei Devlete ya da mutad ikamet Devletine gelirken herhangi bir yolculukta ilgili kişinin içinden geçtiği Devlet.
Gerçek ve istikrarlı evlilik ¹	Konsolosluk veya göçmen yetkililerine göre uzun vadeli ve münhasıran sürmesi amacıyla gerçekleştiği için gerçek, kalıcı olması beklendiği için de istikrarlı olduğu tespit edilen evlilik.
Geri dönüş ¹	Uluslararası hukuki belgelerde öngörülen koşullar çerçevesinde, mülteci veya savaş esirlerinin vatandaşları oldukları ülkeye geri dönme hakkı.
Geri gönderme ¹	Bir Devletin, bir kişiyi, hayatı veya özgürlüğünün tehdit altında olacağı veya ırkı, dini, tabiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü yüzünden zulüm görebileceği veya işkence riskiyle karşı karşıya kalacağı başka bir Devletin topraklarına herhangi bir şekilde geri göndermesi. Geri gönderme, sınır dışı etme, zorla sınır dışı etme, iade etme, sınırda reddetme, ülke toprakları dışında durdurma ve fiziksel dönüş dahil olmak üzere, kişinin bir Devlete dönmesiyle sonuçlanan herhangi bir eylemi kapsamaktadır.
Geri göndermeme ¹	Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde öngörülen bu ilkeye göre: "Hiç bir taraf Devlet, bir kişinin ırkı, dini, tabiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü yüzünden hayatın ve özgürlüğünün tehlikeye gireceği toprakların sınırlarına söz konusu kişiyi hiçbir şekilde sınır dışı etmeyecek veya geri göndermeyecektir. Bu ilke, "içinde bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlike arz ettiğini gösteren makul nedenlerin bulunduğu veya ciddi bir suç işlemiş olmaktan dolayı hakkında kesinleşmiş mahkeme kararı bulunan veya ilgili ülke için tehlike oluşturan kişiler tarafından işletilemez.
Geri kabul ¹	Başka bir Devlete yasa dışı giriş yaptığı veya söz konusu Devlette yasa dışı şekilde bulunduğu tespit edilen bir kişinin (kendi vatandaşı olan, üçüncü bir ülkenin vatandaşı olan veya vatansız kişiler) bir Devlet tarafından geri kabul edilmesi.
Gezgin işçi ¹	Mutat olarak belirli bir Devlette ikamet eden ancak iş icabı kısa sürelerle başka bir Devlete veya Devletlere seyahat etmesi gereken göçmen işçi.
Göç ¹	Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek.

Göçebe ¹	Sabit bir yeri veya ikameti olmayan ve genelde su, gıda veya otlak aramak amacıyla bir yerden başka bir yere göç eden birey (genelde bir grubun mensubu).
Göçmen ¹	Maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri.
Göçmen kaçakçılığı ¹	Doğrudan veya dolaylı olarak, maddi ya da diğer maddi çıkar elde etmek amacıyla, bir kişinin, vatandaş olmadığı ya da daimi olarak ikamet etmediği bir devlete yasa dışı girişinin sağlanması. İnsan ticaretinden farklı olarak göçmen (insan) kaçakçılığında sömürü, zorlama ya da insan hakları ihlali yoktur.
Gönderen ülke ¹	İnsanların yurt dışına daimi veya geçici olarak yerleşmek üzere ayrıldıkları ülke.
Gönüllü dönüş ¹	Kişinin hür iradesine göre menşe ülke, transit ülkesi veya üçüncü bir ülkeye destekli veya bağımsız dönüşü.
Gönüllü geri dönüş ¹	Kriterlere uygun olan kişilerin menşe ülkelerine tamamen kendi istekleri ile geri dönmeleri.
Güvenli üçüncü ülke ¹	Güvenli üçüncü ülke, kabul edilen ülkeye göre, menşei dışında, sığınmacının koruma bulduğu veya bulabileceği ülkedir.
Hassas grup ¹	Diğer gruplara kıyasla, çatışma ve kriz zamanlarında ayrımcı uygulamalar, şiddet, doğal ve çevresel felaketler veya ekonomik zorluklarla karşılaşma riski daha yüksek olan herhangi bir grup veya toplumdaki kesimler; çatışma ve kriz dönemlerinde daha fazla risk altında olan (kadınlar, çocuklar veya yaşlılar gibi) toplumsal gruplar ya da kesimler.
Hedef ülke ¹	Göç akınları (yasal veya yasa dışı) için varılacak hedef konumundaki ülke.
İkamet ¹	Belirli bir süre için belirli bir yerde yaşama fiili veya gerçeği; ikametgahtan farklı olarak bir kimsenin yaşadığı yer.
İkamet adresi ³	Türkiye’de adres kayıt sisteminde kayıtlı olunan yer.
İkamet izni ³	Türkiye’de kalmak üzere verilen izin belgesi.
İkametgah ¹	Bir kişinin fiziksel olarak bulunduğu ve vatani olarak gördüğü yer; o an için başka bir yerde ikamet ediyor olsa bile, bir kişinin dönmeyi ve kalmayı düşündüğü gerçek, sabit, asıl ve daimi vatani.
İnsan ticareti ¹	Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidiyle ya da diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, gücünü kötüye kullanma ya da kişinin hassasiyetinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkasına kazanç ya da çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması ya da teslim alınması.
İnsani ikamet izni ³	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 46. maddesindeki koşulları taşıyan kişilere, diğer ikamet izinlerindeki şartlar aranmadan, İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen süreler ile verilen izin.
İstek dışı geri dönüş ¹	Kabul eden ülkenin başka bir alternatif yer bırakmayan koşullar yaratmasından dolayı mültecilerin menşee ülkelerine geri dönmeleri.
Jussanguinis (kan bağı ilkesi) ¹	Bir çocuğun tabiiyetinin, doğduğu yere bakılmaksızın, anne-babasının tabiiyetine göre belirlenmesi kuralı.
Jussoli (toprak bağı ilkesi) ¹	Bir çocuğun tabiiyetinin doğduğu yere göre belirlenmesi kuralı (tabiiyetin anne-babadan geçebilmesinin yanı sıra).
Kadına karşı şiddet ⁹	Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve 6284 sayılı kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranış.
Kayıt dışı/belgesiz göçmen ¹	Uygun belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapan veya ülkede kalan bu ülkenin vatandaşı olmayan kişiler.

Korunma ihtiyacı olan çocuk ⁴	Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk.
Koruyucu tedbir kararı ⁹	6284 sayılı kanun kapsamında şiddet mağdurları hakkında hakim, kolluk görevlileri ve mülki amirler tarafından, istem üzerine veya resen verilecek tedbir kararları.
Koruyucu ve destekleyici tedbirler ⁴	Çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirler.
Küçük ¹	İlgili ülkenin kanunlarına göre reşit olmayan, belirli medeni ve siyasi haklarını kullanmaya henüz ehil olmayan kişi.
Mutad/Olağan ikamet ¹	Bir ülke içinde kişinin yaşadığı ve dinlenmek üzere gününü geçirdiği yer.
Muvafakat ³	Hak sahibinin kendisini temsilen yapılan işleri uygun bulması. Yabancıların ikamet izninde başvuru sahibinin temsil yetkisini kullanarak yaptığı işlemlerde, anne veya babadan veya ergin çocuktan alınması öngörülmüştür.
Mültecisi ¹	Irkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi.
Önleyici tedbir kararı ⁹	6284 sayılı kanun kapsamında şiddet uygulayanlar hakkında hakim, kolluk görevlileri ve mülki amirler tarafından, istem üzerine veya resen verilecek tedbir kararları.
Özel ihtiyaç sahibi ¹⁶	Refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişi.
Refakatsiz çocuk ³	Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk.
Sığınmacı ¹	Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi.
Sosyal çalışma görevlisi ⁴	Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensupları.
Sosyal inceleme ⁴	5395 sayılı kanun kapsamındaki çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hakimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini göstermek üzere yaptırılan inceleme.
Soy ⁵	Nesep ve nesil; aile, üstsoy veya altsoy.
Soya bağlı yerleşimciler ¹	Kendi ülkeleri dışındaki bir ülkeye o ülkeyle olan tarihsel, etnik ya da diğer bağları nedeniyle kabul edilen yabancılar.
Şiddet ⁹	Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış.
(Aile içi ve kadına yönelik) Şiddet mağduru ⁹	6284 sayılı kanunda şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışlara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan veya kalma tehlikesi bulunan kişi ve şiddetten etkilenen veya etkilenme tehlikesi bulunan kişiler.
(Aile içi ve kadına yönelik) Şiddet uygulayan ⁹	6284 sayılı kanunda şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışları uygulayan veya uygulama tehlikesi bulunan kişileri,
Tabiiyet ¹	Birey ve Devlet arasındaki yasal bağ.

Tedbir planı ¹⁰	Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik kapsamında tedbir kararlarını yerine getirmekle görevli kişi, kurum veya kuruluşlarca, bu tedbir kararlarının nasıl yerine getirileceği konusunda hazırlanan plan.
Vaka yönetimi ²	Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında kırılan gruba dahil olup suçun etkileri sebebiyle psikolojik travma yaşayan, cinsel saldırıya veya istismara maruz kalan, yaşı veya cinsiyeti nedeniyle suçtan daha fazla etkilenen ve aile veya diğer sosyal çevre desteğinden yoksun olan mağdurlara yönelik hizmetlerin sistemli bir şekilde ve zamanında sunulabilmesi için gerekli planlama, uygulama, izleme ve koordinasyon işlemlerinin tek bir adli destek görevlisi tarafından etkin şekilde yürütülebilmesi amacıyla uygulanan yöntem.
Vasi ¹	Genelde, bir kişinin ehliyetizliği, maluliyeti veya çocuk olmasından dolayı, kendisinin veya mülkünün bakımını üstlenen, bu konuda kanunen yetkili kılınan kişi.
Vesayet ¹	Bir kişinin bakım ve kontrol sorumluluğu.
Yerleşim yeri ¹⁸	Sürekli kalma niyetiyle oturulan yer, ikametgah.
Yetişkinliğe geçişte genç mülteci ²⁰	Avrupa'ya çocuk olarak gelen ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi kapsamında mülteci statüsü elde etmiş veya hak kazanmış olan yahut Avrupa Birliği veya ulusal mevzuat uyarınca ikincil koruma elde eden 18 yaşına ulaşmış gençleri ifade eder.
Zorla evlilik ⁸	İki kişiden en az birinin evlilik için tam ve özgür rıza göstermediği evlilik.

¹ IOM Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü

² Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği

³ 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

⁴ 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu

⁵ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi "Zorla Evlilik ve Çocuk Evliliği" R 1468 [2005]

⁶ Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

⁷ İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik

⁸ UNFPA "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehberi"

⁹ 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

¹⁰ Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik

¹¹ Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi

¹² Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

¹³ Dünya Sağlık Örgütü "Çocuklara Kötü Muamelenin Önlenmesi: Bu Konuda Harekete Geçilmesine ve Kanıt Toplanmasına Yönelik bir Kılavuz"

¹⁴ ILO 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi

¹⁵ Geçici Koruma Yönetmeliği

¹⁶ Refakatsiz ve Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler

¹⁷ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük

¹⁸ 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu

¹⁹ Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Bireylerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme [1990]

²⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı [2019]4 Supporting Young Refugees in Transition to Adulthood [Yetişkinliğe Geçişte Genç Mültecileri Destekleme]

Bu kılavuz, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin mali desteğiyle hazırlanmıştır. Bu içeriğin sorumluluğu yazar(lar)a aittir. Burada ifade edilen görüşler, hiçbir şekilde, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin resm görüşünü yansıtılmamaktadır.

Avrupa Birliği ye ülkeleri bilgi, kaynak ve geleceklerini birleştirmeye karar vermiştir. Bu lkeler, birlikte, kültürel çeşitlilik, hoşgörü ve bireysel özgürlükleri korurken, istikrar, demokrasi ve sürdürülebilir kalkınma bölgesi oluşturmuşlardır. Avrupa Birliği, bu kazanımlarını ve değerlerini sınırları ötesindeki ülkeler ve insanlarla da paylaşmaya karardır.
www.europa.eu

Avrupa Konseyi Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kuruluşudur. Kuruluş, Avrupa Birliği'ne ye tüm ülkeler dahil olmak üzere 46 ye ülkeden oluşmaktadır. Tüm Avrupa Konseyi yeleri insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşmenin ye ülkelerdeki uygulamasını denetler.
www.coe.int

Avrupa Birliği ile birlikte ortak finanse edilmektedir

AVRUPA BIRLIğI

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Avrupa Konseyi ile birlikte ortak finanse edilmekte ve uygulanmaktadır